СИН СОНЦЯ

СИН СОНЦЯ

I

Судно "Віллі-Во" стояло в протоці між береговим і зовнішнім рифом. З-поза рифу долинав тихий плескіт лінивого прибою, але захищена смуга води, що пролягла ярдів на сто, аж до білого пляжу з дрібного коралового піску, була гладенька, як шкло. Хоч протока була вузька й судно закинуло якоря на наймілкішому місці, де можна повернутися, а все ж якірний ланцюг розкручено на цілих сто футів. Видко було, як він слався по дну з живих коралів. Неначе якийсь страхітливий змій, ворушився іржавий ланцюг на дні океану, кілька разів перекручуючись і закінчуючись нерухомим якорем. Велика сірувата тріска, замережена рудими плямами, полохливо гралася серед коралів. Інша риба, химерна формою та кольором, зоставалась нахабно байдужа навіть тоді, коли неквапом пропливала величезна акула і тріска панічно втікала до своїх улюблених коралових шкалубин.

На палубі спереду душ дванадцятеро тубільців незграбно чистили поруччя з тикового дерева. Чистили не вправніше за ненавчених до праці мавп. Зрештою, своїм виглядом вони й скидалися на величезних мавп якоїсь доісторичної породи: щось мавпяче ввижалося в дратівливій скарзі їхніх очей, в тих надміру несиметричних обличчях, і були вони навіть голіші за мавп, бо мавпи хоч мають на тілі шерсть, а в цих людей не було ніякого вбрання. Зате вони чепурилися, чого мавпи вже ніколи не роблять. У їхніх продірявлених вухах стриміли коротенькі люльки з глини, важкі дерев'яні чопи, черепахові кільця, іржаві цвяхи та зужиті гільзи. Найменша дірка була такого калібру, як набій од вінчестерської рушниці, а найбільша мала в діаметрі чи не добрий дюйм; у кожному вусі було від трьох до шести таких дірок. Носи тубільці проштрикували шпичками та шилами з вилощеної кістки або скам'янілих черепашок. В одного на

грудях висіла біла клямка від дверей, у другого вушко порцелянової чашки, в третього мідяний шестерик від будильника. Вони щебетали чудними тонкими голосами й усі разом встигали зробити не більше за одного білого матроса.

На кормі під тентом сиділо двоє білих чоловіків. Обидва були в спідніх сорочках вартістю у шість пенсів, а стегна вони просто пообгортали шматками краму. На поясі в кожного висів револьвер та кисет з тютюном. Піт міріадами краплинок виступав їм по всьому тілу. Часом краплинки зливалися в струмочки, капали на гарячу палубу і майже одразу випаровувалися. Худорлявий, темноокий чоловік втер з чола ядучий струмінь і стомлено вилаявся, обтрушуючи мокрі пальці. Стомлено та безнадійно позирнув він на океан, що блищав за зовнішнім рифом, та на верховіття пальм уздовж берега.

— Восьма година, а тут, як у пеклі гаряче. Що ж буде о дванадцятій? — поскаржився він. — Хоч би послав бог вітру. Невже ж ми ніколи не рушимо звідси?

Другий чоловік, стрункий двадцятип'ятилітній німець з масивним чолом ученого та зрізаним підборіддям звироднільця, не завдав собі клопоту відповісти. Він саме насипав гранів з п'ятдесят хінного порошку в цигарковий папірець; тоді скрутив його, вкинув собі в рот і проковтнув, не запиваючи водою.

— Хоч би краплю віскі,— хвилин через п'ятнадцять простогнав перший.

Проминуло ще п'ятнадцять хвилин, тоді німець ні сіло ні впало заявив:

— Мене вже геть доконала пропасниця. Я вас покину, Грифісе, коли доїдемо до Сіднея. Досить з мене тропіків. Мені слід було краще зважити, коли підписував контракт.

— Не який з вас і помічник, — мляво відповів Грифіс, надто розпарений, щоб дратуватися. — Все узбережжя Гувуту реготалося, почувши, що я вас найняв. "Кого? Якобсена? — питали мене. — Та од нього не сховаєш не те що кварти джину, а й сірчаної кислоти. Все винюхає". І ви таки справдили свою репутацію. Ось уже два тижні я не мав ковтка в роті, бо ви все вихлебтали.

— Якби вас отак мучила пропасниця, як мене, ви були б зглядливіші, — заскиглив помічник.

— Та я й не гніваюсь, — відповів Грифіс. — Прошу тільки бога, щоб він послав мені чарочку, вітерець абощо. А то відчуваю, що завтра мене знов опаде лихоманка.

Помічник запропонував йому хініну. Злаштувавши кульку з дозою в п'ятдесят гранів, Грифіс проковтнув її, теж нічим не запивши.

— Господи! Господи! — застогнав він. — Я мрію про такий край, де нема ніякого хініну. Прокляте пекельно зілля! Я вже наковтався його цілі тонни.

Він знову скинув оком на океан, шукаючи якоїсь ознаки вітру. Одначе хмар, що звичайно заповідають пасат, не було, а сонце, хоч не досягло ще зеніту, обернуло все небо на розпечену мідь. Здавалося, ніби ту спеку можна було не тільки відчувати, але й бачити. Грифіс перевів погляд на берег, марно шукаючи полегкості. Білий пісок боляче різав очі. Нерухомі пальми на тлі блякло-зелених непроглядних хащів здавалися зробленими з картону. Маленькі смагляві хлопчики, що голі гралися у сліпучому мареві піску та сонця, ображали й дратували хворого зі спекоти Грифіса. Йому неначе аж полегшало, коли один хлопчик спіткнувся на бігу й ляпнувсь у теплувату морську воду.

Тубільці, що поралися спереду на палубі, щось гукнули, і обидва білі знову глянули на море. З-за найближчого рогу, віддаленого від них на чверть милі, випливав довгий чорний човен на веслах, обминаючи риф.

— То гумські хлопці з сусідньої затоки, — визначив помічник.

Один тубілець підійшов до тенту, байдуже ступаючи по гарячій палубі, неначе його босі ноги не відчували спеки. Це теж боляче вразило Грифіса, і він заплющив очі. Але за мить він аж витріщився з подиву, бо тубілець сказав:

— З тими гумськими хлопцями пливе білий пан.

Грифіс та його помічник схопилися на ноги й стали

придивлятися до човна. На кормі вони справді завважили бриль білого чоловіка. На помічниковому обличчі враз лягла тривога.

— То Гриф, — сказав він.

Грифіс задля певності ще довго придивлявся, потім люто вилаявсь.

— Чого йому тут треба? — спитав він чи то помічника, чи сліпучого моря та неба, чи немилосердного сонячного

палу, а чи всього розпеченого й невблаганного світу, що з ним його зв'язала доля.

Помічник захихотів:

— Я ж казав, що вам не втекти.

Але Грифіс не слухав його.

— З такими грішми, як у нього, та щоб гонитися скрізь, мов побірчий за орендою! — кричав він, пойнятий нестямною люттю. — Він купається в грошах, увесь напханий ними, мало не лусне від грошей. Я добре знаю, що він продав свої плантації на Ірінзі за триста тисяч фунтів. Це Бел мені сказав, коли ми востаннє пиячили разом у Гувуту. Має стільки мільйонів, а сам, мов той Шейлок, переслідує мене за таку марницю, що йому сором би нею й люльку запалити! — Грифіс круто повернувся до помічника: — Авжеж, ви мене попереджали. Ну гайда, викладайте, що ж саме ви мені казали?

— Я вам казав, що ви не знаєте Грифа, якщо думаєте втекти з Соломонових островів, не заплативши йому. Гриф — справжній чорт, але чесний. Я його знаю. Я вам казав, що він може викинути тисячу фунтів на забаву, а за шість пенсів битиметься, як волоцюга за іржавий казанок. Кажу вам: я його знаю. Хіба він не віддав свою "Балакулу" Квінслендській місії, коли вона втратила "Вечірню Зорю" коло Сан-Крістобалю? А "Балакула" варта добрих триста тисяч. Чи хіба він не надухопелив Строзерса, аж той пролежав у ліжку два тижні, тільки за те, що рахунок не сходився на два фунти десять шилінгів, а Строзере почав нахабно сперечатись і пробував його обдурити?

— Очі б мої його не бачили! — закричав Грифіс у безсилій злості.

А помічник розповідав далі:

— Я вам кажу, що з такою чесною людиною, як він, може змагатися тільки чесна людина, а де ти її знайдеш на Соломонових островах? Такі люди, як ми з вами, не годні його подолати. Ми надто зіпсовані, прогнилі наскрізь. У вас приховано внизу більше, ніж тисяча двісті фунтів. Заплатіть йому, та й годі.

Але Грифіс заскреготів зубами й міцно стиснув тонкі губи.

— Я з ним упораюся, — буркнув він радше сам до себе та до розпеченого сонця, ніж до помічника. Він повернувся і вже був рушив униз, та раптом спинився. — Слухайте,

Якобсене. Він буде тут не раніш, як за чверть години. Ви станете на моєму боці? Підтримаєте мене?

— Звичайно, я стоятиму за вас. Хіба ні я не випив усе наше віскі? А що ви думаєте робити?

— Я його не вб'ю, якщо можна буде обійтися без цього. Але платити я не збираюся. Щоб ви знали.

Якобсен знизав плечима, мовчки скоряючись неминучій долі, а Грифіс пішов до східців і спустився вниз.

II

Через низький риф Якобсен стежив за човном, що наблизився до траверсу й повернув у протоку. Грифіс з чорнильними плямами на пальцях правої руки повернувся на палубу.

П'ятнадцять хвилин потому човен підплив до них. Чоловік у брилі підвівся.

— Агов, Грифісе! — гукнув він. — Агов, Якобсене! — Поклавши руку на поруччя, він обернувся до своєї тубільної команди: — Ви, хлопці, залишайтеся в човні всі чисто.

Коли він перестрибував через поруччя й ступав на палубу, його важке на око тіло зраджувало котячу гнучкість. Як і ті двоє, він був одягнений легко. Дешева сорочка та біла обгортка на стегнах не могли втаїти гарної будови тіла. В нього були міцні м'язи, але вони не випиналися гудзами. Вони були округлі й ніжно-шовково ворушилися під гладенькою,

засмаглою шкірою. Палюче сонце так само присмалило йому обличчя, і воно стало темне, як в іспанця. Жовті вуса ніби не личили до такої засмаги, а очі просто таки вражали ясною блакиттю. Важко навіть було уявити, що в того чоловіка була колись біла шкіра.

— Звідки вас привіяло? — спитав Грифіс, вітаючись, — Я гадав, що ви десь біля островів Санта-Крус.

— Я саме звідти, — відповів прибулець. — Але ми швидко пливли. Тепер "Диво" спинилося в затоці коло Гуми її чекає на вітер. Від лісовиків я довідався, що тут стоїть кеч, то й заїхав подивитись. Ну, як справи?

— Кепсько. Копрові повітки здебільшого порожні, а кокосових горіхів не набереться й шести тонн. Жінки геть усі заслабли на пропасницю й покинули працю, і чоловіки ніяк не заженуть їх знов у багно. Кволе плем'я. Я б вас почастував чаркою, але мій помічник допив останню пляшку. Ох, господи, аби це дмухнув вітер!

Гриф, безжурно й пильно дивлячись то на одного, то на другого, засміявся.

— А я радий, що стало безвітря, — сказав він. — Воно дало мені змогу заїхати до вас. Мій помічник викопав оцю вашу розписку, от я й привіз її із собою.

Якобсен увічливо відступив убік, залишивши шкіпера самого викручуватися з халепи.

— Шкодую, Грифе, дуже шкодую, — сказав Грифіс. — Але в мене нема грошей. Ви мусите дати мені ще трошки часу.

Гриф сперся об східці, його обличчя було вражене й журливе.

— Ну й дивина! — зауважив він. — Як швидко люди навчаються брехати на Соломонових островах! Хоч би тобі крихта правди. От, наприклад, капітан Єнсен. Я б заприсягся, що він правдивий чоловік. А тільки п'ять днів тому він мені сказав… хочете знати, що саме?

Грифіс облизнув губи:

— А що?

— Сказав, що ви геть усе чисто порозпродували й виїжджаєте до Нових Гебридів.

— От брехун триклятий! — з серцем вигукнув Грифіс.

Гриф кивнув:

— Я теж так гадаю. Він, нахаба, навіть заявив, ніби сам купив у вас дві ваші факторії: Маурі та Кагулу. Казав, що заплатив тисячу сімсот фунтів золотом за весь реманент, крам, кредит, копру та інше.

Грифісові очі звузились і спалахнули; то була мимовільна зміна, але Гриф, ліниво скинувши оком, не пропустив її.

— І Парсонс, ваш довірений у Гікімаві, казав мені, що Фулькрумське товариство купило у вас ту факторію. Але чого б то він брехав?

Виснажений спекою та хворобою, Грифіс більше не стримувався. Усе, що накипіло йому на серці, проступило тепер на обличчі, рот глумливо скривився.

— Слухайте-бо, Грифе, навіщо вам здалося отак гратися зі мною? Я знаю, що вам усе відомо. Гаразд. Я справді все розпродав і справді виїжджаю. Ну, і що ви гадаєте зробити?

Гриф знизав плечима. Обличчя його і далі було незворушне. Він такий мав вираз, ніби й сам не знав, що зробити.

— Тут ніякий закон не чинний, — доводив Грифіс свою перевагу. — До Тулагі звідси сто п'ятдесят миль. Я придбав усі митні папери й пливу на власному судні. Ніщо не може затримати мене. Ви не маєте права спинити мене тільки через те, що я вам винен трохи грошей. Далебі ж, ви не затримаєте мене. Затямте собі добре.

На Грифовім обличчі поглибшав вираз сумного подиву.

— Тобто ви хочете привласнити собі ті дванадцять сотень, Грифісе?

— Ніби так, голубе. Лайкою ви теж нічого не досягнете. Здається, дмухнув вітер. Ви б краще вшивалися, поки ми не рушили, а то ще й човна вашого затягнемо під воду.

— Справді, Грифісе, ви начебто маєте слушність. Я не годен затримати вас. — Гриф засунув руку в гаманець, що висів у нього на поясі, там де й револьвер, і витяг зім'ятого папірця з печаткою. — Та, може, вас оце спинить? Отже, й вам доведеться дещо добре собі затямити.

— Що це таке?

— Адміралтейське попередження. Ви не врятуєтесь, тікаючи до Нових Гебридів. Воно скрізь має силу.

Грифіс прочитав попередження, проковтнув слину й завагався. Насупивши брови, він обмірковував нову ситуацію. Тоді враз звів очі, і обличчя його засяяло щирістю.

— Ви, голубе, хитріший, ніж я гадав, — сказав він. — Ви таки зловили мене. Мені слід було б знати це й не пробувати дурити вас. Якобсен

казав мені, що нічого з того не вийде, а я не хотів слухати. Але він мав слушність, так само як і ви. Гроші у мене в каюті. Ходімо туди й розрахуємося.

Він рушив був іти, тоді пропустив гостя перед себе і водночас глянув на море, що починало хвилюватися від несподіваного подмуху вітру.

— Скоро рушимо! — гукнув він помічникові.— Напніть вітрила і будьте готові!

Коли Гриф примостився на край помічникового ліжка, близько до столика, він помітив, що з-під подушки стирчить руків'я револьвера. На столі, примоцьованому завісами до переділки, лежали перо, чорнило й пошарпаний судновий журнал.

— О, мені байдуже, що мене спіймано на брудному вчинку, — зухвало сказав Грифіс. — Я занадто довго жив у тропіках. Я хворий, дуже хворий, хай йому дідько. А через віскі та через сонце і пропасницю я й морально захворів. Нині для мене нема нічого занадто підлого й нечесного. Я тепер розумію, чому дикуни їдять одне одного, полюють на голови та всяку погань. Я тепер і сам на таке здатен. Отже, гадаю, що моя спроба обдурити вас на ту невеличку суму — просто невинний жарт. На жаль, не можу почастувати вас чаркою.

Гриф нічого не відповів, і той узявся відчиняти велику, дуже погнуту скриньку на гроші. З палуби чути було пронизливий голос, скрипняву й торохтіння блоків: тубільна команда напинала вітрила. Гриф стежив за великим тарганом, що ліз по брудній переділці. Грифіс, роздратовано лаючись, поніс скриньку до східців, щоб було видніше. Там, нахилившись над скринькою, спиною до свого гостя, він схопив рушницю, що стояла біля східців, і ту ж мить швидко повернувся.

— Ну, тепер не ворушіться! — наказав він.

Гриф усміхнувся, глумливо підвів брови й скорився. Його ліва рука лежала на ліжку, а права на столі. Револьвер, що висів у нього на правому стегні, був зовсім на видноті. Однак він не забував про другий револьвер, той, що під подушкою.

— Ха-ха-ха! — глузливо зареготав Грифіс. — Ви загіпнотизували всіх чисто на Соломонових островах, але дозвольте сказати, що я вам не дамся до рук. Зараз я вас викину геть з мого корабля разом з вашим адміралтейським попередженням, тільки перед тим ви маєте щось зробити. Підніміть-но журнал на столі.

Гриф зацікавлено глянув на судновий журнал, але не ворухнувся.

— Бачите, Грифе, я хвора людина; мені вас застрелити — однаково, що таргана роздушити. Підніміть журнал, кажу вам.

Він таки й скидався на хворого. Худорляве обличчя тіпалося з люті, що переймала його. Гриф підняв журнал і відклав убік. Під ним лежав списаний аркушик паперу.

— Читайте, — загадав Грифіс. — Читайте вголос.

Гриф слухняно став читати, а тим часом лівою рукою

тихесенько та повільно підбирався до руків'я револьвера, що стирчало з-під подушки.

"На судні "Віллі-Во", в бухті Бомбі, коло острова Анни Соломонових островів, — читав Гриф. — Цим засвідчую та підписом стверджую, що отримав свій борг від Гарісона Дж. Грифіса, який сплатив мені сьогодні тисячу двісті фунтів стерлінгів >>.

— Якщо я матиму в руках такий документ, то ваше адміралтейське попередження не буде варте того паперу, де воно написане, — глузливо сказав Грифіс. — Ну, підписуйте.

— Він вам не допоможе, Грифісе, — сказав Гриф. — Документ, що його підписано під примусом, нічого не важить перед законом.

— То чому ж ви не хочете його підписати?

— Та просто вам буде куди менше клопоту, коли я не підпишу.

Грифові пальці дотяглися до револьвера. Розмовляючи, він правою рукою грався пером, а лівою почав поволі, непомітно підтягати револьвер до себе. Коли ж нарешті зброя лягла так, що Гриф поклав середнього пальця на гачок, а вказівного вздовж цівки, він став міркувати, чи не схибить, коли стрілятиме лівою рукою і не цiляючи.

— Не клопочіться за мене, — вів далі Грифіс. — Та що майте на увазі: Якобсен посвідчить, що бачив, як я виплачував вам гроші. Тепер гайда, підписуйте. Напишіть повністю: Девід Гриф, та зазначте дату.

З палуби чулося, як рипіли шкотові блоки й ляскали кінці линв об вітрила. В каюті можна було помітити, що "Вілл-Во" збочується, йдучи під вітер, і знову випростується. Девід Гриф усе ще вагався. Спереду різко зашурхотіла по шківах линва чільного вітрила. Маленьке суденце нахилилося, і за стінами каюти задзюрчала та захлюпала вода.

— Мерщій-бо! — крикнув Грифіс. — Якоря піднято.

Рушнична цівка була наставлена просто на нього, на відстані чотирьох футів, і тоді саме Гриф вирішив, що йому треба щось учинити. Рушниця хиталася, бо Грифіс утратив рівновагу при перших рвучких подихах вітру. Гриф скористався з того, вдав, ніби підписує папірця, і тієї ж миті спритно, як кішка, зробив несподівану вихватку. Низько

нагнувшися всім тілом наперед, він висмикнув ліву руку з-під столу і так добре вгадав, коли надавити на гачок, що револьвер вистрілив саме тоді, як над стільницею з'явилася його цівка. Але й Грифіс не барився.

Вія нахилив рушницю, не випускаючи з прицілу супротивника, і постріли пролунали одночасно.

Гриф відчув, як куля обпекла йому плече, і побачив, що сам схибив. Він метнувся до супротивника, щоб той не встиг стрельнути вдруге, схопив його за руки, які все ще тримали рушницю, і щільно притиснув їх Грифісові до тіла. Револьвер і досі був у нього в лівій руці, і він увіпхав його Грифісові в живіт. Відчуваючи пекучий біль у плечі, Гриф спересердя почав був надавлювати гачка, але хвиля гніву відійшла, і він отямився. До каюти долинули обурені крики гумських хлопців з його човна.

Усе це не тривало й хвилини. Не гаючись, Гриф схопив Грифіса на оберемок і прожогом виніс крутими східцями нагору. На палубі його осліпило сонце. Біля стерна стояв тубільний матрос, вишкіривши зуби, а "Віллі-Во", ледь зболившись од вітру, прямував уперед і полишав за собою піняву стежку. Гумський човен плив слідом за ним. і Гриф повернув голову. З середини палуби до нього біг капітанів помічник з револьвером в руці. Не випускаючи безпорадного супротивника, Гриф двома стрибками досяг поруччя і кинувся в море.

Обидва докупи зчеплені, вони пірнули у воду; але Гриф моторно підтяг коліна, штовхнув супротивника в груди і, звільнившися, пхнув його вниз. Тоді сперся обома ногами Грифісові на плече, штовхнув його ще глибше, а тим часом сам виринув на поверхню. Скоро голова його з'явилася на сонячне світло, як у двох місцях, за фут від його обличчя, щось двічі бовтнуло у воду: то Якобсен доводив, що добре вміє орудувати револьвером. Втретє йому не довелося стріляти, бо Гриф пірнув, набравши в легені повітря. Далі він поплив під водою і виринув тільки тоді, як побачив над головою свого човна та бульбашки з весел. Коли він видряпався у нього, "Віллі-Во" йшов під вітром, розвертаючись.

— Гребіть до берега, хлопці, та мерщій! — гукнув Гриф своїм тубільцям.

Анітрохи не соромлячись, він повернувся спиною до бою І поспішав сховатися. "Віллі-Во" довелося опинитись і підібрати свого капітана, а це дало Грифові змогу втекти. Човен з розгону врізався в берег, всі повискакували й помчали піском до хащів. Доки вони добігли під їхній захисток, пісок тричі звивався перед ними димками. Нарешті вони ввійшли в безпечну зелену гущавину пралісу.

Гриф дивився, як "Віллі-Во", ставши круто до вітру, найшов з протоки, а потім, послабивши шкоти, при боковому вітрі повернув на південь. Коли судно, обминаючи ріг, зникло з овиду, він ще завважив, що на ньому поставлено марсель. Один тубілець, десь років п'ятдесяти, ввесь пописаний гидкими близнами та шрамами, подивився Грифові в лице й пожартував:

— Далебі, той шкіпер дуже сердитий на вас.

Гриф засміявся, а тоді повів усіх піском назад до човна.

III

На Соломонових островах ніхто не знав, скільки мільйонів має Девід Гриф, бо в нього були маєтки й підприємства скрізь по всьому південному обширі Тихого океану. Від Самоа до Нової Гвінеї, ба навіть на північ від екватора траплялися його плантації. На Паумоту він мав концесії на лови перлів. Хоч його іменння й не називали, але насправді то він керував усіма операціями німецької компанії, що торгувала на французьких Маркізах. Його промислові факторії містилися по всіх островах, і численні його кораблі обслуговували ті факторії. Мав він і коралові острови, такі далекі та малі, що найдрібніші його шхуни та кечі лише раз на рік навідувалися туди до самітних агентів.

У Сіднеї на Каслрі-стріт його контора займала три поверхи. Але сам він рідко бував там. Він волів плавати поміж островів, вишукувати нові підприємства, перевіряти і поліпшувати вже засновані, віддаючись тисячам найдивовижніших пригод та розваг. Він купив за безцінь затоплений пароплав "Гавонну" і досяг неможливого, піднявши його, а собі поклав до кишені чверть мільйона. На Луїзіадах він насадив першу каучукову плантацію, а на Бора-Борі поклав край південно-океанському бавовникові, напливши життєрадісних острів'ян розводити какао. Він посів пустельний острів Лаллу-Ка, колонізував його полінезійцями з Онтонг-Джави і засадив чотири тисячі акрів кокосовими пальмами. Це він замирив племена таїтян, що ворогували між собою, та розпочав розробку фосфатів на острові Гікіу.

Його ж таки кораблі вербували йому робітників. Вони привозили людей із Санта-Крусу до Нових Гебридів, із Нових Гебридів до Банкових островів, а людожерів з Малейти — на плантації Нової Джорджії. Від островів Тонги до Гільбертових островів і далі аж до Луїзіади Грифові повірники набирали робітників. Його судна ходили всіма океанськими шляхами. Він мав три пароплави, що регулярно курсували між островами, хоч сам рідко ними користувався; він волів подорожувати ризикованішим і примітивнішим вітрильним судном.

Мавши принаймні років сорок, він з вигляду показував не більше як на тридцять. Одначе береговики пам'ятали, як він з'явився на островах двадцять років тому, і вже тоді в нього на губі засіявся шовковистий жовтий вус. На відміну від інших білих людей, він жив у тропіках тому, що тут йому сподобалось. Біла шкіра чудово захищала його.; Він народився для сонця. Він був один з десяти тисяч, що йому сонце не вадило. Надзвичайно прудкі й незримі світлові промені не могли добутися до нього. Інших білих людей вони проймали наскрізь. Сонце проходило їм крізь шкіру, руйнувало й нищило тканину та нерви, і люди слабли душею та тілом, викидали за борт усі десять заповідей, ставали звірами, швидко спивалися на смерть або доходили до такої дикої нестями, що часом доводилося надсилати військові кораблі їх приборкувати.

Але Девід Гриф був справжній син сонця і просто розквітав від його променів. З літами він тільки смаглявішав, хоч то й була смага з золотим відтінком, що горить на шкірі полінезійця. Проте блакитні очі залишилися блакитними, вуса жовтими, а риси обличчя були ті самі, що їх протягом століть зберігала англійська раса. Він був родом англієць, але ті, хто знав його, запевняли, що принаймні народився він в Америці. На відміну від інших, він приїхав до Південних морів не задля зиску. Властиво, він навіть привіз дещо з собою. Спершу Гриф осів на островах Паумоту. Приплив своєю ж таки маленькою яхточкою, юнак, що шукав романтичних пригод по сонячних шляхах тропічних країв. Саме тоді шаленів ураган, і велетенські хвилі загнали його яхту в гущавину кокосового гаю за триста ярдів від берега. Через шість місяців його врятували шукачі перлин. Але сонце ввійшло йому в кров. На Таїті, замість купити квитка на пароплав та вернутися додому, він придбав шхуну, навантажив її крамом, найняв норців та й подався плавати по Небезпечному Архіпелагу.

З появою золотого відтінку в нього на обличчі золото почало скапувати з кінчиків його пальців. В його руках усе оберталося на золото, але він бавився в цю гру не задля золота, а задля самої гри. То була розвага, гідна чоловічої натури: запекла боротьба, зустрічі й сутички з розмаїтий шукачами пригод, одної з ним крові та крові половини європейських народів і цілого світу. І добра розвага! Та понад усе любив він те, з чого складається життя південноморського мандрівника: дух рифів, вишукану красу живих коралових мілин у дзеркалі лагуни, яскравий схід сонця, що химерно розсипає гарячі барви, острівці з букетами пальм на глибокому туркусовому тлі, п'янощі пасатів, рівномірне колихання хвиль, хистку палубу під ногами, брезент над головою, заквітчаних золотошкірих чоловіків і дівчат Полінезії, напівдітей-напівбогів, ба навіть жахливих дикунів із Меланезії — мисливців за головами, людожерів, сутих чортів і тварюк.

І ось цей улюблений син сонця, сповнений зайвої енергії та життєрадісності, мавши мільйони, урвав свою далеку мандрівку, щоб побавитися з Гарісоном Дж. Грифісом за якийсь там мізерний гріш. То була його примха, його бажання виявити власне "я" і те сонячне тепло,

що переливалося в ньому. То була розвага, жарт, проблема, гра, де він задля втіхи легкодумно важив життям.

IV

Уранці рано "Диво" пливло вздовж берега Гвадалканару. Судно ледь посувалося по воді під слабеньким подихом берегового вітру. Великі гори хмар на сході обіцяли знов південно-східні пасати з бурями та дощами. Попереду "Дива" тим самим курсом плив невеликий кеч, якого воно неволі наздоганяло. Але то був не "Віллі-Во"; капітан Норд на "Диві" опустив бінокля і заявив, що то "Каурі".

Гриф, що допіру вийшов з каюти на палубу, сказав, зітхаючи:

— Шкода, що не "Віллі-Во".

— Ви таки не любите, щоб вам перепадало, — співчутливо зауважив Денбі, корабельний комірник.

— Авжеж, не люблю. — Гриф замовк, а тоді засміявся щиро та весело. — Я твердо впевнений, що Грифіс шахрай і що вчора він повівся зі мною підло. "Напишіть, каже, повністю прізвище та зазначте дату". А той мізерний пацюк Якобсен стояв за нього. Справжні пірати, повертається пора Розбишаки Гейса[40].

— Якби ви не мій господар, то я, містере Грифе, сказав би вам свою думку, — заявив капітан Ворд.

— Та чого ж, шкварте! — мовив Гриф.

— Ну, тоді…— капітан завагався і відкашлявся. — Знаєте, з вашими грішми тільки дурень пішов би на такий ризик, як ви з тими двома сучими синами. Навіщо воно вам?

— По правді, я й сам не знаю, капітане. Мабуть, мені просто кортить. А це хіба не найкраща причина?

— Прострелять вам вашу буйну голову якогось чудового дня, — буркнув капітан Ворд, підходячи до нактоуза визначити курс по вершині, що саме виглянула з туману над Гвадалканаром.

Береговий вітер дмухнув з останньої сили, і "Диво", швидко ковзаючи по воді, порівнялося з "Каурі" й попливло поряд. Після взаємного вітання Девід Гриф гукнув:

— Ви не бачили "Віллі-Во"?

Голоногий капітан у брилі обмотав міцніше круг стану злиняле блакитне лава-лава та сплюнув за борт тютюновий сік.

— Бачив, — відповів він. — Грифіс учора ввечері стояв у Саво, вантажив свинину та батат і набирав води в чани. Неначе в далеку путь збирався, хоча й казав, що ні. А що таке? Ви хотіли його бачити?

— Еге, але як здибаєте його раніше, то не кажіть, що бачили мене.

Капітан кивнув і, зваживши ті слова, пішов на прову свого судна, щоб його краще було чути.

— Слухайте! — гукнув він. — Якобсен казав мені, що вони мають дістатися до Габери сьогодні після обіду. Хочуть там переночувати й набрати солодкої картоплі.

— З усіх Соломонових островів тільки на Габері є маяк, — сказав Гриф, коли його шхуна вже добре випередила "Каурі". — Правда, капітане Ворде?

Капітан кивнув.

— А в бухточці, що з цього боку за мисом… здається, не можна пристати до берега?

— Ніяк не можна. Скрізь коралові рифи, мілини, та ще й небезпечні буруни. Саме там три роки тому на друзки розбилася "Мазунка".

Гриф хвилину невидющим поглядом дивився поперед себе, неначе викликав у душі якусь картину. Потім біля очей йому позбиралися зморшки, а кінці жовтих вусів піднялися від усмішки.

— Ми кинемо якоря в Габері,— сказав він. — Але пройдемо цим боком, повз бухточку. Я хочу, щоб ви мене спустили в човні, як будемо пропливати повз неї. Крім того, дайте мені шість хлопців, та хай кожен прихопить рушницю. А вдосвіта я повернуся назад.

На обличчі в капітана з'явилася підозра, яку швидко наступила догана.

— О, це тільки невеличка розвага, шкіпере, — почав виправдуватися Гриф — винувато, мов школяр, що його старший застукав на пустощах.

Капітан Ворд щось буркнув, але Денбі заметушився.

— Мені б хотілося теж поїхати з вами, пане Грифе, — сказав він.

Гриф кивнув.

— Захопіть кілька сокир і ножів, щоб було чим стинати кущі,— сказав він, — та ще два-три ліхтарі. І подбайте, щоб у них був гас.

V

За годину до заходу сонця "Диво" промчало повз бухточку. Вітер дужчав, і море потроху бралося хвилями. Мілини коло берега були вже білі від піни, а на дальших вода тільки-но почала змінювати свій колір. Коли шхуна опинилася за вітром, на ній згорнули клівер і спустили на воду вельбот. Туди стрибнуло шість хлопців із Санта-Крусу у настегнових пов'язках; кожний мав при собі рушницю. Денбі з ліхтарями в руках сів на кормі. Гриф, ідучи слідом за ним, спинився біля поруччя.

— Шкіпере, моліться, щоб ніч була темна, — сказав він.

— Буде, — відповів капітан Ворд. — У всякому разі, місяця нема, та й небо затягло хмарами. І хвиля знімається.

Від такого провіщення Грифове обличчя засяяло і засмагла шкіра здалася ще золотішою. Він стрибнув до човна й сів поруч комірника.

— Відчалюйте! — гукнув капітан Ворд, — Наставляйте вітрила! Поверніть стерно! Так! Оцим курсом!

"Диво" розгорнуло вітрила й попливло за мис до Габери; в тим часом вельбот на шести веслах, з Грифом за стерном, простував до берега. Гриф спритно вів його вузьким крученим проходом, яким міг переплисти тільки такий малий човен. Аж нарешті мілини та рифи залишилися позаду, і вельбот пристав до тихого берега, де полоскалися дрібні хвильки.

Потім цілу годину всі завзято працювали. Ходячи поміж кокосових пальм та чагарів, Гриф вибирав, що йому було треба.

— Рубайте це дерево і оце! — загадував він своїм хлопцям.

— А те залишіть! — знову казав він, хитаючи головою.

Кінець кінцем розчищено клинцювату за формою галявину. Поблизу берега лишилася одна висока пальма, а в самому кутку клинця — друга. Починало темніти. Хлопці позасвічували ліхтарі, підняли їх на залишені двоє дерев та поприв'язували.

— Той крайній ліхтар дуже високо. — Критично зауважив Девід Гриф. — Спустіть його, Денбі, футів на десять.

VI

"Віллі-Во" щодуху мчав по хвилях, бо шквал ще й досі не затих. Тубільні моряки наставляли великий грот, що його спущено, коли вітер бурхав найдужче. Якобсен, що наглядав за роботою, загадав кинути фали на палубу і стояти напоготові, а сам подався на бак до Грифіса. Натужуючи зір, вони обидва пильно вдивлялися в темряву поперед себе; їхні вуха ловили шум прибою біля ще невидимого берега. Під таку годину лише по тому шумові вони й могли стернувати.

Вітер стихав, хмари рідшали, розколювалися, і в тьмяному мерехтінні зірок показався порослий лісом берег. Попереду з завітряного боку бовваніла зубчаста скеля. Обидва чоловіки пильно вдивлялися в неї.

— Мис Амбой, — сказав Грифіс. — Коло нього дуже глибоко. Беріться, Якобсене, до стерна, поки визначимо курс. Швидше!

Босий голоногий помічник, що з його скупого вбрання дзюркотом стікала дощова вода, побіг на корму й змінив тубільця коло стерна.

— Який курс? — гукнув Грифіс.

— Зюйд-вест.

— Беріть більше на вест.

— Гаразд.

Грифіс прикинув, під яким кутом був тепер мис Амбой до курсу "Віллі-Во".

— Ще більше на вест! — гукнув він.

— Гаразд, — була відповідь.

— Так і тримайте!

— Добре!

Якобсен передав стерно тубільцеві.

— Керуй добре, хлопче, розумієш? — застеріг він. — А якщо ні, то я розтовчу твою трикляту чорну голову.

Він повернувся на прову до Грифіса. Знову набігли хмари, загасили зоряне мерехтіння, і вітер ще раз заголосив шквалом.

— Пильнуйте великий грот! — гукнув Грифіс помічникові на вухо, а сам тим часом стежив за Курсом кеча.

"Віллі-Во" мчав, зариваючись лівим бортом у воду, а Грифіс, подумки вираховуючи силу вітру, міркував, як би тому вітрові опертися. Теплувата морська вода з малесенькими світляними краплинками обмивала Грифісові литки й коліна. Вітер тоненько завив, і всі щогли почали йому вторувати. Судно чимраз більше піддавалося стихії.

— Спустіть великий грот! — гукнув Грифіс і, кинувшись до фалів, відіпхнув тубільця та сам заходився його спускати.

Якобсен порався коло зашморгів линв. Велике вітрило впало на палубу, і тубільці, галасуючи, взялися його згортати. Помітивши, що один із них сховався в пітьмі, помічник затопив йому у пику й погнав працювати.

Шквал не меншав. "Віллі-Во", хоч і під малими вітрилами, а йшов швидко. Капітан з помічником знову стояли на прові та марно вдивлялися в пітьму, під майже поземними дощовими струменями.

— Напрямок добрий, — сказав Грифіс. — Цей дощ недовго йтиме. Ми можемо тримати такий курс, поки побачимо вогні. Спустіть тринадцять сажнів якірного ланцюга. Хоч такої ночі, як ця, краще спустити всі сорок п'ять. Тоді підв'яжіть великий грот, він нам більше не потрібний.

Через півгодини його стомлені очі побачили два вогні,

— Ось вони, Якобсоне. Я етапу до стерна. Спустіть фок-стаксель і готуйте якоря. Хай тубільці стрибають.

Грифіс кермував стерном, доки обидва ліхтарі стали на одну лінію, тоді враз круто повернув його і поплив просто на світло. Він чув гуркіт та рев прибою, але вирішив, що То десь далі у Габері.

Почувши переляканий крик помічника, він з усієї сили став крутити стерно назад, але було запізно: "Віллі-Во" нагнався на риф. Ту ж мить грот-щогла зламалася. Минуло п'ять моторошних хвилин. Усі взялися, хто до чого, а корпус корабля то підіймався вгору, то знов опускався на ламкий корал, і теплі хвилі заливали людей. Зі скреготом та хруском "Віллі-Во" просунувся через мілину й спинився в більш-менш тихій та неглибокій протоці.

Грифіс сів на дах каюти, схиливши голову на груди, охоплений безсилою люттю. Він тільки раз звів очі — поглянути на тих два білих ліхтарі, що висіли один над одним, на рівній лінії.

— Он світяться! — сказав він. — Але це не Габера. То який же дідько? Що це за місце?

Прибій і далі ревів, і бризки піни перелітали через мілину, але вітер ущухав, виглянули зірки, а з боку берега почувся плескіт весел.

— Що тут сталося? Землетрус, чи що? — гукнув Грифіс. — Дно зовсім змінилося. Я ж тут сто разів кидав якоря на тридцяти сажнях Це ви, Вілсоне?

До них підійшов вельбот, і якийсь чоловік переліз через поруччя. При тьмяному світлі Грифіс побачив, що на нього націлено автоматичного кольта. Придивившись, він упізнав Девіда Грифа.

— Ні, ви тут зроду не кидали якоря, — засміявся Гриф. — Габера за мисом, і я туди попливу, як тільки дістану невеличкий борг: тисячу двісті фунтів. За розписку не турбуйтеся. В мене тут є ваш вексель, тож я просто поверну його вам.

— Це ви зробили! — люто закричав Грифіс і скочив на ноги. — Ви облудно повісили ліхтарі! Ви зруйнували мене, і…

— Тихіше! Тихіше! — Грифів голос був холодний і грізний: — Прошу потурбуватися про ті тисячу двісті.

Грифіс відчув якесь цілковите знесилення. Його опанувала глибока огида, — огида до сонячних країв та до сонячної хвороби, до нікчемності всіх своїх змагань та до цього синьоокого, золотошкірого, незвичайного чоловіка, що перемагав його на всіх шляхах.

— Якобсоне, — сказав він, — будь ласка, відчиніть скриньку та виплатіть цьому кровопивцеві тисячу двісті фунтів.

ПИХА АЛОЇЗЕСА ПЕНКБЕРНА

I

Хоч яке око мав Девід Гриф і зразу вгадував, де пахне пригодою, хоч він був завжди готовий до того, що за першою-ліпшою кокосовою пальмою на нього може чигати несподіванка, а проте серце нічого не сказало йому, як він наглядів Алоїзеса Пенкберна. Це сталося на маленькому пароплавчику "Берта". Покинувши свою шхуну, яка мала підчалити згодом, Гриф сів на це суденце, щоб проплисти невеличку відстань від Раятеа до Папіїті. Коли він уперше побачив Алоїзеса Пенкберна, цей добродій був уже трошки напідпитку й на самоті цмулив коктейль у малесенькому барі під верхньою палубою, поряд з перукарнею. Через півгодини, коли Гриф увільнився від перукаревих рук, Алоїзес Пенкберн і далі стояв коло прилавка та попивав на самоті.

Людині не гаразд пити самій; отже Гриф, ідучи мимо, глянув на нього уважно й зацікавлено. Побачив він молодана років тридцяти, вродливого, гарно вдягненого, одне слово, джентльмена, як то кажуть у світі. Але була в ньому якась ледве помітна неохайність, жадібна рука трусилася й розхлюпувала питво, очі нервово блукали: це були для І рифа непохибні прикмети хронічного алкоголіка.

По обіді він знов зустрів Пенкберна, цього разу на верхні й палубі. Молодик стояв, тримаючись за поруччя, пильно вдивлявся в невиразні постаті чоловіка й жінки, що сиділи на двох зсунених докупи шезлонгах, і плакав п'яними слізьми. Гриф помітив, що чоловікова рука обіймала жінчин стан. Алоїзес Пенкберн дивився на них і ридав.

— Нема чого плакати, — лагідно сказав Гриф.

Пенкберн глянув на нього, заливаючися слізьми з глибокого жалю до себе самого.

— Тяжко мені,— схлипнув він, — ох, як тяжко. Той чоловік мій управитель, служить у мене. Я плачу йому добрі гроші. А він їх он як заробляє.

— Чого б вам тоді не покласти цьому край? — порадив Гриф.

— Не можу. Вона мені тоді не дасть віскі. її ж бо до мене приставлено.

— То наженіть її та й пропивайте свою голову.

— Не можу. В нього всі мої гроші. Якби я її прогнав, він би не дав мені й шести пенсів на чарку віскі.

На саму думку про таке лихо він знову залився слізьми. | Гриф зацікавився. Ситуація була на диво оригінальна, він такої ніколи й не вигадав би.

— їх найняли мене доглядати, — хлипав Пенкберн. — Щоб не давали мені пити. А вони он як своє діло роблять: голубляться по всьому пароплаві, а мені дають напиватися до безтями. Несправедливо, кажу я вам. Несправедливо, і їх до мене приставлено спеціально на те, щоб не давали мені пити, а їм хоч би що, хай я собі напиваюся по-свинському, аби їм не заважав. Коли я скаржуся, вони страхають, що не дозволять мені більше випити ані краплиночки. Що ж мені, бідоласі, робити? Хай моя смерть буде на їхньому сумлінні, от і все. Ходімо вниз, вип'ємо.

Він пустився поруччя і був би впав, якби Гриф не вхопив його під руку. Пенкберн неначе весь перемінився: напружився, войовниче виставив наперед підборіддя, а в очах йому щось грізно блиснуло.

— Не дамся їм — не вб'ють вони мене. Та ще й шкодуватимуть. Я їм пропонував п'ятдесят тисяч — з тією умовою, звичайно, що заплачу згодом. Вони сміялися. Бо нічого не знають. Та я знаю! — Він понишпорив у кишені піджака й витяг якусь річ, що блиснула в тьмяному світлі.—

Вони не знають, що це таке. Та я знаю. — Він глянув на Грифа з наглою підозрою. — Як ви гадаєте, що це за штука? Га? Що це таке?

Грифові нараз уявилося, як звироднілий алкоголік мідяним бретналем убиває палко закохану молоду пару, бо в його руці був мідяний цвях-бретналь — такими в давнину стягали кораблі.

— Моя мати думає, що я поїхав сюди вилікуватись від пияцтва. Вона нічого не знає. Я дав лікареві хабара, щоб він приписав мені морську мандрівку. Коли ми дістанемося до Папіїті, мій управитель зафрахтує шхуну, і ми попливемо далеко. Але ж вони й гадки не мають ні про що. Думають, що це п'яні химери. Я знаю. Тільки я й знаю. на добраніч, сер. Іду спати… хіба… хіба що ви зі мною вип'єте на сон. Останню чарку, добре?..

II

Наступний тиждень Гриф пробув у Папіїті, де чимало разів бачив Алоїзеса Пенкберна, і завше за дивних обставин. Так само його бачили всі в невеличкій острівній столиці. Уже хтозна-відколи мешканці узбережжя і пансіону Лавіни не були такі шоковані, як тепер. Якось о дванадцятій годині дня, простоволосий, у самих тільки купальних штанцях, Алоїзес Пенкберн біг головною вулицею від пансіону Лавіни на пляж. Іншим разом він викликав на боксерське змагання кочегара з "Берти"; мало відбутися чотири раунди у "Фолі Бержер", та на другому його нокаутовано. Тоді, в нападі божевільної маячні, він пробував утопитися в калюжі на два фути завглибшки або ще, впившись, знаменито пірнув у море з п'ятдесятифутової щогли "Маріпози", яка стояла на рейді. Він зафрахтував катер "Торо" дорожче, ніж його можна було купити, і врятував Пенкберна управитель, відмовившись платити гроші. Він скупіш крам у старого прокаженого сліпця на базарі і взявся продавати овочі хлібного дерева, банани та солодку картоплю так дешево, що довелося вдатися до поліції, аби розігнати натовп тубільців, охочих до купівлі. Щодо поліції, то вона тричі заарештовувала Пенкберна за бешкети, і тричі його управитель мусив кидати на час своє залицяння,

щоб сплатити штраф, який накладала колоніальна адміністрація, бувши в грошовій скруті.

Потім "Маріпоза" попливла до Сан-Франціско; в її каюті для молодих поїхали управитель з доглядачкою — вони допіру побралися. Перед від'їздом управитель подбав про Алоїзеса: залишив йому вісім п'ятифунтових банкнотів. Алоїзес, як і передбачав управитель, очуняв аж через кілька днів, без гроша мізерного за душею, на межі білої гарячки. Лавіна, що її навіть найгірша тихоокеанська мерзота й потолоч славила за добре серце, доглядала його, поки він одужав. Коли він почав повертатися до розуму, нона нічим не натякнула, що в нього нема вже ані управителя, ані грошей, щоб заплатити їй за харчування.

Минуло декілька днів. Якось увечері Девід Гриф відпочивав під тентом на палубі "Морської чайки" і недбало переглядав убогі на зміст шпальти папіїтського "Кур'єра". Раптом він підвівся і мало не протер собі очі. Неймовірно, але правда. Ще не вмерла давня романтика південних морів! Він прочитав:

"Згоден віддати половину закопаного скарбу, вартого п'ять мільйонів франків, за перевіз однієї людини на невідомий острів у Тихому океані та за переправлення звідти того скарбу. Звертатися до Шалапути в пансіоні Лавіни".

Гриф глянув на годинника. Було ще рано, тільки восьма.

— Містере Карлсене! — гукнув він у тому напрямку, де жевріла чиясь люлька. — Дайте людей на вельбот. Я їду на берег.

З прови почувся хрипкий голос капітанового помічника-норвежця. Шестеро струнких тубільців, острів'ян з Рапи, припинили свої співи, спустили човна й сіли до весел.

— Я прийшов побачитися з Шалапутою. Гадаю, що це містер, а не міс? — звернувся Девід Гриф до Лавіни.

Він помітив жваву цікавість у її очах, коли вона повернула голову й щось гукнула місцевою говіркою через дві відчинені кімнати аж до далекої кухні. За кілька хвилин увійшла боса дівчина-тубілка й похитала головою.

Лавіна була видимо розчарована.

— Ви, здається, з "Морської чайки"? — мовила вона. — Я йому скажу, що ви заходили.

— То це таки чоловік? — запитав Гриф.

Лавіна кивнула головою.

— Сподіваюся, що ви зможете якось допомогти йому, капітане Грифе. Я тільки добра жінка, та й годі. Я нічого не знаю. Але він приємний хлопець і, може, й правду каже, хтозна. Ви краще дотямите, що до чого, аніж така жаліслива дурепа, як я. Дозвольте запропонувати вам коктейль?

III

Повернувшись на свою шхуну, Девід Гриф задрімав у шезлонзі, укрившись тримісячної давності часописом, коли його раптом збудило якесь схлипування та скигління за бортом. Він розплющив очі. На Чілійському крейсері за чверть милі від "Морської чайки" вибило вісім склянок.

Пула північ. За бортом чувся плюскіт води і те саме скигління. Неначе хлипала якась амфібія чи самітна людина гірко скаржилася всьому світові на свою недолю.

Девід Гриф нараз підскочив до невисокого поруччя. Під ним, навколо того місця, звідки чути було скигління, СВІТЛІШ кружалом хвилювалося й фосфоресціювало море. Він перехилився через борт і підхопив під руки якогось чоловіка, що бовтався у воді; підтягуючи його чимраз вище, він нарешті виволік на палубу голого Алоїзеса Пенкберна.

— Я не мав ані шага, — пожалівся той. — Мусив добиратися плавом і не міг знайти вашого трапу. Така прикрість. Вибачте мені. Якби ви дали мені рушника обгорнутися та добру чарку, то мені зразу полегшало б. Я містер Шалапута, а ви, мабуть, той капітан Гриф, що заходив, коли мене не було вдома. Ні, я не п'яний. І не змерз. Хіба так трусяться з холоду? Лавіна сьогодні дозволила мені тільки двічі випити. Просто в мене от-от почнеться напад білої гарячки. Мені почало ввижатися всяке, коли я не міг знайти трапу. Якщо ви мене візьмете до каюти, я буду вам щиро вдячний. Ви єдиний відгукнулися на моє оголошення.

Він страшенно трусився, дарма що ніч була тепла. В каюті Гриф насамперед подбав про чарку горілки, а тоді вже добув йому рушника.

— Ну, тепер шпарте, — сказав Гриф, коли його гість убрався в сорочку та парусинові штани. — Що означає ваше оголошення? Я слухаю.

Пенкберн глянув на пляшку з віскі, але Гриф похитав головою.

— Гаразд, капітане, а все ж присягаюся вам тим, що в мені ще лишилося від моєї честі,— я не п'яний, ані крихти. Те, що я вам розповім, — щира правда; я говоритиму коротко, бо ж ви, звісно, людина діла та вчинків. До того ж організм ваш не отруєний. Алкоголь ніколи не роз'їдав кожну клітинку вашого тіла мільйонами хробаків. Ви ніколи не були в пеклі. А я й нині там. Я ввесь як у вогні. Ну, слухайте.

Моя мати ще жива. Вона англійка. Я народився в Австралії. Вчився в Йоркському та в Йєльському університетах. Я магістр мистецтв, доктор

філософії, і я ні до чого не здатний. Та ще й алкоголік. З мене був спортсмен. Я стрибав у воду ластівкою з висоти сто десять футів. Побив кілька аматорських рекордів. Плаваю, як риба.

Я навчився плавати кролем у першого з Кавілів[41]. Я пропливав тридцять миль по бурхливому морі. Маю ще один рекорд. Я випив більше віскі, ніж будь-хто інший мого віку. Я здатен украсти в вас шість пенсів на чарку. А тепер розкажу вам усю правду про скарб.

Мій батько був американець — родом з Анаполіса. Він був гардемарином під час громадянської війни[42]. Року шістдесят шостого він уже служив лейтенантом на "Сювані". За капітана на ній був Поль Ширлі. Того року "Сюван" набирав вугілля на одному острові в Тихому океані — не хочу його називати, нині той острів під протекторатом, якого тоді не існувало і якого я теж не називатиму. На березі, за прилавком в одному шинку, мій батько побачив три мідяні бретналі… корабельні бретналі.

Девід Гриф спокійно всміхнувся:

— А тепер я можу сказати вам назву тієї стоянки та держави, що згодом узяла острів під свій протекторат, — зауважив він.

— І про ті бретналі теж можете оповісти? — так само спокійно запитав Пенкберн. — То кажіть, бо вони тепер у мене.

— А то ж як. Вони були в Піну-Піні за прилавком у німця Оскара. Туди їх приніс Джонні Блек зі своєї шхуни тієї ночі, коли мав померти. Вій тоді саме повернувся з довгої мандрівки на захід, де ловив трепангів та закуповував сандалове дерево. Все узбережжя знає цю історію.

Пенкберн похитав головою.

— Розказуйте далі,— мовив він.

— Звичайно, це було не за мене, — пояснив Гриф. — Я тільки переповідаю те, що сам чув. Потім до Піну-Піні Прийшов еквадорський крейсер, теж із заходу — по дорозі додому. Офіцери впізнали ті бретналі. Джонні Блек помер, але вони забрали його помічника й судновий журнал. Крейсер знов поплив на захід. Через шість місяців він іще раз зайшов до Піну-Піні, так само по дорозі додому. Вони зазнали невдачі, і люди довідалися про ту історію.

— Коли революціонери підступили до Гваякіля[43],— перебрав мову йому Пенкберн, — офіцери федерального уряду вирішили, що місто однаково не захистити і перенесли скриню з державним скарбом, щось близько мільйона доларів золотом, але все англійськими грішми, на американську шхуну "Джигунка". Вони мали тікати" досвіта. Але капітан тієї шхуни чкурнув із скарбом серед ночі. Тепер розказуйте ви.

— Це давня історія, — повів далі Гриф. — У гавані не було більше жодного корабля. Керівники федерального уряду не мали змоги тікати. Тож вони стали перед мурами і взялися захищати місто. Рохас Сальсед, що йшов з Кіто форсованим маршем, прорвав облогу. Революція була придушена, і єдиний старий пароплав, що становив увесь еквадорський військовий флот, послали навздогінці за "Джигункою". Упіймали шхуну між Банковими островами та Новими Гебридами; вона лежала в дрейфі і давала сигнали біди. Капітан помер напередодні від чорної пропасниці.

— А його помічник? — визивно запитав Пенкберн.

— Помічника за тиждень перед тим убили тубільці на якомусь із Банкових островів, коли вони виїздили човном но воду. Вести корабель більше не було кому. Команду взяли на тортури, всупереч міжнародному праву. Матроси ладні були виказати все, та нічого не знали. Вони оповіли тільки про три бретналі, забиті в дерева на березі якогось острова, але де той острів, не могли сказати. Десь на заході, далеко на заході,— це все, що вони знали. Далі існують дві версії. Одні кажуть, ніби ціла команда сконала під тортурами. А інші — ніби тих, хто вижив, повішено на реях. Та хоч там як, але еквадорський крейсер повернувся додому

без скарбу. Джонні Блек привіз ті три бретналі до Піну-Піні й залишив у німця Оскара, але нікому не розповів, де й як він їх знайшов.

Пенкберн пильно дивився на пляшку з віскі.

— Хоч на два пальці,— заскиглив він.

Гриф подумав і налив у чарку трішечки віскі. Очі Пенкбернові блиснули, він знов ожив.

— Отепер на кону з'являюсь я й додаю подробиці, яких бракує в цій історії,— сказав він. — Джонні Блек таки розповів усе. Розповів моєму батькові. Написав йому з Левуки перед тим, як приїхав до Піну-Піні помирати. Мій батько врятував колись у Вальпарайсо йому життя під час п'яної бійки в шинку. Один китаєць, що скуповував перли з острова Четверга, виміняв ті три бретналі в якогось тубільця, шукаючи нових перлових місць на північ од Нової Гвінеї. Джонні Блек купив їх на вагу, як мідяний брухт. Він так само, як і той китаєць, ні про що й гадки не мав. Але, повертаючись, він спинився ловити черепахи на тому самому березі, де, ви кажете, вбито капітанового помічника — з "Джигунки". Тільки його не вбито. Тубільці з Банкових островів тримали його в полоні, і він помирав на некроз щелепи, поранений стрілою під час сутички на березі. Перед смертю він розказав ту історію Джонні Блекові. Джонні Блек написав з Левуки моєму батькові. Він сам уже конав — на пістряк. Через десять років, бувши капітаном на "Грушевій", батько добув ті бретналі від німця Оскара. А від батька вже — такий, бачте, був його заповіт — ті бретналі й усі відомості дістав я. Я знаю, де той острів, знаю, на якому градусі довготи й широти шукати берега, де бретналі були забиті в дерева. Бретналі тепер у Лавіни. Довгота й широта у мене в голові. Ну, що ви тепер скажете?

— Химера, — відразу висловив свою думку Гриф. — Чому ваш батько не поїхав та сам не забрав того скарбу?

— Йому він був не потрібний. Батьків дядько, померши, залишив йому велике багатство. Він покинув морську службу, підхопив від доглядачок у Бостоні негарну хворобу, і мати з ним розлучилася. Вона теж отримала спадщину, що давала їй близько тридцяти тисяч доларів річного прибутку, й оселилася в Новій Зеландії. Мене вони ділили між собою: я жив то в Новій Зеландії, то в Сполучених Штатах, аж поки минулого року помер мій батько. Тепер я цілком належу матері. Батько залишив мені свої гроші — десь мільйонів зо два, — але мати подбала, щоб наді мною призначили опікунів, усе через пияцтво. В мене грошей до біса, але я не можу взяти жодного пенса, опріч того, що мені видадуть. Зате старий здогадувався, що я заглядаю в чарку, тому й передав мені ті три бретналі з усіма відомостями, що їх стосуються. Зробив він це через своїх повірників, так щоб мати й не знала; він казав, що цим забезпечить мене на ціле життя; якщо в мене вистачить снаги поїхати та добути скарб, то я до самої смерті зможу пиячити скільки влізе. Я маю мільйони в руках своїх опікунів, купу грошей дістану від матері, якщо вона перша втрапить до крематорію, та ще один мільйон чекає, щоб я його викопав, а тим часом мушу канючити в Лавіни дві чарки на день. Ну, хіба це не пекельна мука? Та ще й з моєю спрагою!

— Де той острів?

— Далеко звідси.

— Назвіть його.

— Нізащо в світі, капітане Грифе. Ви легко на цьому заробите собі півмільйона. Ви маєте плисти за моїми вказівками; коли будемо ген на морі, по дорозі до острова, я вам назву його, але не раніше.

Гриф знизав плечима й облишив переговори.

— Я дам вам ще чарку та й відішлю вас човном на берег, — сказав він.

Пенкберн остовпів. Не менш як п'ять хвилин він не знав, на що зважитись, потім облизнув губи й скорився.

— Якщо ви обіцяєте поїхати, я скажу вам зараз.

— Авжеж, я ладен їхати. Тому й питаю. Назвіть острів.

Пенкберн подивився на пляшку.

— Я зараз доп'ю те віскі, капітане.

— Ні, не доп'єте. Я б вам дав ту чарку, якби ви їхали на берег. Якщо ж хочете назвати мені острів, то повинні говорити по-тверезому.

— Ну, гаразд: це острів Френсіс. Бугенвіль[44] назвав його острів Барбур.

— Далекий, самотній острів у Малому Кораловому морі,— сказав Гриф. — Знаю його. Між Новою Ірландією та Новою Гвінеєю. Тепер це паскудний закутень, але на той час, як капітан "Джигунки" забивав бретналі, а китаєць, торгівець перлами, вимінював їх, з нього була непогана місцина. Два роки тому пароплав "Бобер" набирав там робітників на Упольські плантації, то його знищили разом з командою. Його капітан був мій добрий знайомий. Німці надіслали крейсер, обстріляли ліс, спалили з півдесятка селищ, убили кількох тубільців та чимало свиней — от і все. Тубільці там споконвіку були погані, а надто ж зробилися небезпечні сорок років тому, коли вирізали команду китобійного судна. Як воно пак звалося? Ану гляньмо!

Він підійшов до книжкової полички, витяг грубеньку "Лоцію Тихоокеанського півдня" і заходився гортати.

— Ага, ось де воно. "Френсіс, або Барбур", — швидко прочитав він. — "Тубільці войовничі та зрадливі… Меланезійці… людожери. Захопили й

знищили китобійне судно "Західник"... Ось як воно звалося. Мілини... мис... якірні стоянки... ага, Червона Круча, бухта Овена, бухта Лікі-кілі... А це вже краще: "...глибоко врізується в берег, болота з мангровими заростями, на глибині дев'яти сажнів добре тримається якір у тому місці, від якого на вест-зюйд-вест стримить біла скеля". — Гриф підвів очі: — Можу заприсягтися, що це ваш берег, Пенкберне.

— То ви поїдете? — жваво спитав той.

Гриф кивнув.

— Мені ця історія починає здаватися правдивою. От якби йшлося про сто мільйонів або ще про якусь скажену суму, то я б анітрохи не зацікавився. Ми вирушимо завтра, тільки з одною умовою: ви повинні твердо коритися моїм наказам.

Грифів гість радісно й промовисто закивав головою.

— Але це означає — нічого не пити.

— Це надто жорстока вимога, — забідкався Пенкберн.

— Такі мої умови. Я трішки лікар і подбаю, щоб з вами нічого поганого не сталося. І ви маєте працювати... тяжко працювати, як звичайний матрос. Відбувати вахту й робити все, що належиться, хоч їстимете й спатимете з нами на кормі.

— Гаразд! — Пенкберн простяг руку, щоб закріпити угоду. — Якщо тільки це не вб'є мене, — додав він.

Девід Гриф щедро налив у чарку на три пальці віскі й подав її Пенкбернові.

— Це ваша остання чарка. Пийте.

Пенкберн простяг був руку. Та раптом стріпнувся, рішуче випростав плечі й відкинув голову.

— Мабуть, не питиму, — почав він, але потім, легкодухо піддавшись невситимому бажанню, похапливо взяв чарку, неначе боявся, що її віднімуть.

IV

Від Папіїті на островах Товариства до Малого Коралового моря довга путь: від 150° західної довготи до 150° східної довготи. Якщо плисти навпростець, то це те саме, що перетяти Атлантичний океан. А "Морська чайка" пливла не навпростець. Через численні Грифові справи вона багато разів звертала з простого шляху. Девід Гриф спинявся на безлюдному острові Троянд, поглянув, чи не можна його заселити й понасаджувати там кокосових пальм. Потім заїхав до Східного Самоа, склав пошану королеві Туї-Мануа, що вже помирав, і заходився інтригувати, щоб добути собі пайку в торговельній монополії на трьох королевих островах. З Апії він одвіз на Гільбертові острови вантаж краму та кількох агентів на зміну. А ще завітав на Онтонг-Джаву, оглянув свої плантації на острові Ізабелі та кушів землю у ватажків приморських племен північно-західної Малейти. І протягом тієї кружної подорожі він силкувався зробити людину з Алоїзеса Пенкберна.

Той вічно спраглий неборака, хоч і жив на кормі, мусив виконувати звичайну матроську працю. Він не тільки відбував вахту біля стерна та порався коло вітрил і такелажу, але й робив найбруднішу та найважчу роботу. Його підіймали в "кріслі" високо вгору, і він вичищав та шмарував щогли. Коли він скромадив пісковиком палубу та мив її нелюсованим вапном, йому боліла спина, зате міцнішали мляві, марні м'язи. Як "Морська чайка" стояла на якорі і матроси-тубільці, пірнаючи під воду,

чистили кокосовою шкаралупою оббитий мідяною бляхою спід корабля, Пенкберна теж посилали працювати нарівні з усіма.

— Подивіться на себе, — сказав якось Гриф, — Ви вдвічі подужчали, відколи прийшли до нас. Ви й чарки за цей час не випили, а бачте, не вмерли. У вашому тілі майже не залишилось отрути. А все завдяки праці. Вона вам дала більше користі за всіх доглядачок та управителів. Якщо хочете пити, прошу! Треба тільки піднести до рота.

Гриф дістав з піхов свого важкого ножа й спритно вирізав трикутник у шкаралупі кокосового горіха, обчищеного вже від верхньої лупини. Холодний рідкий сік, подібний до молока, піною знявся по самий край. Пенкберн, уклонившись, узяв ту природну чару, одкинув голову назад і одним духом спорожнив усю шкаралупу. Він щодня випивав багато таких горіхів. Смаглявий стюард, шістдесятирічний тубілець з Нових Гебридів, та його одинадцятирічний помічник з острова Жайворонок дбали про те, щоб йому їх не бракувало.

Пенкберн нічого не мав проти важкої праці. Він жадібно накидався на неї, ніколи її не уникав і миттю біг виконувати наказ, випереджаючи матросів-тубільців. Свої муки весь той час, поки Гриф виганяв алкоголь з його організму, він витримував справді героїчно. Бо навіть після того, як з крові його вивітрилась остання крапля отрути, в голові, мов настирлива ідея, залишилося бажання випити. Одного разу, коли його на слово честі пустили на берег в Апії, тамтешні шинкарі трохи не стали безробітні, бо він спробував випити всі їхні запаси. Ось тоді й сталося так, що Девід Гриф о другій годині ночі знайшов його перед шинком "Тіволі", звідки його ганебно викинув Чарлі Робертс. Алоїзес, за давнім звичаєм, виплакував зіркам своє горе. Крім того, він робив ще одне діло, набагато прозаїчніше: в такт своїм нарікання на диво влучно шпурляв коралові камінці в Робертсові вікна.

Девід Гриф повів Алоїзеса з собою, але взявся до нього аж наступного ранку. Урок виховання відбувся на палубі "Морської чайки" і анітрохи не нагадував дитячого садка. Гриф гамселив його кулаками,

товк, місив — завдав йому такої прочуханки, якої той зроду ще не діставав.

— Це задля вашого ж добра, Пенкберне, — примовляв він, лупцюючи. — Це задля добра вашої матері. А це задля добра ваших майбутніх нащадків. Задля добра всього світу, всесвіту та всіх людей, що мають ще народитися. А тепер, щоб ви краще затямили собі науку, почнемо все спочатку. Це задля вашого добра, це задля добра вашої матері, а це задля добра ваших діток, що ще не народилися і вві сні вам не снилися, що їхню матір ви кохатимете в ім'я дітей і в ім'я самого кохання, коли, завдяки мені, станете справжньою людиною. Тож споживайте свої ліки! Я ще не впорався з вами, я тільки-но почав. Є ще багато й інших причин дати вам прочуханки, зараз я їх перелічу.

Брунатні матроси, чорні стюарди, кок — усі дивились і шкірилися. їм і на думку не спадало брати під сумнів загадкові, незбагненні вчинки білих людей. Карлсен, капітанів помічник, з понурим схваленням стежив за процедурою, що її докопував на Пенкбернові господар, а Олбрайт, комірник, тільки вуса крутив та посміхався. Обидва вони були справдешні моряки й перейшли сувору школу. На власному й на чужому досвіді вони переконалися, що проблему пияцтва треба розв'язувати інакше, ніж навчають по медичних школах.

— Юнго! Миску прісної води й рушника! — загадав Гриф, скінчивши своє діло. — Дві миски й два рушники! — додав він, поглянувши на свої власні руки.

— Нічого собі втяли! — звернувся він до Пенкберна, — Все звели нанівець. Я вже був геть вигнав з вас отруту. А тепер від вас тхне, як із бочки. Треба знов починати все спочатку. Містере Олбрайте! Ви бачили купу старих ланцюгів на березі коло пристані на човни? Найдіть власника, купіть їх і привезіть на шхуну. Там їх, мабуть, сажнів сто п'ятдесят. Пенкберне! Завтра вранці ви почнете оббивати а них іржу. Як скінчите, вичистите їх шліхтувальним папером. Потім пофарбуєте. І більш нічого не робитимете, аж доки ланцюги будуть гладенькі, мов нові.

Алоїзес Пенкберн похитав головою.

— Ні, з мене вистачить. Хай той острів Френсіс западеться — мені байдуже. Не хочу, щоб ви й далі з мене збиткувалися, неначе з раба. Будьте такі ласкаві відвезти мене на берег! Я біла людина. Ви не смієте зі мною так поводитись!

— Містере Карлсене, подбайте, щоб містер Пенкберн не сходив зі шхуни.

— Я вам покажу! — заверещав Алоїзес. — Ви не смієте тримати мене тут!

— Я посмію ще раз налупцювати вас, — відповів Гриф. — І затямте собі, одурілий шмаркачу: я вас доти битиму, доки мені стане кулаків, або доки вам закортить відбивати іржу з ланцюгів. Я взявся до вас і зроблю з вас людину, хоч би мені довелося забити вас на смерть. Ну, а тепер ідіть у каюту та переодягніться. Сьогодні ж таки по обіді візьмете молоток — і до праці. Містере Олбрайте, зараз привезіть ті ланцюги. Містере Карлслене, пошліть по них човна. Та наглядайте за Пенкберном. Якщо він буде з ніг падати або його почне трусити, дайте йому раз хильнути, але тільки раз. Після такої ночі йому чарка може знадобитися.

V

Увесь час, поки "Морська чайка" стояла в Апії, Алоїзес Пенкберн оббивав з ланцюгів іржу. Він стукав по десять годин на день. І під час тривалого переїзду до Гільбертових островів він так само оббивав іржу. Потім узявся чистити ланцюги шліхтувальним папером. Сто п'ятдесят сажнів — це дев'ятсот футів, і ще жодного ланцюга не чищено й не глянсовано так пильно, як цього, і то кожну ланку. А як уже останню ланку вдруге пофарбовано чорною фарбою, Пенкберн пішов до Грифа й попросив:

— Дайте мені ще яку брудну роботу. Хочете, я перечищу вам усі ланцюги? І про мене вже можете не турбуватись. Я більш ані краплі не візьму в рот. Тренуватимуся. Ни зламали мою пиху, налупцювавши мене, але майте на увазі, що це тільки тимчасово. Я тренуватимусь, аж поки стану такий твердий і чистий, як отой ланцюг. І одного чудового дня, містере Девіде Грифе, хтозна-де і хтозна за яких обставин, але я налупцюю вас так, як ви мене. Розмалюю вам пику, що власні матроси вас не впізнають.

Гриф був у захваті.

— Тепер ви розмовляєте, як справжній чоловік! — вигукнув він. — Для вас існує один спосіб налупцювати мене, а саме: стати путящою людиною, і тоді, може…

Він спинився, чекаючи, що Алоїзес підхопить натяк. Той хвильку поміркував, і враз очі йому засяяли:

— А тоді, може, я перехочу вас лупцювати, еге ж?

Гриф кивнув.

— Ото ж і біда! — зажурився Алоїзес. — Я й справді можу перехотіти. Але я все-таки візьмуся за себе, хоч би там що.

На Грифовім обличчі неначе зажеврів теплий рум'янець. Він простяг руку.

— Пенкберне, за це я вас щиро люблю.

Алоїзес узяв простягнену руку і сумно похитав головою.

— Грифе, — жалібно мовив він, — ви зламали мою пиху, ви здолали мене і, либонь, чи не назавжди.

VI

Паркого тропічного дня, коли вже завмирав останній подмух південно-східного пасату, щоб на зміну йому, як завше в цю пору, прийшов північно-західний мусон, з "Морської чайки" побачили на обрії зарослий лісом берег острова Френсіса. За допомогою компаса й бінокля Гриф знайшов вулкан, що звався Червоною Кручею, поминув бухту Овена і вже при цілковитому безвітрі ввійшов у бухту Лікікілі. Довелося спускати обидва човни і на кодолі повільно тягти шхуну в глибоку вузьку протоку. Карлсен раз у раз закидав глибомір. На березі не було піщаних мілин. Від самої води починалися мангрові зарості, а за ними вставав праліс, тільки подекуди стриміли зубчасті скелі. "Морська чайка" пропливла з милю, і коли біла смуга на бескетті опинилася до них на вест-зюйд-вест, глибомір показав дев'ять сажнів, як і зазначено в "Лоції". Там вони кинули якоря.

Того дня й аж до самого полудня наступного вони сиділи на шхуні й чекали. Ніде не з'являлося жодного човна. Не було ніяких ознак людського життя. Якби подеколи не і кидалася риба або не верещав какаду, то здавалося б, що там немає нічого живого. Раз високо над їхніми щоглами перелетів величезний, дюймів на дванадцять ушир, метелик і подався до пущі по той бік бухти.

— Не варто висилати човна, щоб усіх там повирізували, — казав Гриф.

Пенкберн не повірив і зголосився вирушити сам, навіть плавом, якщо не дадуть йому хоч би якого човника.

— Вони ще не забули німецького крейсера, — пояснив Гриф. — Можу закластися, що в цій пущі тепер повнісінько людей. Як на вашу думку, містере Карлсене?

Старий шукач пригод, що звікував свій вік на островах, цілком погодився з Грифом.

Надвечір другого дня Гриф звелів спустити на воду китоловного човна. Сам він із запаленою цигаркою в роті і з вибухівкою в руці сів на прові, бо збирався глушити рибу і сподівався на велику здобич. Уподовж лавок покладено шість вінчестерів, а Олбрайт, що сидів коло стерна, мав під рукою маузер. Вони пливли попри зелений мур хащів, інколи спиняючись відпочивати серед глибокої тиші.

— Два проти одного, що їх у пущі кишма кишить, — прошепотів Олбрайт.

Пенкберн ще хвильку прислухався, а тоді пристав на заклад. Через п'ять хвилин вони вгледіли табунець лобанів. Гребці спинили весла. Гриф притулив цигарку до динамітового шнура й кинув вибухівку. Шнур був такий короткий, що динаміт вибухнув, як тільки досяг до води. І ту ж мить у пущі завирувало життя. Залунали нестямні бойові вигуки, і з мангрових заростів повистрибували, немов ті мавпи, голі темношкірі люди.

У човні всі вхопилися за рушниці, і обидва табори стали напружено чекати. Душ сто тубільців пообліплювали коріння, що стриміло з води; в декого з них були стародавні снайдерські рушниці, але більшість мала топірці, загартовані списи та стріли з кістяними вістрями. Супротивники не перемовилися жодним словом, тільки пильно стежили одні за одними з відстані двадцяти футів. Старий одноокий тубілець з зарослим обличчям наставив свою рушницю на Олбрайта; той і собі націлився в дикуна з маузера. Так тривало кілька хвилин. Тим часом приглушена

риба випливала на поверхню, або, запаморочена, тріпалася в ясній глибині.

— Усе гаразд, хлопці,— спокійно сказав Гриф, — Кладіть рушниці та гайда у воду. А ви, містере Олбрайте, киньте тютюну тій одноокій тварюці.

Поки матроси пірнали по рибу, Олбрайт кинув на берег пачку тютюну. Одноокий чоловік кивнув головою і скривився, намагаючись удати приязнь. Списи спущено, луки послаблено, стріли покладено в сагайдаки.

— Бачите, вони знають про тютюн, — заявив Гриф, коли човен повертався до шхуни. — Отож треба сподіватись гостей. Витягніть ящик тютюну, містере Олбрайте, та ще кілька ножів. Он уже пливуть.

Старий одноокий, як і годиться ватагові й старшому, виїхав сам назустріч небезпеці, ризикуючи задля свого племені. Карлсен нахилився над поруччям, допомагаючи гостеві вилізти, і, повернувши голову, завважив:

— Вони викопали гроші, містере Грифе. Цей старий злидень геть ними обвішаний.

Одноокий зашкандибав палубою, миролюбно всміхаючись і насилу приховуючи страх, що й досі переймав його. Він кульгав на одну ногу, і знати було чого, бо через стегно до самого коліна видніла страшна глибока близна. Він не мав ніякої одежі, навіть пов'язки на стегнах, зате в носі було з десяток дірок, і в кожній стриміла різьблена кістка, аж весь він скидався на їжатця. З шиї на брудні груди звисало намисто з золотих соверенів, вуха приоздоб-лювали срібні півкрони, а під носом теліпалася, засилена в хрящик, позеленіла мідяна монета — англійський пенс.

— Стривайте, Грифе, — сказав Пенкберн, удаючи байдужого. — Ви кажете, що вони знають тільки намисто й тютюн. Чудово. Слухайте мене. Вони знайшли скарб і нам треба видурити його в них. Зберіть усю команд; й накажіть, щоб удавала, ніби її цікавлять тільки мідяки Розумієте? На золоті монети нехай зовсім не звертають уваги, срібло насилу беруть, а просять лишень мідяків.

Пенкберн узявся правувати торгівлею. За пенса, що його одноокий відчепив з носа, він дав десять наче тютюну. Кожна пачка коштувала Грифові один цент, то певне, що така міна була невигідна. Але за кожні півкрони Пенкберн дав тільки по одній пачці тютюну. Про намисто з соверенів він навіть говорити не схотів. Та що дужче він відмовлявся, то наполегливіше домагався міни Одноокий. Кінець кінцем Пенкберн удав роздратованого і зласкавився на дві пачки тютюну за намисто, в якому було десять соверенів.

— Скидаю перед вами шапку! — сказав Пенкбернові Гриф під час обіду. — Цікава ситуація. Ви перевернули догори ногами шкалу цін. їм мідяки здаватимуться коштовним скарбом, а соверени— мізерією. Отже, вони притримуватимуть пенси і набиватимуться нам із соверенами. Пенкберне, п'ю за ваше здоров'я! Юнго! Ще чашку чаю для містера Пенкберна.

VII

Настав золотий тиждень. Від світанку до ночі човни купчилися за двісті футів од шхуни. То була заборонена межа. її охороняли озброєні рушницями матроси. До шхуни допускали тільки по одному човнові за раз, і тільки одному тубільцеві за раз дозволяли вилазити на шхуну. Там під тентом, змінюючись щогодини, четверо білих провадили обмін. Провадили за тими цінами, що їх визначили Пенкберн з Одноким. За п'ять соверенів давали пачку тютюну, за сто — двадцять пачок. Таким чином людожер, хитро посміхаючись, викладав на стіл тисячу доларів золотом і злазив зі шхуни страшенно задоволений, узявши тютюну на сорок центів.

— Чи вистачить у нас тютюну? — з сумнівом промурмотів Карлсен, коли вони відчиняли нового ящика.

Олбрайт засміявся.

— У нас є п'ятдесят ящиків, — сказав він, — а я вирахував, що за три ящики ми дістаємо сто тисяч доларів. Всього закопано мільйон доларів; виходить, що їх можна буде зібрати за тридцять ящиків. Звичайно, не слід забувати про срібло й мідяки. Та еквадорська голота, мабуть, захопила всі гроші, які були в скарбниці.

Пенсів та шилінгів майже не попадалося, дарма що Пенкберн водно допитувався про них. Він удав, наче йому потрібні тільки пенси і щоразу, коли дикуни приносили пенса, очі йому жадібно блищали. Як він і сподівався, дикуни збагнули, що найперше слід обміняти дешеве золото, а в п'ятдесят разів дорожчі від соверенів мідяки краще приберегти наостанок. Напевне, мудрі, сивобороді діди, порадившись у своїх лісових кублах, вирішили підмити ціну на мідяні пенси, скоро збудуться дешевого золота. Хто його зна. Може, ті чудернацькі білі люди даватимуть навіть по двадцять пачок за коштовного мідяка!

Наприкінці тижня торгівля спала. Золота вже майже не траплялося. Часом дикуни дуже неохоче привозили пенні й віддавали за десять пачок, зате срібла вимінянo на кілька тисяч доларів.

Восьмого дня зранку торгівлю припинено. Сивобороді діди вирішили здійснити свій намір і стали вимагати по двадцять пачок за одного пенса. Одноокий особисто повідомив про нові умови торгівлі. Білі люди вислухали його начебто дуже поважно й почали стиха радитись. Якби Одноокий знав англійську мову, то відразу змикитив би, що до чого.

— Ми дістали вісімсот тисяч з гаком, не рахуючи срібла, — сказав Гриф. — Це, видно, все, що в них є. Решта двісті тисяч попали, мабуть, до племен, що живуть у глибині острова. Вернімося сюди через три місяці —

за той час берегові дикуни виміняють їх собі назад у лісових; до того ж у них уже буде по тютюнові.

— Просто гріх купувати в них мідяки! — усміхнувся Олбрайт. — Це проти моєї ощадливої купецької натури.

— Трошки подуває з берега, — сказав Гриф, дивлячись на Пенкберна. — А що ви скажете?

Пенкберн кивнув головою.

— Чудово. — Гриф підставив щоку вітрові й пересвідчився, що подув легенький і нерівний. — Містере Карлсене, — сказав він, — піднімайте якір і ставте вітрила. А тоді спускайте човни — тягтимемо шхуну на кодолі. На цей вітер нема чого покладатись.

Він узяв початий ящик тютюну, де було шістсот чи сімсот пачок, тицьнув його спантеличеному дикунові в руки й допоміг йому перебратися через поруччя.

Коли на щоглі знялося переднє вітрило, на човнах, що стояли вздовж забороненої межі, зчинився гвалт. А яв витягли якір і "Морську чайку" зрушив легенький вітер, Одноокий, поборовши страх перед наставленими на нього рушницями, підплив до шхуни й нестямно замахав руками, даючи знати, що його плем'я згодне міняти пенса за десять пачок.

— Юнго! Подай горіха! — гукнув Пенкберн.

— Отже, тепер ви їдете просто до Сіднея, — сказав Гриф. — А далі що?

— Далі вернуся з вами по решту двісті тисяч, — відповів Пенкберн. — А тим часом побудую собі острівну шхуну. Крім того, викличу своїх

опікунів на суд, хай доведуть, що мені не можна доручити батькові гроші. Хай доведуть, чому не можна! А я їм доведу, що можна!

Він гордо напружив м'язи під тонкою сорочкою, вхопив двох смаглявих кухарчуків і підняв їх над головою, мов гімнастичні гирі.

Агов! Поверніть передні талі! — закричав Карлсон з корми, де вітер уже надимав великий грот.

Пенкберн облишив кухарчуків і, в два скоки випередивши матроса-тубільця, побіг до вітрил.

ФУАТИНСЬКІ ЧОРТИ

I

З усіх своїх численних шхун, кечів та катерів, що сновигали серед коралових островів Південномор'я, Девід Гриф найбільше любив "Громовика", шхуну на дев'яносто тонн, дуже подібну до яхти. Вона була така швидка, що вже давно здобула славу, ще тоді як доправляла контрабандний опіум із Сан-Дієго до П'юджет-Саунду, ловила тюленів у Берінговому морі та постачала зброю на Далекий Схід. Митники її просто ненавиділи й проклинали зате всі моряки нею захоплювалися, а для корабельників, що змайстрували шхуну, вона була хтозна-якою гордістю Навіть нині, проплававши сорок років, "Громовик" усе ще був незрівнянно прудкіш, і ті моряки, що навіч не бачили його, не могли цьому повірити. Тим-то через нього спалахували гострі суперечки, а то й бійки, по всіх портах од Вальпарайсо до Манільської затоки.

Того вечора шхуна пливла, поставивши вітрила гостро до вітру; її великий грот геть обвис, полотнища вітрил щоразу хляпали, коли шхуна здіймалася на гладеньку хвилю, і хоч вітер ледь кивав, а все ж судно легко робило чотири вузли. Девід Гриф уже з годину стояв на баку з завітряного боку, спершись на поруччя, і дивився за борт на ясний

фосфоричний слід судна. Легенький вітерець, що відбивався від клівера, п'янкою прохолодою дихав йому в лице й на груди; Гриф був у захваті від своєї чудової шхуни.

— Ну, хіба ж не краса, Тауте? — звернувся він до канака-дозорця і пестливо погладив тикове поруччя.

— Авжеж-бо, хазяїне, — відповів канак глибоким ним голосом, властивим полінезійцям. — Тридцять років я плаваю, але такого судна ще не знав. На Раятеа ми звемо його "Фанауао".

— "Вранішня зоря", — переклав Гриф те пестливе найменння. — Хто її так назвав?

Тауте хотів був відповісти, коли враз його увагу привернуло щось удалині. Гриф і собі став дивитися в той бік.

— Земля, — сказав Тауте.

— Так, Фуатіно, — згодився Гриф, усе ще дивлячись туди, де на яснозоряному обрії темніла пляма. — Ну, гаразд, піду скажу капітанові.

"Громовик" не міняв курсу, і скоро вже можна було навіть розрізнити обрис острова, далі почувся соннії й хлюпіт прибою та бекання кіз; із суходолу дмухнув вітер, напоєний квітковими пахощами.

— Якби не ущелина, то такої ясної ночі можна було б зайти в протоку, — з жалем зауважив капітан Глас, дивлячись, як стерничий міцно прив'язує стерно.

Шхуна кинула якоря за милю від берега, чекаючи сні танку, щоб тоді спробувати переплисти небезпечну протоку до острова Фуатіно. Була справжня тропічна ніч, ніщо не заповідало дощу чи бурі. На прові покотом полягали спати матроси-раятейці, а на кормі, так само недбало,

поклалися капітан, помічник та Гриф. Лежачи на вкривалах, вони курили й сонно розмовляли про Матаару, королеву Фуатіно, та про кохання її дочки Наумоо й Мотуаро.

— Таки правда, вони романтичний люд, — сказав Браун, капітанів помічник. — Не менше за нас, білих.

— Авжеж, такі романтичні, як Пільзах, — засміявся Гриф, — а це вже щось важить. Коли він утік од вас, капітане?

— Одинадцять років тому, — з озлістю озвався капітан Глас.

— Розкажіть мені,— попросив Браун, — Я чув, ніби відтоді він ніколи й не виїздив з Фуатіно. Це правда?

— Щира правда, — буркнув капітан. — Закоханий у свою жінку, в те ледащо. Вкрала його в мене, а добрий був моряк, кращого й не знайти, дарма що голландець.

— Німець, — поправив Гриф.

— Це все одно, — відказав той. — Того вечора, як він зійшов на берег і Нотуту глянула на нього, море втратило доброго моряка. Мабуть, вони відразу вподобали одне і одного. Не встигли ми й озирнутись, як вона вже поклала йому на голову вінок з якихось білих квітів, а хвилин через п'ять вони вже гасали берегом, узявшись за руки та сміючись, наче двоє дітлахів. Гадаю, це він висадив динамітом той величезний кораловий риф у протоці. Щоразу я тут обдираю зі шхуни лист або й два мідяної бляхи.

— А що було далі? — допитувався Браун.

— Оце й усе. Пропав моряк. Одружився тієї ж таки ночі і вже більше не приходив на корабель. Другого дня я пішов його шукати. І знайшов у очеретяній хижі серед кущів. Справжній білий дикун — босий,

заквітчаний і таке інше, сидить і бренькає на гітарі. Дурень дурнем. Попросив, щоб я переправив його речі на берег. Я послав його під три чорти. І це все. Завтра її побачите. Вони вже мають троє нащадків — чудових дітлахів. Я везу йому грамофон та цілу купу платівок.

— А потім ви зробили його своїм агентом? — запиті Грифа помічник.

— А що ж я мав подіяти? Фуатіно — острів кохання, а Пільзах був закоханий. До того ж він добре знав тубільців. Він виявився найкращим агентом з усіх, що я будь-коли мав. На нього можна покластися. Ось побачите його завтра.

— Слухайте, хлопче, — грізно звернувся капітан Глас до свого помічника. — Ви, може, теж романтик? Коли так, то лишайтеся на шхуні. Фуатіно — острів романтичного божевілля. Кожен у комусь закоханий. Вони живуть коханням. Хтозна, в чому воно тут сидить, чи в кокосовому молоці, чи в повітрі, чи в морі. Історія цього острова за останні десять тисяч років — то самі любовні пригоди. Ніхто краще за мене про це не знає, я розмовляв зі старими людьми, а коли побачу, що ви пішли берегом, узявшийсь за руки...

Він ураз спинився, і двоє слухачів зачудовано глянули на нього. Капітан дивився через їхні голови кудись у напрямку великої щогли. Вони теж позирнули туди й побачили смагляву руку, м'язисту й мокру. Потім за борт учепилася друга смаглява рука. Далі з'явилася голова з довгими кучерями і, нарешті, обличчя з лукавими чорними примруженими очима, осяяне усмішкою.

— Боже мій! — охнув Браун. — Це ж фавн, морські фавн!

— Це Людина-Цап, — сказав Глас.

— Це Маурірі,— сказав Гриф. — Він мій рідний, кревний брат за священним тутешнім звичаєм. Ми обмінялися найменнями.

Широкі темні плечі та дужі груди піднялися над поруччям, спритне тіло легенько й безгучно стрибнуло на палубу

Браун, що, як на помічника капітана, був досить начитаний, не зводив з прибульця захопленого погляду. Псе, що він вичитав у книжках, безперечно доводило, що цей гість з глибин морських — справжній фавн. Але сумніш фавн, подумав юнак, коли брунатно-золотавий бог лісу підійшов до Девіда Грифа, а той підвівся й простяг йому руку.

— Девіде! — привітався Гриф.

— Маурірі, великий брате! — озвався Маурірі.

І надалі, як велить звичай побратимам, кожен з них називав другого не його ім'ям, а своїм власним.

Воші розмовляли фуатінською говіркою полінезійців, і Браун міг тільки здогадуватися, про що йдеться.

— Далеко ти плив, щоб сказати мені "талофа", — мовив Гриф, коли Маурірі сів, стікаючи водою на палубу.

— Багато днів і ночей чекав я на тебе, великий брате, — підказав Маурірі.— Я сидів на Великій Кручі, де сховано динаміт, який мені доручили стерегти. Я бачив, як ви відійшли до протоки, а тоді знов одпливли в темряву. Я знав, що ви чекаєте на світанок, і приплив. Велике лихо спіткало нас. Матаара вже багато днів голосить за тобою. Вона стара, а Мотуаро помер, і вона сумує.

Гриф, як велів звичай, похитав головою, зітхнув і аж тоді запитав:

— Він одружився з Наумоо?

— Так. Кінець кінцем вони втекли в гори й жили з козами, доки Матаара їм простила, а тоді повернулися й оселились з нею у Великій Хижі. Але тепер він помер, і Наумоо хутко помре. Тяжке наше горе, великий брате: Горі помер, і Таті-Торі, й Петоо, й Нарі, й Пільзах, і ще Інші.

— Пільзах теж! — скрикнув Гриф. — Може, була якась пошесть?

— Багато було вбивства. Слухай, великий брате. Три тижні тому прийшла чужа шхуна. З Великої Кручі я побачив над морем її щогли. Човни тягли її в протоку, але нона не зуміла обійти великого рифу й добряче наштовхнулася об нього. Тепер її вивели на мілину й латають. Із тій шхуні восьмеро білих людей. У них жінки з якоюсь острова далі на схід. Жінки розмовляють мовою, що скидається на нашу, але трохи не такою. Та ми їх розуміємо. Вони кажуть, що ті люди зі шхуни їх украли. Може, со й правда, але вони співають, танцюють і наче вдоволені.

— А чоловіки? — упав йому в слово Гриф.

— Ті розмовляють по-французькому. Я знаю, бо на твоїй шхуні колись був помічник, що говорив французькою мовою. Вони мають двох отаманів, не таких, як решта. В них блакитні очі, як у тебе, і вони — чорти. Вони не платять нам за наш батат, за таро, за хлібні овочі. Вони геть усе в нас беруть, а хто скаржиться, того вбивають Вже вбили Торі, і Таті-Торі, і Петоо, і ще інших. Ми не можемо битися, бо не маємо рушниць, тільки дві-три, і то старі. Вони знущаються з наших жінок. Так загинув Мотуаро, бо він боронив свою Наумоо, а вони її забрали до себе на шхуну. Через це і Пільзаха вбито. Старший з двох білих отаманів, Великий Чорт, стрельнув у нього раз, коли він плив човном, та ще двічі стрельнув, коли він пробував видряпатися на берег. Пільзах був сміливий чоловік, а тепер Нотуту сидить у хаті та водно плаче. Багато людей злякалося й повтікало жити з козами. Але там у горах не вистачає на всіх їжі. Люди не зважуються виходити в море й ловити рибу, не працюють на городах через тих чортів, що забирають від них геть усе. І ми хочемо битися.

Великий брате, нам потрібні рушниці та багато набоїв Я переказав нашим, що поплив до вас, і люди вже чекають. Чужі білі люди не знають, що ви тут. Дайте мені човна та рушниці, і я повернуся ще до світу. А коли ви приїдете завтра, ми будемо готові. Ти даси знак, і ми вб'ємо чужих білих людей. їх треба вбити. Великий брате, ти завсіди був нам рідний. Наші люди молилися різним богам, щоб ти приїхав. І ось ти приїхав.

— Я попливу з тобою, — сказав Гриф.

— Ні, великий брате, — відповів Маурірі,— ти повинен лишитися на шхуні. Чужі білі люди боятимуться шхуни, а не нас. У нас будуть рушниці, а вони про це не знатимуть. Вони злякаються аж тоді, як побачать твою шхуну. Пошли краще з човном цього молодика.

Отже, Браун, перейнятий романтикою пригод, що про них він читав і здогадувався, але ще не спізнав їх, зайняв своє місце на човні, навантаженому рушницями та набоями. Коло весел сіло четверо матросів з Раятеа, а коло стерна — брунатно-золотавий фавн, що виринув з моря. В тропічній темряві човен рушив до Фуатіно — напівказкового острова кохання, на якого напали пірати двадцятого сторіччя.

II

Якщо провести лінію між Джалуїтом на Маршаллових островах і Бугенвілем на Соломонових та якщо на два градуси нижче екватора перетяти ту лінію другою, проведеною від Укуора на Каролінських островах, то саме там, серед скупаного в сонці безлюдного морського простору І височіє острів Фуатіно, заселений плем'ям, спорідненим а гавайцями, самоанцями, таїтянами та маорійцями. Фуатіно — це крайня цятка клину, що ним Полінезія врізується далеко на захід між Меланезією та Мікронезією. Топ бо острів Фуатіно й побачив Девід Гриф другого ранку за дві милі на схід, якраз навпроти сонця, що саме піднімалося з-за обрію. Вітер і далі не подужчав, проте "Громовик" плив

по гладенькій воді зі швидкістю, що не посоромила б кожну острівну шхуну при вітрі втричі більшому.

Острів Фуатіно був просто згаслий вулкан, що його випнув з дна морського якийсь доісторичний катаклізм.

Західний його бік, поколений і потовчений, поглинула вода, зробивши прохід до самого кратера, який тепер правив за гавань. Отож Фуатіно нагадував зубчасту підкову, навернену кінцями на захід. Шхуна саме прямувала до проходу в тій підкові. Капітан Глас, що з бінoклем у руці зазирав до саморобної карти, розкладеної на дахові каюти, враз випростався, і на його обличчі з'явилася тривога вперемiш з покірливістю.

— Починається, — сказав він. — Це пропасниця. Я сподівався її аж завтра. Вона мене завше добряче трусить, містере Грифе. За п'ять хвилин я вже буду без пам'яті. Нам доведеться самому вести шхуну. Готуй ліжко, юнго! Якнайбільше укривал! І налий у пляшку окропу! На морі так тихо, містере Грифе, що ви, мабуть, щасливо минете великий риф. Тримайтеся вітру і йдіть просто на риф.

Громовик" — єдина шхуна на півдні Тихого океану, що на таке здатна. І я певний, що вам пощастить. Пливіть попри саму Велику Кручу, тільки пильнуйте за грот-гіком.

Капітан Глас говорив швидко, немов п'яний, бо його на наморочений мозок насилу боровся з малярійним нападом. Коли він, хитаючись, пішов до трапу, обличчя йому почервоніло і вкрилося плямами, наче від страшного запалення чи гангрени. Очі його вилазили на лоба й стали мов скляні, руки трусилися, зуби цокотіли з холоду.

— За дві години я почну пітніти, — ледве вимовив він побілілими губами. — Тоді ще години зо дві, і все минеться. Я вже вивчив ці клятенні

нападі, знаю весь їхній перебіг до останньої хвилини. В-в-ви б-б-беріться…

Голос зів'яв у невиразному бурмотінні, капітан сповз східцями до каюти, і шхуною взявся кермувати господар. "Громовик" саме входив у протоку. На кінцях підкови бовваніли дві здоровезні скелі, футів по тисячі заввишки, зв'язані з островом тільки вузькими низенькими пересипами. Між тими скелями був прохід з півмилі завширшки, але його мало не весь перепиняв кораловий риф, спадаючи від південного кінця підкови. Прохід, що його капітан Глас називав ущелиною, звивався трохи поміж рифами, тоді повертав рівно на північ і далі вже йшов під саму прямовисну кручу. Тут грот-гік з лівого боку судна трохи не торкався скелі. Гриф, стоячи над правим бортом, бачив дно за яких два сажні, а далі також стрімко здіймалася мілина. Шхуну вів на кодолі човен, щоб легше було кермувати нею і щоб її не занесло на каміння. Мавши ходовий вітерець, Гриф пустив "Громовика" на повну швидкість і щасливо перебрався через великий риф. Шхуну трошки шкрябнуло, але так легенько, що не подряпало мідяної обшивки.

Перед Грифом лежала фуатінська гавань. Це була кругла водяна поверхня близько п'яти миль у прогоні, облямована білим кораловим узбережжям; понад берегом зносилися стрімкі зелені спади ген аж до похмурих кратерових стін. По самому краю стирчали шпичасті вершини вулканічних гір, а навколо них — шапки пасатних хмар. У кожному закутку, в кожній шпарині вивітреної лави вкорінилися виткі лози й дерева — гінке, розбуяле зело. Тонкі струмочки води, неначе імла, розсипалися водограями з стофутової височини. Казкових чар ще додавало тепле вогке повітря, важке від аромату жовтоквітної касії.

Припасовуючись до легкого мінливого вітру, "Громовик" заходив у гавань. Гриф звелів підняти човна на шхуну, а сам узявся оглядати берег у бінокль. Він не помітив нічого живого. Острів спав у гарячому сяйві тропічного сонця. Ніхто не вийшов зустрічати шхуну. Понад північним узбережжям, де торочки кокосових пальм ховали село, він бачив чорні

прови човнів у повітках. На березі, на рівному кілі, стояла якась шхуна. Ні на ній, ні круг неї людей не видно було.

Аж підпливши ярдів на п'ятдесят до берега, Гриф накати кинути якоря. Там було сорок сажнів завглибшки. А на самій середині він колись давно викинув триста сажнів ланцюга і не дістав дна, що було й не диво на такий кратер, як фуатінський. Коли якірний ланцюг заскреготав, виповзаючи з клюзу, Гриф побачив, що на палубі чужої шхуни з'явилося кілька тубілок, високих і повних, як буцають тільки полінезійки. Одягнені вони були в легкі агу, в на головах мали вінки. Крім того, він побачив і таке, чого ті жінки не завважили: присадкувата чоловіча потіть крадькома перелізла на прову шхуни, звідти припала до піску й майнула в зелену лісову гущавину.

Поки матроси згортали й закріплювали вітрила, напинали тент, скручували шкоти й такелаж, як це звичайно робиться у гавані, Девід Гриф походжав палубою і марно Шукав ще якихось ознак життя. Раз у напрямку Великої Кручі він виразно почув далекий рушничний постріл. Більше не стріляли, і він подумав, що то якийсь мисливець полював на дику козу.

Проминула ще година, капітан Глас уже не трусився під мірою вкривал: тепер він знемагав від пекельного поту.

— Ще півгодини, і я зовсім оклигаю, — кволо сказав він. і — Чудово! — відповів Гриф. — Ніде чомусь нікого не видно. Мабуть, я подамся на берег до Матаари та роздивлюся, як і що.

— Там зібралась така братія, що будьте обережні,— перестеріг його капітан. — Якщо не вернетесь за годину, то перекажіть через кого-небудь.

Гриф сів до стерна, а чотири раятейці заходилися гребти. Приставши до берега, він зацікавлено оглянув жінок під тентом на чужій шхуні. Тоді на спробу помахав їм рукою; іншії захихотіли й теж помахали йому.

— Талофа! — гукнув Гриф.

Вони зрозуміли привітання, однак відповіли:

— Йорана.

Гриф здогадався, що вони з островів Товариства.

— З Ваїнею, — відразу визначив один із матросів.

Гриф запитав жінок, звідки вони родом, і вони, сміючись, відповіли:

— Ваїней.

— Шхуна начебто старого Дюпюї,— тихо сказав Гриф по-таїтійському. — Але не придивляйтеся до неї. Яка ваша гадка? Хіба це не "Валетта"?

Люди вилізли на берег, підтяглії човна й тим часом потайки поглядали на шхуну.

— Це справді "Валетта", — сказав Тауте. — Сім років тому в неї зламалася щогла. В Папіїті зроблено нову, на десять футів коротшу. Це вона.

— Ану, хлопці, підіть та побалакайте з жінками. Вам з Раятеа майже видко Ваїней, і ви напевне знайдете серед них знайомих. Довідайтеся про все, що зможете. А як вилізе хто з білих, не заводьтеся з нем.

Ціла зграя крабів зашурхотіла Грифові з-під ніг, коли він рушив берегом, але під пальмами не рилися й не хрюкали свині, як бувало досі. Кокосові горіхи лежали там, де попадали, а під копровими повітками ніщо не сушилося. Ніхто не працював, скрізь панував нелад. Гриф ходив від хижки до хижки: ніде нікого не було. Трапився йому один дід, сліпий, беззубий, зморшкуватий; він сидів у холодку й забелькотів з переляку, коли Гриф озвався до нього. Неначе чума напала на острів, подумав Гриф, добувшись нарешті до Великої Хижі. Там теж було порожньо, все стояло гайном. Не було заквітчаних чоловіків та дівчат, не було темношкірих дітей, що звичайно качалися по землі в затінку авокадових дерев. На порозі, згорбившись і хитаючись із горя, сиділа Матаара, стара королева. Побачивши Грифа, вона знову заплакала й стала розповідати про своє лихо, нарікаючи, що нікому як слід привітати гостя.

— І вони забрали Наумоо, — закінчила вона. — Мотуаро помер. Мій люд порозбігався і гине з голоду в горах, де живуть кози. І нема нікого, хто б хоч надрізав тобі кокосового горіха. О брате, твої білі брати — справжні дияволи!

— Вони мені не брати, Матааро, — сказав Гриф. — Вони грабіжники й свині, і я вижену їх з острова…

Нараз він замовк, круто повернувся, миттю вихопив з-за пояса кольта й націлив його в лице чоловікові, що, зігнув пійсь навпіл, метнувся до нього з-за дерева. Гриф не вистрілив, а чоловік не спинявся, аж поки добіг до Грифа кинувся йому в ноги й почав щось безладно, дико викрику вати. Гриф угадав у ньому того втікача, що недавно майнув з "Валетти" і зник у заростях. Він підняв його і, тільки вже стежачи за його вустами з заячою губою, почав трохи розуміти, що той казав.

Урятуйте мене, пане, врятуйте! — скиглив утікач по-англійському, хоч з вимови відразу було знати південно-морського тубільця. — Я знаю вас! Урятуйте мене!

Після того він забелькотів щось геть уже недоладне, аж І риф ухопив його за плече й струснув, щоб він замовк.

Я тебе теж знаю, — сказав Гриф. — Ти був за кухаря у французькому готелі в Папіїті два роки тому. Всі тебе наливали "Заяча Губа".

Чоловік нестямно закивав головою.

— Тепер я кухарем на "Валетті". — Він плював слиною, корчив губи, відчайдушно спромагаючись на виразну мову. — Я вас знаю. Я бачив вас у готелі. Бачив і в Лавіни. Бачив на "Морській чайці". Бачив на пристані, де стояла наша "Маріпоза". Ви капітан Гриф, і ви врятуєте мене. І і люди — дияволи! Вони вбили капітана Дюпюї. Мене примусили отруїти половину команди. Двох застрелили на щоглі. Решту — у воді. Я їх усіх знаю. Вони викрали дівчат з Ваїнею. Вони понабирали собі за помічників в'язнів із Нумеї. Вони пограбували торгівців на Нових Гебридах. Пони вбили купця у Ванікорі та вкрали там двох жінок. Вони…

Але Гриф уже не чув його. З-за дерев від гавані долинула стрілянина, і він побіг до берега. Таїтійські пірати и Ново-Каледонські каторжники! Нічогенька банда! І ось тепер вони напали на його шхуну. Заяча Губа побіг слідом за Грифом, і далі оповідаючи про вчинки білих чортів.

Стрілянина стихла так само раптово, як і почалась, але Гриф біг далі, сповнений тривожних здогадів. На повороті стежки він здибав Маурірі, що мчав до нього з берега.

— Великий брате, — вимовив Людина-Цап, задихаючись. — Я спізнився. Вони забрали твою шхуну. Тікаймо, бо тепер вони шукатимуть тебе.

Він кинувся стежкою вгору, геть від берега.

— Де Браун? — запитав Гриф.

— На Великій Кручі. Я потім розкажу. Тікаймо!

— А мої люди, що були в човні?

Загайність Грифова доводила Маурірі до розпачу.

Вони з жінками на чужій шхуні. Не бійся, їх не "б'ють. Тим чортам потрібні матроси. Але тебе вони вб'ють. Слухай! — Водою до них долинула французька мисливська пісенька, що її співав розбитий тенор. — Вони пристають до берега. Я бачив, як вони забрали твою шхуну. Тікаймо!

III

Девід Гриф не боявся смерті й не тремтів за свою шкуру, однак ніколи не вдавав із себе героя. Він знав, коли слід битись, а коли тікати, і не мав сумніву, що саме тепер краще тікати. Він біг за Маурірі стежкою вгору, повз діда, що сидів у холодку, повз Матаару, що журилася на порозі Великої Хижі. Слідом за ним, наче собака, дріботів Заяча Губа. Ззаду галасувала погоня, але їй годі було мірятися з Маурірі, що біг так швидко, аж серце йому мало не розривалося. Стежка повужчала, звернула праворуч і поп'ялася круто вгору. Лишилася позаду остання очеретяна хижа; втікачі продерлись через хащі касії, де роєм літали великі золотаві оси. Стежка звивалася дедалі крутіше вгору, аж нарешті стала така стрімка, що нею могли ходити лише кози. Маурірі показав на голий вулканічний прискалок, куди здіймалася стежка, і сказав:

— За скелею, великий брате, ми будемо в безпеці. Білі чортяки туди не насмілюються йти, бо ми кидаємо їм на голову каміння, а іншої стежки нема. Завсіди вони тут спиняються та стріляють, коли ми переходимо верхів'ям скелі. Хутчій!

Ще за чверть години вони добулися до того місця, де стежка вилася голою скелею.

— Чекайте, а як ітимете, то швидше, — застеріг Маурірі.

Він вистрибнув на ясне світло, і знизу озвалося кілька рушниць. Кулі свистіли круг нього, хмарками зносилася кам'яна курява, але він щасливо перебіг відкриту ділянку. Гриф подався за ним, одна куля пролетіла так близько, що йому кольнуло в щоку. Заячу Губу теж не поранило, хоч він був і не такий прудкий.

Решту дня вони пересиділи високо вгорі в ярку, де в лавових заглибинах росли терасами таро й папаї[45]. Тут Гриф обміркував свої плани й докладно довідався від Маурірі, що сталося.

— Нам не пощастило, — казав той. — Треба ж було білим чортам якраз цієї ночі виїхати по рибу! Ми пливли протокою в темряві. А вони були на човнах. Вони завсіди мають при собі рушниці. Одного раятейця застрілено. Браун вівся дуже мужньо. Ми пробували плисти вглиб бухти, але вони пас перейняли й погнали до берега між Великою Кручею та селом. Рушниці й набої ми забрали, та човна довелося залишити їм. Так воші довідалися, що ви приїхали. Браун тепер по цей бік Великої Кручі з рушницями й набоями.

— То чому ж він не перебрався через Велику Кручу й не перестеріг мене, коли ми підходили до берега? — обурився Гриф.

— Він не знав дороги. Тільки кози та я знаємо, як тудою йти. А мені таке не спало на думку. Я поліз через хащі, щоб дістатися до води та поплисти до тебе. Але чорти були в лісі, стріляли в Брауна та в раятейців, а за мною теж гналися до світанку і навіть ще вранці там, унизу. Потім прибула твоя шхуна, і вони чекали, поки ти зійдеш на берег. Я вибрався з хащів, але ти вже був на березі.

— То це ти вистрілив?

— Еге, щоб тебе перестерегти. Але вони хитрі й не стали стріляти в мене, а то був мій останній набій.

— Тепер ти розказуй, Заяча Губо, — звернувся Гриф до кухаря з "Валетти".

Його оповідання було довге і втомливо докладне. Він цілий рік плавав на "Валетті" — від Таїті і скрізь по Паумоту. Господар шхуни, старий Дюпюї, був також і капітаном на ній. В останній свій рейс він найняв на Таїті двох незнайомців, одного за помічника, а другого за комірника. Ще одного чужинця він уже віз собі за агента на острів Фанрікі. Помічника звати Рауль Ван-Асвельд, а того другого — Карл Лепсьє.

— Вони брати, я це знаю, бо чув, як вони балакали вночі на палубі, гадаючи, що їх ніхто не чує,— пояснив Заяча Губа.

"Валетта" плавала серед Низьких островів, збираючи перламутрові мушлі та перли по факторіях Дюпюї. Третій чужинець, Франс Амундсон, змінив П'єра Голяра на Фанрікі. П'єр Голяр сів на шхуну, наміряючись вернутися на Гаїті. Фанріцькі люди казали, що він мав передати Дюпюї цілу кварту перлів. Першої ж ночі по тому, як шхуна відпливла від Фанрікі, в каюті почулася стрілянина. Потім тіла Дюпюї та П'єра Голяра викинуто в море. Матроси-таїтяни заховалися на бак. Два дні вони там сиділи, не ївши, а "Валетта" лежала в дрейфі. Потім Рауль Ван-Асвельд примусив Заячу Губу зварити страву, насипав іуди отрути й звелів віднести на бак. Половина матросів повмирала.

— Він націлив у мене рушницю, пане, що ж я мав робити? — скиглив Заяча Губа. — З решти матросів двоє полізли на щоглу, і їх застрелено. Фанрікі було за десять миль від нас. Інші пострибали у воду, хотіли тікати вплав, їх там і поперестрілювано. Живий залишився тільки я та тих двоє чортів, бо я був їм потрібний за кухаря. Того дня подув вітер, вони повернулися до Фанрікі й узяли з собою Франса Амундсона, бо той був їхнього кодла.

Після того Заяча Губа розповів про жахи, що їх він набачився, поки шхуна довгими переходами посувалася на захід. Він був живий свідок і знав, що його давно вбили б, якби не його кухарство. У Нумеї до них пристали п'ятеро каторжан. Заячу Губу ніколи не пускали на берег. Гриф був перший сторонній чоловік, з яким йому вдалося поговорити.

— А тепер вони мене вб'ють, — казав, бризкаючи слиною, Заяча Губа, — бо здогадаються, що я вам про все розповів. Але я не боягуз, я залишуся з вами, містере, і з вами помру.

Людина-Цап похитав головою й підвівся.

— Лежи тут і відпочинь, — сказав він Грифові.— Сьогодні вночі доведеться плисти далеко. А цього кухаря я зараз одведу на верховину, де живуть мої брати з козами.

IV

— Добре, що ти плаваєш, як справдешній чоловік, великий брате, — прошепотів Маурірі.

З лавового ярка вони спустилися до бухти й зайшли у воду. Пливли тихо, не хлюпаючи. Маурірі показував дорогу. Чорні стіни кратера здіймалися високо вгору, аж здавалося, неначе вони пливуть на дні величезної макітри. Угорі ясніло небо, запорошене дрібними зорями. Попереду блимало світло, вказуючи, де стоїть "Громовик". З палуби, притишені відстанню, долинали згуки духовного гімну. То грав грамофон, призначений у дарунок Пільзахові.

Плавці звернули ліворуч, далі від захопленої шхуни. Після гімну з палуби почувся сміх і співи, потім знов заграв грамофон. Гриф усміхався в душі, думаючи, як ті слова до речі: понад темною водою линуло "Веди нас, о світло благе!".

Нам треба доплисти до протоки й вилізти з води біля Великої Кручі,— шепотів Маурірі.— Чорти засіли в низовині. Чуєш?

Зрідка долинали постріли — отже, Браун і досі обороняв Кручу, а пірати насідали з вузького пересипу.

Ще за годину вони підпливли під похмуру тінь Великої Кручі. Маурірі навпомацки знайшов стежку й завів Грифа и ущелину. Нею вони побралися вгору, аж поки долізли до вузького рівного прискалка футів сто над водою.

— Почекай тут, — сказав Маурірі.— Я піду до Брауна. Пранці повернуся.

— Я піду з тобою, брате, — сказав Гриф.

Маурірі всміхнувся в пітьмі.

— Навіть ти, великий брате, не годен цього зробити. Мене звуть Людина-Цап, і тільки я на всьому Фуатіно можу перейти Великою Кручею вночі. Та навіть я йтиму нині там уперше. Подай руку. Намацав? Ось тут заховано Пільзахів динаміт. Лягай ближче до скелі і спи спокійно, не звалишся. Ну, я йду.

На вузенькому виступці, високо понад бурхливим прибоєм, поруч цілої тонни динаміту, Девід Гриф розважив, що йому робити далі, тоді поклав голову на руку й заснув.

Уранці, коли Маурірі повів його через вершину Великої Кручі, Девід Гриф зрозумів, чому її годі було перейти вночі. Хоч, моряком бувши, він умів лазити й не боявся висоти, але потім сам собі дивувався, що зумів пройти туди серед ясного дня. Були місця, де він під пильним доглядом Маурірі нахилявся над глибокими, стофутовими розколинами і, падаючи, хапався руками за що тільки міг на протилежному боці, а тоді вже

витягав ноги. Один раз довелося перестрибнути прірву десять футів завширшки й десь п'ятсот завглибшки, та що так, щоб утрапити ногами на вузький прискалок, що був з другого боку на сажень нижче. А раз він, дарма що мав дуже сильну вдачу, трохи не зомлів на вузенькій приступці, дюймів, може, дванадцять завширшки, де ніяк не міг ні за що зачепитись руками. Маурірі побачив, що він хитається, сам висунувся над безоднею, спритно обминув Грифа і, йдучи, міцно загилив йому по спині, щоб привести до тями. Отоді Гриф І збагнув та назавжди запам'ятав, чому Маурірі названо Людиною-Цапом.

V

Місце на Великій Кручі мало свої переваги й вади. Скеля була неприступна, і двоє людей могли обороняти її проти цілої тисячі. Крім того, вона стерегла прохід до вільного моря. Обидві шхуни, разом з Раулем Ван-Асвельдом та його горлорізами, були як у пастці. Гриф переніс сюди заховану нижче тонну динаміту і був над ними пан. Він показав їм це якось уранці, коли шхуни спробували виплисти в море. Перша йшла "Валетта"; її вів на кодолі вельбот з полоненими фуатінцями. Гриф з Людиною-Ца-пом стежили за нею з-за безпечного прискалка на висоті триста футів. Поряд лежали їхні рушниці, а також головешка з ватри й велика в'язка динамітних паличок зі шнурами та детонаторами. Коли човен підійшов під кручу, Маурірі похитав головою.

— Це паші брати. Ми не можемо стріляти.

На прові "Валетти" було кілька Грифових матросів. Коло стерна теж стояв раятеєць. Пірати заховалися в каюті чи на другій шхуні, за винятком одного, що стояв серед палуби з рушницею в руках. Щоб захиститися, він щільно притулив до себе королевину дочку Наумоо.

— То головний чорт, — прошепотів Маурірі,— а очі в нього блакитні, як у тебе. Він страшна людина. Бачиш? Він обіймає Наумоо, щоб ми не могли в нього стріляти.

Легенький вітерець та приплив, що саме почався, заважали шхуні, і вона посувалася поволі.

— Ви розумієте по-англійському? — гукнув Гриф.

Чоловік здригнувся, підняв рушницю і глянув угору.

В його рухах було щось швидке й котяче; на обличчі з червонястою, як то звичайно в білявих людей, засмагою малювалося люте завзяття. То було обличчя вбивці.

— Так, — відповів він. — Чого вам треба?

— Вертайтеся назад, або я висаджу вашу шхуну, — перестеріг його Гриф. Він дмухнув на головешку й прошепотів: — Скажи Наумоо, хай випручається від нього та біжить на прову.

З "Громовика", що йшов слідом за "Валеттою", почали стріляти, і кулі запорощали в кручу. Ван-Асвельд зухвало зареготався, а Маурірі щось гукнув по-своєму Наумоо. Коли шхуна підійшла під саму скелю, Гриф побачив, як Наумоо вирвалася з піратових рук. Ту ж мить він притулив головешку до сірника, застромленого в кінець короткого шнура, виліз зі свого захистку й шпурнув динаміт униз. Ван-Асвельд знову зловив жінку й борсався з нею. Людина-Цап, навівши на нього рушницю, чекав. Динаміт ударився об палубу цілою в'язкою, підстрибнув і відкотився до лівобічного жолобка. Ван-Асвельд побачив вибухівку, на хвильку завагався, а потім і він і жінка побігли и в корму. Людина-Цап вистрілив, але влучив у камбуз. Кулі з "Громовика" посипалися частіше. Обидва чоловіки пи Кручі позалазили під захисток і вичікували. Маурірі хотів глянути, що діється внизу, та Гриф не пустив ЙОГО.

— Задовгий шнур, — сказав він. — Другим разом уже знатиму.

Минуло півхвилини, поки вибухнуло. Що сталося після того, вони не бачили, бо з "Громовика" вже добре націлишся на Кручу й стріляли безперестанку. Один раз Гриф зважився виглянути, і як стій кілька куль бренькнуло йому над вухом. Проте він устиг помітити, що "Валетта" з проламаним правим облавком і зірваним поруччям хилилася й потопала, рухаючись за течією назад до гавані. Пірати и жінки, що ховалися в каюті на "Валетті", тепер під захистком стрілянини підпливали до "Громовика". Фуатінці, що тягли шхуну, відчепили кодолу, повернули назад і шалено гребли до південного берега.

З пересипу озвалися чотири рушниці. Отже, Браун зі твоїми людьми пробрався лісом до берега і собі взявся допомагати. Вогонь трохи вщух, і Гриф та Маурірі теж прилучилися до стрілянини. Але дарма тільки витрачали кулі, бо пірати на "Громовику" стріляли з-за палубних надбудов, та й вітер з припливом посували шхуну в глиб гавані. Від "Валетти" вже й знаку не лишилося; вона зникла в глибокому кратері.

Рауль Ван-Асвельд зробив дві речі, що свідчили про його розум та розважність, — аж навіть Гриф похвалив його. Погнем із "Громовика" він присилував утікачів-фуатінців повернути назад і спокоритися йому. Водночас він послав човном половину своїх горлорізів на берег, щоб не дати Браунові добратись у глиб острова. Стрілянину чути було цілий ранок; Гриф догадався, що Брауна загнано на другий бік Великої Кручі. Становище не змінилося — одне тільки, що загинула "Валетта".

VI

Але місце на Великій Кручі мало й неабиякі вади. Там не було ані їжі, ані води. Впродовж кількох ночей, тільки-но сутеніло, Маурірі з одним раятейцем пливли до другого краю бухти по харчі. Та ось настала ніч, коли спалахнуло світло на воді й залунали постріли. Відтоді Велику Кручу відрізано вже й з боку моря.

— Нічого собі становище, — зауважив Браун, який дістав нагоду вдосталь натішитись пригодами в південних морях, що про них так багато начитався. — Ми їх тримаємо в руках, а Рауль нас. Він не годен утекти, а ми можемо повмирати з голоду, поки його стерегтимемо.

— Якби дощ, то води натекло б у кожну заглибину, — сказав Маурірі, коли вони пробули першу добу без води. — Великий брате, сьогодні вночі ми з тобою добудемо воду. На це спроможні тільки дужі люди.

Тої ночі Маурірі з Грифом узяли калабаші[46] з щільними затичками, кожний на кварту місткістю, і спустилися до моря узбіччям, поверненим до пересипу. Вони відпливли від берега футів на сто. Десь неподалік то сплескувало весло по воді, то вдарялося в човен, то часом спалахував сірник, як хтось на сторожових човнах запалював цигарку або люльку.

— На калабаші й чекай тут, — прошепотів Маурірі.

Обернувшись, він пірнув у глибину. Гриф занурив обличчя у воду й стежив, як за Маурірі світився фосфоричний слід, далі потьмянів і зник. Минула довга хвилина, поки Маурірі нечутно виринув поруч Грифа.

— На, пий!

Калабаш був повний, і Гриф напився свіжої прісної води, добутої з солоної безодні.

— Там б'є джерело, — сказав Маурірі.

— На дні?

— Ні, до дна ще далеко, так як до вершини гори. А джерело на п'ятдесят футів завглибшки. Спускайся вниз, доки відчуєш холод.

Кілька разів удихнувши та видихнувши повітря, як роблять норці, Гриф теж пірнув. Вода була солона й тепла. Потім, досить уже глибоко, вона помірно похолоднішала й зробилася не така солона. Тоді враз він опинився в холодній підземній течії. Гриф вийняв з калабаша затичку, і прісна вода забулькала, вливаючись у посудину.

Неподалік, наче морський привид, неквапом пропливла величезна рибина, лишаючи за собою ясний фосфоричний поблиск.

Після того Гриф зостався на поверхні й тримав калабаші, що дедалі важчали, бо Маурірі брав їх один по одному й наповнював водою.

— Тут є акули, — сказав Гриф, пливучи назад до берега.

— Пхе! — відповів Маурірі.— Ті акули їдять рибу. Ми, фуатінці, тим акулам брати.

— А тигрячі акули? Я їх теж тут бачив.

— Ну, коли прийдуть тигрячі акули, великий брате, то ми сидітимем без води, хіба що дощ ніде.

VII

Через тиждень Маурірі та один раятеєць, що плавали по воду, вернулися з порожніми калабашами. У гавані з'явилися тигрячі акули. Наступного дня люди на Великій Кручі мучилися від спраги.

— Треба спробувати, — сказав Гриф. — Цієї ночі я попливу з Маутау. А завтра ти, брате, з Тегаа.

Гриф устиг добути лиш три кварти, коли вихопилися тигрячі акули й нагнали їх. На Кручі було шестеро чоловік, отже, на кожного припало по

півкварти води, а в цілоденну тропічну спеку людині цього замало. Наступної ночі Маурірі й Тегаа повернулися зовсім без води. І другого дня Браун спізнав, що таке спрага, коли губи репаються до крові, піднебіння вкривається густим слизом, а спухлий язик не вміщається в роті.

Смерком Гриф з Маутау вирушили до воду. Вони по черзі пірнали в глибину до холодного прісного струменя і, поки наповнювалися калабаші, самі пили досхочу. З останнім калабашем випало пірнати Маутау. Гриф з поверхні води бачив, як замигтіли морські привиди, і з фосфоричних слідів угадував, що там почалася трагічна боротьба. Назад він повертався вже сам, але не випустив коштовного тягару — повних калабашів.

Їжі в них теж було обмаль. На Кручі нічого не росло. Унизу, де гримів прибій, до неї поприсмоктувалося повно черепашок, але туди годі було дістатися таким урвищем. Часом в розпадинах траплялося знайти протухлих м'якунів і морських їжаків. Інколи щастило впіймати фрегата або ще якогось морського птаха. Раз на принаду з фрегатового м'яса попала їм на гачок акула. Вони зужили акуляче м'ясо теж на принаду і зловили ще кількох акул.

Але на воду в них і далі була страшенна скрута. Маурірі молився цапиному богові, щоб дав дощ. Тауте молився місіонерському богові, а двоє його навернених земляків зробилися відступниками й волали до своїх колишніх поганських божків. Гриф усміхався і щось обмірковував, а Браун, як очі ставали йому наче божевільні, а почорнілий язик не вміщався в роті, лаяв усе на світі. Найбільше він кляв грамофон, що прохолодними вечорами вигравав на палубі "Громовика" священні гімни. Особливо він скаженів від одного з них: "Де не сміються й не сумують". Цей гімн, мабуть, вельми подобався на шхуні, бо грали його найчастіше. Браун, майже непритомний з голоду і спраги, отупілий від муки, міг лежати на камінні і байдуже слухати бренькання укулеле, тобто гітари, та співи ваїнейських жінок. Але він просто навіснів, коли понад водою лунали голоси церковного хору. Одного вечора розбитий тенор підхопив спів і завів разом з грамофоном:

Де не сміються й не сумують,

Там скоро буду я.

Де вже не сплять і не працюють,

Не жнуть, не сіють, не мудрують,

Там скоро буду я,

Там скоро буду я.

Тоді Браун підвівся, взяв рушницю й заходився наосліп стріляти в шхуну. Там знявся чоловічий і жіночий регіт, а з пересипу у відповідь теж посипалися кулі. Однак розбитий тенор не перестав співати, а Браун стріляв, аж поки грамофон замовк.

Тої ночі Гриф і Маурірі повернулися з одним тільки калабашем води. На Грифовому плечі бракувало дюймів шість шкіри. То акула черкнула його своєю шорсткою лускою, коли він тікав від неї.

VIII

Одного дня, рано-вранці, коли сонце ще не палило з усієї сили, від Рауля Ван-Асвельда прийшла пропозиція почати переговори.

Її приніс Браун із сторожового поста, влаштованого серед бескиддя за сто ярдів нижче. Гриф саме сидів навпочіпки біля невеличкого багаття і смажив шматок акулячого м'яса. Останню добу їм поталанило. Вони назбирали подорослів та морських їжаків, Тегаа впіймав акулу, а Маурірі великого восьминога в тій ущелині, де вони тримали динаміт. Крім того, за ніч їм пощастило двічі принести води, поки тигрячі акули їх винюхали.

— Каже, що хоче прийти до нас та побалакати, — пояснив Браун, — Але я знаю, чого тій тварюці треба. Йому кортить подивитись, чи скоро ми тут повмираємо з голоду,

— Ведіть його сюди, — сказав Гриф.

— І ми його вб'ємо, — радісно вигукнув Людина-Цап.

Гриф похитав головою.

— Але ж він убивця, великий брате, він тварюка й чорт, — обурився Людина-Цап.

— Ні, брате, ми його не вб'ємо. Не можна ламати свого слова, такий у нас звичай.

— Безглуздий звичай.

— А все ж то наш звичай, — поважно відповів Гриф, перевернувши на жару шматок акулини і, помітивши, якими жадібними очима дивиться на м'ясо Тегаа, додав: — Не показуй, що ти хочеш їсти, коли прийде головний чорт. Удавай, ніби ти навіть не знаєш, що таке голод. Звари ось цих морських їжаків, а ти, великий брате, приготуй восьминога. Ми запросимо головного чорта на сніданок. Нічого не лишайте, готуйте все.

Коли Рауль Ван-Асвельд надійшов разом із здоровезним ірландським тер'єром, Гриф, що й далі смажив м'ясо, підвівся йому назустріч. Рауль не простяг руки, вчасно збагнувши недоречність такого жесту.

— Здорові були! — сказав він. — Я багато чув про вас,

— А я б радий був про вас нічого не чути, — відповів Гриф.

— Я також, — не розгубився той. — Спершу, поки не довідався докладно, я гадав, що переді мною звичайний собі капітан торговельної шхуни. Тим-то вам і пощастило мене замкнути.

— А мені соромно признатись, що я не оцінив був вас и к слід, — усміхнувся Гриф. — Думав, так собі, морський злодюжка, аж воно чистий пірат і душогуб. Через це и її утратив свою шхуну. Отже, ми, власне, квити.

Навіть крізь засмагу видно було, як Раулеве обличчя спалахнуло, проте він стримався. Він перебіг очима по їжі та повних калабашах, але не показав свого подиву. Він був високий, стрункий і гарної статури. Гриф, розглядаючи прибульця, намагався з лиця вгадати його вдачу. Очі Раулеві дивилися владно й пильно, але трошки заблизько були посаджені — не занадто, а все ж такії вони порушували пропорційність, як узяти на увагу його широке чоло, міцне підборіддя та дужі вилицюваті щелепи. Міць! Так, його обличчя було сповнене сили, а проте Гриф невиразно відчував, що цьому чоловікові чогось бракувало.

— Ми обоє дужі люди, — сказав Рауль, уклонившись. — Сто років тому ми могли б змагатися за цілі імперії.

Гриф і собі вклонився.

— Так, сто років тому ми могли б вирішувати їхню долю. А нині ми, на жаль, сваримось, бо порушено колоніальні закони тих імперій.

— Усе йде за вітром, — сентенційно зауважив Рауль, сідаючи. — їжте собі. Я не перешкоджатиму вам.

— Може, й ви з нами? — запросив Гриф.

Прибулець пильно глянув на нього й згодився.

— Я геть спітнів, — сказав він. — Можна мені вмитися?

Гриф кивнув і загадав Маурі принести калабаш. Кварта коштовної рідини марно вилилась на землю. Рауль зиркнув у вічі Людині-Цапові, але нічого не добачив, опріч млявої байдужості.

— Собака хоче пити, — сказав Рауль.

Гриф кивнув, і другого калабаша подали собаці.

Рауль знову вдивлявся в очі тубільцям і нічого в них не добачив.

— Шкода, що не маємо кави, — вибачився Гриф. — Вам доведеться пити звичайну воду. Подай калабаш, Тегаа. Покуштуйте цієї акулини. В нас є ще восьминіг, морські їжаки та салата з водоростів. Ось тільки нема фрегата. Хлопці вчора поледачились і не пішли на лови.

Гриф був такий голодний, що міг би їсти цвяхи, присмачені салом, проте жував неохоче й кидав шматки собаці.

— Ніяк ще не звикну до цього примітивного харчу, — зітхнув він, сідаючи віддалік. — От консервів, тих, що лишилися на "Громовику", я з'їв би, а цієї погані…— Він узяв з півфунта смаженої акулини й кинув собаці, — Та, мабуть, звикну, коли ви ще не хочете здаватись.

Рауль прикро засміявся.

— Я прийшов запропонувати умови, — наголосив він.

Гриф похитав головою:

— Які можуть бути умови! Я тримаю вас за чуба й не думаю випускати.

— Гадаєте, що запакували мене в дій дірці? — скрикнув Рауль.

— Авжеж, живий ви звідси не вийдете, хіба що в подвійних кайданах. — Гриф задумливо глянув на свого гостя. — Мені не первина мати діло з такими, як ви. І я гадав, що від вашого братчика давно вже очищено південні моря. Аж на тобі, ви ще є,— так би мовити, своєрідний анахронізм. Ви пережиток, і нам треба від вас звільнитися. Я порадив би вам вернутися на шхуну та вистрілити собі в скроню. Це єдиний спосіб уникнути того, що на вас чекає.

Таким чином переговори, принаймні для Рауля, нічого не дали, — він повернувся до своїх, переконаний, що люди на Великій Кручі можуть протриматися хоч би цілий рік. Одначе він швидко змінив би свою думку, якби побачив Тегаа та раятейців ту мить, коли він зник за скелями: вони лазили по камінню й обсмоктували та обгризали недоїдки, що їх залишив собака.

IX

— Нині доведеться нам поголодувати, брате, — сказав Гриф, — але це краще, ніж потім довго мучитися з голоду. Після того, як головний чорт побенкетував з нами й досхочу напився доброї води, він довго не залишиться на Фуатіно. Може, вже й завтра він спробує виїхати. Сьогодні ми з тобою, Маурірі, ночуватимемо по той бік Кручі. Тегаа влучно стріляє, то й він піде з нами, якщо здолає туди дістатись.

З усіх раятейців лише Тегаа вмів так добре лазити по скелях, щоб зважитись на той небезпечний перехід. Удосвіта він уже примостився в захищеній камінням заглибині, ярдів за сто праворуч від Грифа й Маурірі.

Першою пересторогою їм була стрілянина на пересипу: то Браун з двома раятейцями подав знак, що пірати відступають, і переслідував їх лісом аж до берега. В своєму орлиному гнізді на Кручі Гриф ще чекав цілу годину, поки з'явився "Громовик", прямуючи до протоки. Як і раніш,

попереду у вельботі пливли полонені фуатінці. Коли вони повільно посувалися під Кручею, Маурірі з Грифового наказу гукнув їм, що вони мають робити. Біля Грифа лежало кілька добре скручених в'язок динамітних паличок з дуже короткими шнурами.

На падубі "Громовика" було людно. На прові з рушницею в руках серед матросів-раятейців стояв пірат, що в ньому Маурірі впізнав Раулевого брата. Далі коло стерничого — ще один. До нього, станом до стану, була припнута стара королева Матаара. По другий бік стерничого стояв капітан Глас із рукою на черезплічнику. Посередині, так само, як і перше, влаштувався Рауль, ховаючись за прив'язану до нього Наумоо.

— Доброго ранку, Грифе! — гукнув Рауль.

— А я ж вас попереджав: ви покинете острів хіба що в подвійних кайданах, — сумовито озвався до нього Гриф.

— Ви не зважитесь повбивати всіх своїх людей, що тут на шхуні,— відказав той.

Шхуна посувалася поволі, поштовхами, так, як гребли люди в човні, і була вже майже під самою Кручею. Фуатінці й далі гребли, проте не налягали на весла, і той, що стояв на прові, зараз же навів на них рушницю.

— Кидай, великий брате! — гукнула Наумоо фуатінською говіркою. — Душа моя в горі, і я бажаю смерті. В нього ніж готовий перетяти шворку, але я його затримаю. Не бійся, великий брате. Кидай лише мерщій і прощавай!

Гриф завагався, потім опустив головешку, що її вже роздмухував.

— Кидай! — умовляв його Людина-Цап.

Але Гриф усе вагався.

— Великий брате, якщо вони вийдуть у море, все одно Наумоо вмре. І решта всі! Що важить її життя проти багатьох?

— Якщо кинете динаміт або хоч стрільнете, то ми тут усіх повбиваємо, — гукнув їм Рауль. — Я переміг вас, Грифе. Ви не можете вбити цих людей, а я можу. Цить ти!

З останніми словами він удався до Наумоо, яка кричала щось по-тубільчому. Рауль став душити її за шию, щоб мовчала, а вона, вчепившись у нього обіруч, благально дивилась на Грифа.

— Кидайте, Грифе, хай їм біс! — низьким басом гримнув капітан Глас. — Вони паскудні вбивці, і в каюті їх повно.

Пірат з припнутою старою королевою обернувся й навів рушницю на капітана Гласа, і тоді Тегаа, націлившись на нього зі своєї позиції, потис на гачок. Рушниця впала піратові з рук; на його обличчі проступив страшенний подив, коли ноги під ним уклякнули й він гепнувся на палубу, а за ним і прив'язана до нього королева.

— Ліворуч! Круто ліворуч! — гукнув Гриф.

Капітан Глас удвох з канаком крутнули стерно, і "Громовик" повернув провою до Кручі. Посеред шхуни Рауль усе ще борсався з Наумоо. На поміч йому кинувся брат. Тегаа й Людина-Цап разом вистрілили в нього, але не влучили. Ту мить, як Раулів брат приставив рушницю просто до тіла Наумоо, Гриф торкнувся головешкою сірника, ввіткнутого в кінець шнура. Коли він обома руками шпурнув важку в'язку динаміту вниз, гримнув постріл. Наумоо звалилась додолу, і водночас упав динаміт. Цього разу шнур був короткий, саме вчас. Динаміт вибухнув, тільки-но долетівши до палуби, і та частина "Громовика", де стояли Рауль, його брат і Наумоо, зникла безслідно.

У шхуні пробило облавок, і вона відразу почала осідати. На прові всі раятейці пострибали у воду. Капітан Глас копнув ногою в лице першого чоловіка, що вистрибнув східцями з каюти, але ті, що тікали слідом, звалили його додолу й пробігли по ньому потоптом. Зараз же за піратами вихопились нагору ваїнейські жінки і теж пострибали за борт. А "Громовик" усе осідав, аж нарешті досяг кілем дна коло самісінької Кручі. Над водою стриміли тільки верхівки щогл.

Згори Грифові добре було видно все, що діялося під водою. Він побачив, як Матаара на сажневій глибині відв'язалася від мертвого пірата і випливла на поверхню. Вистромивши з води голову, вона вгледіла за кілька ярдів далі капітана Гласа, що не годен був плисти й потопав. Королева, хоч була вже й стара, але острів'янка: вона підпливла до капітана і, підтримуючи його на поверхні, помогла добутися до щогл, які стриміли з води.

На воді серед темних голів полінезійців мелькало п'ять білявих та рудих. Гриф, з рушницею напоготові, чекав, коли можна буде стрельнути. Людина-Цап теж націлився і за хвилину влучив. Вони побачили, як одне тіло поволі поринає вглиб. Але довершили помсту над ними матроси-раятейці, здорові й дужі, що плавали, наче риба. Вони швидко кинулися туди, де вигулькували біляві й руді голови, вхопили чотирьох живих ще піратів, затягли глибоко під воду й потопили, мов цуценят.

За десять хвилин усе скінчилося. Жінки з Ваїнею, сміючись і галасуючи, чіплялися за вельбот, що тягнув був на кодолі шхуну, а матроси-раятейці чекали на команду, зібравшись круг салінгів, за які трималися капітан Глас і Матаара.

— Бідолашний "Громовик", — журився капітан Глас.

— І зовсім не бідолашний, — відказав Гриф. — За тиждень ми його витягнемо, полагодимо борт і попливемо далі.— А тоді звернувся до королеви: — Як себе почуваєш, сестро?

— Наумоо вмерла, брате, Мотуаро вмер, але Фуатіно знову наш. День допіру почався. Моє слово буде переказане всьому моєму народові в горах, де живуть кози. І сьогодні ввечері ми знов питимем і гулятимем у Великій Хижі, так, як ще ніколи не гуляли.

— їй давно вже слід було покласти нові шпангоути, — мовив капітан Глас. — Але хронометри будуть уже негодящі до самого кінця подорожі.

ЯК ЖАРТУВАЛИ НА НОВОМУ ГІБОНІ

І

— Щиро казати, я трохи боюсь везти вас на Новий Гібон, — признався Девід Гриф. — Бо нам пощастило дечого там досягти тільки тоді, як ви та англійці пішли звідти й дали мені змогу діяти на власну руку.

Валенштайн, німецький резидент із Бугенвілю[47], налив собі повну шклянку віскі з содовою і всміхнувся.

— Скидаємо шапки перед вами, містере Грифе, — сказав він бездоганною англійською мовою. — Ви зробили чудо на тому чортовому острові. Ми й не збираємося втручатись. Бо то справді острів чортяк, а старий Кого — з усіх чортів чорт. Ми ніколи не могли порозумітися з ним. Він страшенний брехун, але не дурень. Сутий чорнопикий Наполеон, такий собі мисливець за головами, людожер — Талейран. Пам'ятаю, як шість років тому я дістався туди на англійському крейсері. Тубільці, звісно, повтікали в зарослі, але ми знайшли кількох, що не змогли сховатися. Серед них була остання дружина Кого. Її підвішено за руку, і вона дві доби так висіла на сонці. Ми її відчепили, і з вена однаково вмерла. Ще три жінки ми знайшли по шию занурених у холодний

струмок. їм перебито всі кістки й повикручувано суглоби. Кажуть, ніби така процедура робить м'ясо ніжнішим. Вони були ще живі. Надзвичайно витривалий люд. Одна жінка, найстарша, ще днів десять конала. Оце такими ласощами харчувався Кого. Та й не дивина, бо він просто дика тварюка. А от як и и його вкоськали — це вже нам годі збагнути.

— Я б не сказав, що ми його таки вкоськали, — відповів Гриф. — Хоч він вряди-годи приходить до нас і бере їжу з наших рук.

— Ми з своїми крейсерами й цього не досягли. Німці та англійці його навіть не бачили. Ви були перший.

— Ні, перший був Мактевіш, — заперечив Гриф.

— Еге ж, пам'ятаю його… невеличкий, сухенький шотландець. — Валенштайн надпив віскі.— Його, здається, прозвали Миротворцем.

Гриф кивнув.

— Кажуть, що він отримує від вас більшу платню, ніж я або англійський резидент.

— Мабуть, що так, — визнав Гриф. — Ви не ображайтеся, але він справді вартий такої платні. Він завжди там, де пахне колотнечею. Він чарівник. Без нього я й досі не влаштувався б у Новому Гібоні. Тепер він на Малейті засновує мені плантацію.

— Першу?

— Так. На цілій Малейті немає навіть торговельної факторії. Вербівники й досі вживають там критих човнів та обсновують їх навколо колючим дротом. А тепер там росте плантація. За півгодини ми будемо на місці.— Він передав гостеві бінокля — Онде ліворуч від бунгало повітки на човни. Далі стоять бараки. А праворуч — копрові повітки. Ми

вже потроху сушимо копру. Старий Кого настільки цивілізувався, що примушує своїх людей носити нам горіхи. А там бачите — гирло струмка, де ви знайшли тих трьох жінок.

"Диво" на всіх вітрилах мчало до пристані. Воно ліниво підіймалося й падало на гладеньких хвилях, вода за кормою бралася брижами. Закінчувалась пора дощів; повітря було важке й насичене тропічною вогкістю, а небо густо вкрите олив'яними, безформними хмарами. Вони сповили острів сірою імлою, що крізь неї ледь проступали обриси берега й вершини гір. На одному з мисів сяяло палюче сонце, на другому, може, за якусь милю, здіймався шквал і ливма лив дощ.

Оце й був Новий Гібон, вологий, родючий, дикий острів, що лежав за п'ятдесят миль у завітряний бік від Шуазелю. Географічно він належав до Соломонових островів, а політично — по ньому якраз проходила межа німецького й англійського впливу, тому його спільно контролювали обидва резиденти. Однак контроль той існував тільки на папері в колоніальних департаментах обох країн, насправді ж його ніколи й не було. У давні часи ловці трепангів обминали цей острів, скупники сандалового дерева, зазнавши тут лихих пригод, махнули на нього рукою. Вербівникам не пощастило взяти звідси жодного тубільця, а після того, як на шхуні "Дорсет" перерізано всю команду, ніхто з них уже й не потикався на острів. Згодом одна німецька компанія спробувала заснувати на Новому Гібоні кокосову плантацію, але відмовилася від цієї спроби, коли кілька управителів і багато навербованих робітників наклали там головами. Німецькі й англійські крейсери не годні були нарозумити дикунів. Чотири рази місіонери бралися мирно завойовувати острів, і чотири рази забиралися звідти — то від хвороб, то від різанини. Знов і знов наїздили крейсери втихомирювати острів, і все намарне. Людожери щоразу ховалися в заростi й сміялися собі з гарматних пострілів. Коли військові кораблі відходили, тубільці легко набудовували нових очеретяних хатин замість попалених і ставили наново свої старосвітські печі.

Новий Гібон — чималий острів: сто п'ятдесят миль завдовжки та миль сімдесят завширшки. З завітряного боку його берег мов залізом закутий: ніде ані пристані, ані затоки. Жили на ньому десятки пересварених між собою племен, принаймні перед тим, як з'явився Кого. Силою зброї та хитрою політикою він, як той Камегамега[48], з'єднав більшість племен у спілку. Кого не дозволяв своїм підданцям заходити в стосунки з білими і цілком слушно, оскільки йшлося про те, щоб його народ зміг вижити. Після того, як відійшов останній крейсер, він панував на острові сам-один, аж поки з'явився Гриф з Мактевішем Миротворцем, приставши до пустельного берега, де колись стояли німецькі бунгало, бараки та житла англійських місіонерів.

Тоді почалися війни, що змінювалися короткими удаваними замиреннями. Невеличкий худорлявий шотландець знав, і як зчиняти різанину, і як її заспокоювати. Він не задовольнився самим узбережжям, а понавозив лісовиків з Малейти і рушив вепрячими стежками в глиб пралісу. Мін спалював села доти, доки ватагові набридло їх відбудову вати, а коли ще він узяв у полон його старшого сина, то врешті домігся переговорів зі старим Кого. Саме тоді Мактевіш установив таксу на голови. За кожного вбитого із своїх він пообіцяв брати десять тубільних голів. Коли Кого пересвідчився, що шотландець — людина слова, на острові вінець кінцем запанував справді мир. А Мактевіш тим часом збудував бунгало й бараки, повирубував ліс уздовж берега і заклав плантацію. Опісля він подався миротворцем на атол Тасман, де лютувала чорна віспа і де знахарі казали, що до пошесті спричинилася Грифова плантація. Через рік його знов покликано наводити лад на Новому Гібоні; Кого, мусивши заплатити двісті тисяч кокосових горіхів штрафу, вирішив, що краще вже додержувати миру та продавати горіхи, аніж віддавати їх задарма. Та й ущух у ньому вже молодечий запал. Він постарішав, та ще й став кульгати на одну ногу, бо куля з англійської рушниці прошила йому литку.

II

— Я знав одного чолов'ягу на Гаваях, — сказав Гриф, — головного наглядача на цукровій плантації, то він орудував у таких випадках молотком і десятипенсовим цвяхом.

Вони сиділи на широкій веранді й дивилися, як Ворс, тутешній управитель, лікував хворих. їх було душ дванадцятеро — все хлопці з Нової Джорджії. Того, котрий скаржився на зуб, залишили насамкінець. За першою спробою у Ворса нічого не вийшло. Одною рукою він утирав з чола піт, а другою вимахував обценьками.

— І, мабуть, не одному щелепу потрощив, — похмуро буркнув Ворс.

Гриф похитав головою. Валенштайн усміхнувся і звів брови.

— Принаймні сам він казав, що ні,— пояснив Гриф, — Навпаки, він запевняв мене, що завжди вибиває зуба з першого разу.

— Я сам бачив, як воно робиться, коли служив за другого помічника, — озвався капітан Ворд. — Наш старий уживав паклювального молотка й крицевої швайки. Той теж витягав зуба відразу: стукне, і зуба як не було.

— А я за обценьки, — буркнув Ворс, знов засовуючи своє знаряддя хворому в рот. Коли він смикнув, тубілець застогнав і зірвався на рівні ноги. — Допоможіть хто-небудь, потримайте його, хай не встає,— попросив управитель.

Гриф з Валенштайном з обох боків ухопили нещасного й притисли до стільця, а він випручувався й стискував зубами обценьки. Усі гуртом хиталися назад і вперед. Від спеки й натуги вони геть спітніли. Тубілець теж спітнів, але з нестерпучого болю. Він перекинув стільця, на якому сидів. Капітан Ворд на мить спинився налити собі чарку і порадив тим, що вовтузились коло хворого, набратися духу. Ворс благав своїх помічників ще трохи докласти сили, а сам крутнув зуба так, аж він хруснув, а тоді що раз смикнув.

За тим ділом ніхто й не помітив невеличкого тубільця, що, кульгаючи, зійшов східцями, спинився на порозі й став зацікавлено дивитися, що воші роблять. Кого був консерватор. Його батьки не носили ніякої одежі, тож і він не мав на собі нічого, навіть пов'язки на клубах. Вила порожніх дірок у носі, в губах та у вухах показувала що колись він любив оздоби. Вуха внизу, щоправда, були розідрані, але про величину дірок свідчили шматки лемішкуватого м'яса, що звисали по самі плечі. Нині він дбав тільки про користь, і в одній з п'яти чи шести менших дірок у правому вусі застромив коротеньку глиняну люльку. Він був підперезаний дешевим поясом із штучної шкіри, а за ним блищало лезо довгого ножа. До пояса причеплений був бамбуковий кошик з бетелем. У руці він мав коротку снайдерівську рушницю великого калібру. Годі й описати, який він був брудний, та ще весь у близнах; серед них найгіршої завдала йому куля, яка наполовину зсушила литку. По запалому роті знати було, що в нього лишилося небагато зубів. Обличчя й тіло йому зморщилося і змізерніло, маленькі, близько посаджені чорні очиці скидалися на намистинки; вони були дуже блискучі й разом з тим неспокійні та жалісні, подібні скорше до мавпячих, аніж до людських очей.

Він дивився, вишкірившись, як хитра мавпа. Звісно, він тішився чужою мукою, бо той світ, де він жив, був повен муки. Йому самому чимало муки припало на долю, а ще більше він завдав її іншим людям. Коли зуб висмикнувся із щелепи, а обценьки, пронизливо шкрябнувши по решті зубів, витяглії ного з рота, старому Кого аж очі блиснули. Він задоволено подивився на бідолаху, що скорчився тепер на підлозі, тяжко стогнучи й обхопивши голову обома руками.

— Він зараз, либонь, зомліє,— сказав Гриф, нахилившись над жертвою. — Капітане Ворде, будь ласка, дайте йому ковток віскі. Та й ви, Ворсе, краще випийте, ви тремтите, мов той листок.

— Я, мабуть, теж вип'ю, — сказав Валенштайн, утираючи піт з обличчя. Враз він побачив Когову тінь на підлозі, а тоді й самого старого ватажка. — Агов! Це хто такий?

— Здоров, Кого! — лагідно сказав Гриф, але руки йому не простяг, знаючи, що цього не слід робити.

Коли Кого народився, знахарі наклали на нього табу заборонили торкатися до тіла білої людини.

Ворс та капітан Ворд з "Дива" теж привіталися з Кого, але Ворс насупився, побачивши рушницю, бо він якнайсуворіше заборонив лісовикам приходити з вогнепальної зброєю на плантацію. Це теж було табу. Адже часом рушниці мали погану звичку вистрілювати цілком несподівано. Управитель плеснув у долоні, і вмент прибіг тубільний служка, завербований на Сан-Крістобалі. Ворс зробив йому знак, і той узяв рушницю в гостя з рук та одніс у бунгало.

— Кого, — сказав Гриф, знайомлячи його з німецькії резидентом, — це великий пан з Бугенвілю, дуже великії пан, повір мені.

Кого пригадав відвідини не одного німецького крейсера і всміхнувся, а очі його спалахнули недобрим блиском.

— Не подавайте йому руки, Валенштайне, — попередив Гриф. — Це тамбо, розумієте? — Тоді, звернувшись до Кого, мовив: — Далебі, ти дуже погладшав. Може, збираєшся женитися з новою Мері, га?

— Мій уже занадто старий, — відповів Кого, втомлено хитаючи головою. — Мій уже не любить Мері. Не любить кай-кай. Хутко мій уже зовсім помре. — Він промовисто глянув на Ворса, що саме допивав чарку. — Мій любить ром.

Гриф похитав головою.

— Ром для чорних людей тамбо.

— А тому хлопцеві не тамбо? — відказав Кого, кивнувши на хворого робітника, що стогнав на підлозі.

— Він хворий, — пояснив Гриф.

— Мій теж хворий.

— Ти великий брехун, — засміявся Гриф. — Ром — тамбо, завжди тамбо. Ну, Кого, в нас із цим великим пане буде велика розмова.

Гриф, Валенштайн та старий ватажок посідали на веранді й заходилися обговорювати державні справи. Кого хвалили за те, що він додержував миру, а Кого, раз у раз нарікаючи на свою старечу кволість, присягався, що мир той буде вічний. Опісля обмірковували питання про нову німецьку плантацію за двадцять миль далі на узбережжі. Землю, звичайно, треба було в Кого купити і заплатити за неї тютюном, ножами, намистом, люльками, сокирами, зубами морської свині, скойками, словом, усякою всячиною, тільки не ромом.

Поки вони розмовляли, Кого дивився у вікно й бачив, як Ворс змішує ліки та знов становить пляшки до аптечної шафи. Він бачив також, що, закінчивши працю, управитель випив чарку віскі. Кого добре придивився до пляшки. Але хоч він після наради очікував ще добру годину, йому так і не випало нагоди побути самому. Коли Гриф з Ворсом почали розмову про ділові справи, Когові увірвався терпець.

— Мій піде на шхуну, — заявив він і пошкандибав надвір.

— Як змізерніли нині володарі,— засміявся Гриф. — Важко повірити, що це той самий Кого, найлютіший душогуб на Соломонових островах, той, хто все своє життя боровся проти двох наймогутніших на світі держав. А тепер він іде до шхуни, щоб виканючити в Денбі чарку горілки.

III

Востаннє за своє життя комірник із "Дива" пожартував і тубільцем. Комірник сидів у кают-компанії й перевіряв списки краму, який відвозили човнами на берег, коли Кого зійшов східцями і сів проти нього біля столу.

— Мій скоро зовсім помре, — поскаржився старий ватажок, якому тілесні радощі були вже немилі.— Мій не любить жадних Мері, не любить кай-кай. Мій зовсім хворий.

Близький до кінця. — Кого скрушно замовк, і на обличчі Ного з'явився вираз тяжкої турботи. Він обережно погладив себе по животі, даючи взнаки, що йому болить. — Мій живіт зовсім хворий. — Знову мовчанка, щоб Денбі міг щось запропонувати. Далі довге втомлене зітхання, і нарешті: — Мій любить ром.

Денбі безжально засміявся. Старий людожер уже й раніше канючив у нього горілки, але Гриф і Мактевіш якнайсуворіше заборонили давати тубільцям Нового Гібону і миртові напої.

Лихо в тому, що Кого спізнав смак алкоголю. Замолоду, ішли він вирізав усю команду на "Дорсеті", то зазнав солодкого сп'яніння, тільки, на жаль, пив він разом з своїм Людом, і горілки надовго не вистачило. Пізніше, коли він помів своїх голих вояків руйнувати німецьку плантацію, то був розумніший і забрав усе питво лиш для власного вжитку. І впивався собі пречудовою мішаниною з усіляких напоїв, починаючи від хінового пива й кінчаючи абсентом та абрикосовою наливкою. Питва того стало надовше, і воно залишило йому спрагу, що не згасала вже ніколи. Як і в усіх дикунів, організм його був схильний до алкоголю і настійливо домагався питва. Та жадоба виливалася в сверблячку й нетерплячість, йому ніби черви тепло й приємно ворушилися в мозкові, а по всьому тілі розливалася млість, якась солодка нестяма. Серед сумних буднів старості, коли його вже не тішили жінки та бенкети, коли пригасла давня зненависть до ворогів, він що далі, то більше прагнув живодарчого вогню, який ллється з пляшок — з найрозмаїтіших пляшок, що так добре були йому в пам'ятку. Він, було, годинами сидів проти сонця, ковтав

слину й скрушно згадував бучну оргію, що її вчинив, знищивши німецьку плантацію.

Денбі поспівчував старому, розпитав, як саме йому болить живіт, і запропонував проносні пігулки та інші нешкідливі пілюлі, облатки й капсули, що були в скриньці з ліками. Та Кого вперто відмовлявся. Колись, захопивши "Дорсет", він був розкусив капсулу з хініном. Крім того, двоє його вояків, покуштувавши якогось білого порошку, попадали і дуже швидко сконали в страшенних муках. Ні, він не вірить у ліки. Але те питво, що в пляшках, ті холодно-вогневі давці молодості, гаряче-палкі творці мрій! Воно й не дивина, що білі люди так дорого їх цінують і не хочуть роздавати.

— Ром дуже добрий, — в одно торочив він жалісно, стомлено, по-старечому терпеливо.

Ось тоді Денбі зробив помилку й пожартував зі старим. Він відімкнув шафу з ліками, що була в Кого за спиною, узяв звідти чотириунцієву пляшку з написом "Гірчична есенція" і вдав, ніби витяг корка й ковтнув рідини; тим часом у дзеркалі він бачив, як Кого, повернувши голову, пильно стежить за ним. Денбі прицмокнув губами, задоволено кашлянув і поставив пляшку на місце. Шафи він не замкнув, сів знову на стілець, а за якийсь час ви йшов на палубу. Спинившись біля східців, він почав прислухатися. Через кілька хвилин тишу порушило важке сопіння й надсадний кашель старого. Денбі посміхнувся сам до себе й неквапом спустився до каюти. Пляшка стояла по своєму місці на поличці, а старий сидів так, як і перше.

Денбі здивувався з його залізної витримки. Рот, губи, язик і горло, напевне, палило йому вогнем, він душився й насилу тлумив кашель, а з очей мимоволі текли сльози й сканували по щоках. Хтось інший від такого— трунку кашляв би та душився з півгодини. Але в старого Кого обличчя було зловісно незворушне. Він здогадався, що з нього поглузували, і очі його спалахнули люттю й зненавистю, такою дикою та безмежною, що Денбі аж мороз побіг по шкірі. Кого гордо підвівся.

— Мій собі піде, — сказав він. — Хай човен відвезе мене.

IV

Коли Гриф із Ворсом поїхали верхи оглядати плантацію, Валенштайн сів у великій кімнаті, взяв мастило й шмаття і заходився розбирати та чистити свого автоматичного пістолета. На столі біля нього стояла неодмінна пляшка шотландського віскі й кілька пляшок із содовою водою. Випадково там виявилася одна пляшка, наллята до полонини, теж із наліпкою "Шотландське віскі", але в ній було рідке мастило, що його Ворс намішав для коней і забув прибрати.

Чистячи зброю, Валенштайн глянув у вікно й побачив на стежці Кого. Старий шкандибав дуже швидко, але, наблизившись до веранди, сповільнив ходу і до кімнати зайшов уже повагом і велично. Він сів і став дивитися, як працює Валенштайн. Хоч йому губи, язик і весь рот вогнем палило, але він того й навзнаки не давав. Хвилин через п'ять він озвався:

— Ром дуже добрий. Мій любить ром.

Валенштайн посміхнувся й похитав головою. І саме тоді лихий напоумив його встругнути жарт, останній його жарт із тубільцем. Властиво, на це його підштовхнули ті дві пляшки з однаковими наліпками. Він поклав на стіл недочищеного пістолета й намішав собі добру пайку віскі з содовою. Стоячи між Кого та столом, він непомітно переставив ті дві пляшки, випив свою чарку і, вдавши, ніби чаюсь шукає, вийшов з кімнати. За дверима він почув, що старий здивовано бурчить і відкашлюється, та коли повернувся назад, Кого сидів так, як і раніше. Але шмаровидла в пляшці поменшало й воно ще колихалося.

Кого відразу підвівся й плеснув у долоні; коли з'явився служник, він зробив знак, що хоче отримати свою рушницю. Служник узяв зброю і, як заведено, поніс її стежкою перед гостем. Тільки вже вийшовшії за

ворота, він передав зброю власникові. Валенштайн, осміхаючись, дивився, як старий ватажок шкандибав берегом до річки.

Не встиг Валенштайн скласти свого пістолета, як почув гук далекого пострілу. На мить він подумав на Кого, але відразу відкинув цю думку. Ворс і Гриф узяли з собою мисливські рушниці: мабуть, хтось із них стрельнув у голуба. Валенштайн розлігся в кріслі, вдоволено підкрутив жовті вуса й задрімав. Збудив його Ворсів схвильований голос: її

— Дзвоніть у великого дзвона! Щосили дзвоніть! Дзвоніть, хай йому грець!

Валенштайн вибіг на веранду й саме побачив, як управитель верхи перестрибнув невисокий паркан і погнався до берега за Грифом, який мчав попереду, мов божевільний. Голосна тріскотнява й дим за кокосовими деревами пояснили йому, що сталося. Горіли бараки та повітки на човпи. Коли німецький резидент і собі кинувся до берега, дзвін уже нестямно видзвонював, а від шхуни квапливо відходили човни.

Бараки та вкриті травою повітки на човни, обхоплені полум'ям, горіли, як губка. З кухні вийшов Гриф, несучи за ногу голу тубільну дитину. Голови в неї не було.

— Там і куховарка, — сказав він Ворсові.— Теж без голови. Вона занадто важка, а я мусив швидше тікати.

— Це я винен, — сказав Валенштайн. — Це вчинив старий Кого, бо через мене він випив замість віскі мастила для коней.

— Він, мабуть, подався в хащі,— сказав Ворс, підскочив до коня, сів наохляп і налаштувався їхати. — Там коло річки Олівер. Сподіваюся, Кого не застукав його.

Управитель чвалом помчав поміж дерева. Через кілька хвилин, як обгорілі бараки повалилися додолу, Гриф і Валенштайн почули, що Ворс кличе їх до себе. Вони побачили його на березі річки. Ворс, пополотнівши, все ще сидів на коні і пильно дивився на землю. Там лежав труп Олівера, молодого управителевого помічника; важко було його впізнати, бо він був без голови. Навколо, відсапуючись, стояли тубільні робітники, що позбігалися з поля. Гриф звелів їм зробити мари для небіжчика.

Валенштайн, як щирий німець, не тямився з розпачу та каяття. Сльози стояли йому в очах, коли він скінчив лементувати та почав сипати прокльонами. В ньому спалахнув гнів, такий самий щиро німецький, як і його клятьба. У нестямі він ухопив Ворсову мисливську рушницю, на губах у нього виступила піна.

— Годі, Валенштайне! — суворо сказав Гриф. — Схаменіться і не клейте дурня.

— Невже ви дасте йому втекти? — запально скрикнув німець.

— Він уже втік. Хащі, починаються від самої річки. Можете навіть побачити, де він її перейшов убрід. Він уже на вепрячих стежках. Гнатися за ним — це все одно, що шукати голку в сіні. Та якби ми й зважилися на погоню, то Попали б у лапи його людям. Крім того, на стежках повно пасток на людей, таких, знаєте, ям, де понатикано кілків, отруєної тернини тощо. Тільки Мактевіш і його лісовики зважуються ступати на ті стежки, та й то троє його людей загинули там останнього разу. Вертаймося до бунгало. Сьогодні ввечері почуєте тріскотню скойок, військових барабанів і всю їхню диявольську музику. Напасти вони не ризикнуть, але нікого не відпускайте від бунгало, містере Ворсе. Ходімо!

Вертаючися стежкою, вони здибали одного тубільця, що ридав ридма.

— Цить! — крикнув на нього Ворс. — Чого ти репетуєш?

— Кого вбив ваші два корова, — відповів той і виразно черкнув пальцем по горлу.

— Зарізав корів, — пояснив Гриф. — Отже, у вас, Ворсе, ієн кий час не буде молока. Але я подбаю, щоб надіслали кількох корів з Уджі.

Валенштайн не заспокоївся, аж поки на берег дістався Денбі й розказав про гірчичну есенцію. Після того німець навіть побадьорішав, хоча й далі люто крутив жовтого вуса та чотирма мовами лаяв Соломонові острови.

Другого дня вранці з топ-щогли "Дива" видно було, як понад хащами курів дим із сигнальних багать. Кучеряві стовпи здіймалися вгору й передавали тривожну звістку від верховини до верховини й у глиб джунглів. До тієї розмови прилучилися і далекі селища на високих бескеттях, Куди навіть Мактевіш ніколи не доходив. З-за річки ввесь Мис чулася скажена тріскотнява скойок, а з усіх боків розлягалося в тихому повітрі басове бухкання величезних військових барабанів, зроблених з товстенних стовбурів, випалених із середини, а потім обтесаних гострими камінцями та морськими мушлями.

— У бунгало вам нічого не загрожує,— сказав Гриф управителеві.— Мені треба поїхати до Гувуту. Вони не зважаться напасти на вас на голому місці. Не відпускайте від себе робітників. Припиніть рубати ліс, поки все минеться. Вони знищать усіх, кого ви пошлете на роботу. І хоч би що, не дайте заманити себе в хащі. Якщо Кого затягне вас туди, то всіх переріже. Вам треба тільки зачекати на Мактевіша. Я його пришлю з загоном малейтських лісовиків. Він єдиний, хто може увійти в самий ліс. А поки він приїде, залишу з вами Денбі. Що ви скажете, містере Денбі? Мактевіш прибуде сюди на "Ванді", а ви потім сядете на неї і повернетесь на "Диво". Капітан Ворд уже якось обійдеться цим разом без вас.

— Я сам хотів попросити вас про це, — відповів Денбі.— Я й не сподівався, що таке завариться через жарт. Бачите, в певному розумінні це моя вина.

— І моя теж, — упав йому в слово Валенштайн.

— Але ж почав я, — наполягав комірник.

— Може, ви й почали, але я повів справу далі.

— А Кого її докінчив, — сказав Гриф.

— Ну, хоч там як, а я теж залишуся тут, — сказав німець.

— Я гадав, що ви поїдете зі мною до Гувуту, — заперечив Гриф.

— Я б і поїхав. Але обов'язок велить мені лишитися. До того ж я вчинив дурницю. Тому я лишуся й докладу всіх зусиль, щоб знову навести тут лад.

V

З Гувуту Гриф послав Мактевішеві докладні інструкції вербівничим кечем, який саме відходив до Малейти. Капітан Ворд поплив на "Диві" до островів Санта-Крус, а Гриф позичив в англійського резидента вельбот з командою тубільних в'язнів і переплив протоку до Гвадалканару, наміряючись оглянути пасовиська за Пендуффріном.

Через три тижні при доброму вітрі та під усіма вітрилами він спритно обминув коралові острівці й сколихнув гладеньку поверхню Гувутської затоки. У гавані не було нікого, тільки біля рифу стояв невеличкий кеч. Гриф упізнав "Ванду". Вона, очевидно, допіру прибула з боку Тулагі, бо її

тубільна команда ще прибирала вітрила. Гриф підплив до неї, і сам Мактевіш простяг йому руку, допомагаючи перелізти через поруччя.

— Що сталося? — запитав Гриф. — Ви ще туди не їздили?

Мактевіш кивнув:

— Уже й повернувся. На борту все гаразд.

— А на Новому Гібоні?

— Усе так, як я залишив останнього разу, хіба що бракує кількох дрібних деталей у краєвиді, коли добре придивитися.

Мактевіш був не людина, а холодне полум'я — такий самий низенький, як і Кого, і такий самий худорлявий, з обличчям кольору секвойї та маленькими незворушними блакитними очима, що більше нагадували щілини, ніж людські очі. Йому не дошкуляли ні хвороба, ні спека, не відав він ні страху, ні захвату, ані відчаю, був невмолимий і жорстокий, як гадюка. Дивлячись на його понуру міну, Гриф зрозумів, що скоїлося якесь лихо.

— Шкварте! — сказав він. — Що там сталося?

— Те, що сталося, ганьба й сором. Треба з глузду з'їхати, щоб отак жартувати з дикунами, — відповів Мактевіш. — Та й задорого коштують ці жарти. Ходімте вниз, містере Грифе. Такі новини краще слухати з доброю чаркою в руці. Прошу.

— То як ви там усе владнали? — запитав Гриф, тільки-но вони посідали в каюті.

Маленький шотландець похитав головою.

— А там не було чого ладнати. Все залежить від того, як подивитися на справу. З мого погляду, там усе вже було владнано, розумієте, геть усе було владнано, ще поки я туди приїхав.

— А плантація, чоловіче! Що сталося з плантацією?

— Нема ніякої плантації. Кілька років нашої праці пішло на пси. Все повернулося до того, з чого ми починали, з чого починали місіонери й німці та з чим вони й виїхали звідти. Коло пристані нема каменя на камені. Житла обернулися на чорний попіл. Дерева всі вирубано, а дикі вепри перерили батат і солодку картоплю. Шкода хлопців з Нової Джорджії. Добрецькі були хлопці, сто дужих робітників, і коштували вони вам добрий гріш. Жоден не лишився, навіть не було кому розповісти за пригоду.

Він замовк і почав шукати щось у великій скрині під СХІДЦЯМИ.

— А Ворс? А Денбі? А Валенштайн?

— Ото ж до них я й веду. Подивіться-но!

Мактевіш витяг з рижової соломи мішок і спорожнив його на підлогу. Девід Гриф аж здригнувся. Він з жахом глянув на голови трьох чоловіків, що їх він покинув на Новому Гібоні. Валенштайнів жовтий вус уже не закручувався хвацько вгору, а звисав на рота.

— Не знаю, як воно сталося, — понуро сказав шотландець. — Мабуть, вони погналися за тим старим чортом у зарості.

— А де Кого? — запитав Гриф.

— Знов п'яний як чіп. Через те й пощастило забрати ці голови. Він так упився, що не міг на ногах стояти. Коли я наскочив, його на руках понесли з села. Буду вам вельми вдячний, як ви заберете від мене ці

голови. — Він спинився й зітхнув. — Мабуть, їх треба поховати, як належиться, закопати в землю. Але, на мою думку, це дуже цікаві зразки. Кожен поважний музей заплатив би за них по сто фунтів. Випийте ще чарку. Ви неначе трішки зблідли... Ось нате... І ще послухайте моєї поради, містере Грифе: суворо забороніть усякі жарти з дикунами. Це завжди призводить до біди. Та й коштує така розвага занадто дорого.

НЕВЕЛИЧКИЙ РАХУНОК ДО СВІЗІНА ГОЛА

I

Обвівши востаннє довгим і пильним поглядом безмежну просторінь океану, Девід Гриф зсунувся з салінга і неквапом став спускатися вантами на палубу.

— Атол Лю-Лю потонув, містере Сноу, — понуро мовив він до стривоженого молодого помічника. — Якщо вірити в навігаційну науку, то атол запевне під водою, бо ми вдруге пропливаємо якраз над ним, чи, радше, над тим місцем, де йому слід бути. В нас або хронометр зіпсувався, або я нічого не тямлю в судноплавстві.

— Мабуть, то хронометр, сер, — поспішився запевнити господаря помічник. — Я ж і без вас ще провадив виміри й дійшов таких самих висновків, що й ви.

— Так, — буркнув Гриф, похмуро кивнувши головою. — Там, де у вас і в мене перетинаються Самнерові лінії, мав би бути самісінький центр атолу Лю-Лю. Певне, з хронометром не все гаразд, спорснув зубчик абощо.

Він підступив до поруччя, стурбовано глянув на пінявий слід за кормою і вернувся назад. "Дядько Тобі", користаючись добрим ходовим вітром, долав дев'ять або й десять вузлів.

— Краще приведіть шхуну до вітру, містере Сноу. Зменшіть вітрила, будемо маневрувати двогодинними галсами. Збираються хмари, тож навряд чи можна буде сю ніч визначити по зірках, де ми. Простіше нам кружляти собі, а завтра вранці визначимо широту, допливемо до паралелі, на якій лежить Лю-Лю, і так дістанемось до атолу. Всі досвідчені моряки завжди так робили.

Широка, з важким рангоутом, високим бортом і тупою провою на голландський кшталт, шхуна "Дядько Тобі" пула найповільніша, зате найбезпечніша та найнадійніша її усіх Грифових суден. Вона курсувала між Банковими островами та Санта-Крусом, а також завертала на північний захід до кількох окремішніх атолів, де Грифові довірені-тубільці призбирували копру, черепах, а при нагоді і яку тонну перлових мушлів. Цього разу на шкіпера напала дуже тяжка пропасниця, і Гриф сам повів "Дядька Тобі" у його щорічний рейс до атолів. Він вирішив податися насамперед до Лю-Лю, найдальшого з усіх, і ось заблукав із зіпсованим хронометром серед океану.

II

Зірки тієї ночі не показувалися, а другого дня не виглянуло сонце. Залягла вогка задушлива тиша, яку часом уривав раптовий шквал із хлющею. Щоб не заплисти далеко під вітер, шхуна лягла в дрейф. Так проминуло чотири доби. Хмари не розходилися, сонце зовсім не виглядало, а як на хвильку де-не-де й проблискувала зірка, то така неясна, що по ній ніяк було визначити розташування шхуни. Тепер уже й найзеленішому новакові було ясно, що насувається буря. Подивившись на барометр, що весь час показував 29,90. Гриф вийшов на палубу і здибав Джекі-Джекі; обличчя тубільцеве було таке саме похмуре й тривожне, як небо й повітря.

Джекі-Джекі, досвідчений моряк-тонганець, був щось ніби за боцмана чи за другого помічника й порядкував мішаною канацькою командою.

— Думаю, великий буде буря, — сказав він. — Я вже, либонь, разів п'ять або шість таке бачив.

Гриф кивнув.

— Буде ураган, Джекі-Джекі. Барометр скоро впаде до самого споду.

— Авжеж, — погодився тонганець. — Буде пекельний вітер.

Хвилин за десять вийшов і Сноу на палубу.

— Починається, — сказав він. — Уже 29,85. Барометр хитається. Відчуваєте, яка спекота? — Він витер з лоба піт. — Мене аж нудить. Так би зараз і виблював увесь сніданок.

Джекі-Джекі всміхнувся.

— Моя теж усередині все перевертається. Так завжди буває перед великий буря. Але "Дядько Тобі" добрий шхуна. Він геть усе витримає.

— Поставте штормовий трисель та клівер на грот, — звернувся Гриф до помічника. — І зарифте всі вітрила, поки приберемо їх. Хтозна, що воно там буде. Та стягніть їх подвійними сезнями.

Ще за годину барометр упав до 29,70, задушлива спекота дедалі більшала, але тишу ніщо не порушувало. Молодому помічникові вривався терпець чекати на страхіття, що от-от мало опасти їх. Він раптом перестав нервово ходити по палубі й замахав кулаками.

— Де той ураган, чому він не йде! Нащо такі вибрики? Хоч би там що сталося, та хай уже находить! Ото вхрясли! Не знаємо, де ми, хронометр знавіснів, та ще й на ураган хтозна доки чекай!

Хмарне небо набрало якоїсь мідястої барви, наче нутро величезного розпеченого казана.

Ніхто не залишився внизу. Матроси-тубільці поставали купками серед палуби й на прові, стурбовано перешіптувались і з острахом дивилися на загрозливе небо й таке саме загрозливе море, що подихало довгими, низькими, олійкуватими хвилями.

— Наче гас із рициною, — бурчав помічник, гидливо спльовуючи за борт. — Моя мати не раз лікувала мене таким паскудством змалку. Господи, як чорніє!

Зловісне мідясте жевріння зникло, густі хмари повільно посунули нижче, і залягла темінь, наче в присмерку. Девід Гриф добре знав, як вестися під час урагану, а проте знов перечитав "Штормові правила", насилу добираючи літери у такому сутінку. Робити було нічого, тільки чекати на вітер, а тоді визначити, як стоїть шхуна до центра того смертельного урагану, що наближався звідкись із темряви.

Ураган почався о третій пополудні, коли барометр упав до 24,45. Його знати було на воді: море враз потемнішало й зайнялося білими гребінцями хвиль. Спершу то був тільки звичайний собі легіт. Вій наповнив вітрила, налаштовані навскіс до нього, і шхуна попливла зі швидкістю в чотири вузли.

— Щось слабенько, — поглузував Сноу. — Та ще після такого грізного попередження.

— Еге ж, — погодився Джекі-Джекі.— Цей буря ще маленький дитятко, але він хутко дорослe, ось побачите.

Гриф звелів поставити фок, і "Дядько Тобі" поплив швидше, бо вітер набирав сили. Хутко він і справді доріс, ало на тому не став. Він віяв дужче й дужче, затихаючи на мить, щоб напосісти ще лютіше. Врешті

поруччя "Дядька Тобі" частіше вже бувало під водою, ніж на поверхні, а на палубі закипіли піною хвилі, бо вода не встигала стікати жолобками. Гриф стежив за барометром, що й досі спадав.

— Центр урагану десь на південь від нас, — сказав він помічникові.— Ми простуємо якраз йому навперейми. Зараз ми звернемо й попливемо в протилежний бік. Тоді барометр повинен піднятися. Приберіть фок: шхуна не може нести стільки вітрил. І готуйтеся до повороту.

Шхуна повернула, і буря скажено погнала її крізь морок на північ.

— Тут баба надвоє ворожила, — години за дві звірився Гриф помічникові.— Ураган засягає велику дугу, і годі її вирахувати. Може, ми вискочимо з неї, а може, вона захопить нас. Залежно від того, якого розміру дуга. Дякувати богові, барометр поки що стоїть на місці. Проте ми не можемо плисти. Завелика хвиля. Треба лягти в дрейф. Нас однаково заноситиме на північ.

— Я гадав, ніби знаю, що таке вітер, — крикнув Сноу другого ранку у вухо своєму господареві.— Та це ж і не вітер. Це щось неймовірне. Неможливе. Він, мабуть, досягає дев'яноста або й ста миль на годину. От сила, га? Надумай-но комусь розказати, то не зумієш. А подивіться на море! Я не перший рік плаваю, та ніколи ще такого не бачив.

Настала зрештою така пора, що на годину проступило сонце, — але воно спромоглося тільки на якийсь похмурий присмерк. По океану величною процесією пересувалися гори, а між тим бескиддям на третину милі роззявлялися долини. їхні довгі спади, трохи захищені від шаленства вітру, бралися білогривими хвильками, але з хребта великих бурунів вітер зривав піну і скажено гнав її над поверхнею води аж до рівня щогл, а то й вище.

— Найгірше ми вже перебули, — виснував Гриф. — Барометр увесь час підіймається. Вітер скоро вщухне, хоча хвилі побільшають. Піду трохи

відпочити. Стежте за вітром. Він неодмінно зміниться. Збудіть мене, як виб'є вісім склянок.

Опівдні хвилі досягли найбільшої висоти, а ураган, змінивши напрямок, обернувся на звичайний свіжий легіт. Джекі-Джекі помітив на морі перевернуту догори дном шхуну. "Дядько Тобі" проплив далеченько навпроти її прови, і ніхто не зміг прочитати її назви. Але ввечері їм трапилась напівзатоплена невеличка круглодонка; на прові шлюпки біліли якісь літери. Сноу прочитав у бінокль: "Емілі Л. № 3".

— Шхуна котиколовів, — сказав Гриф. — Але чого вона аж тут опинилася — оце диво!

— Може, скарбів шукає? — міркував Сноу. — Пам'ятаєте "Софі Сазерленд" і "Германа"? Теж були котиколовці шхуни. А потім у Сан-Франціско їх зафрахтували якісь авантурники з картами, ті, що завжди знають, куди їхати й чого шукати, аж поки навіч пересвідчаться, що там нічого немає.

III

Цілу ніч шхуну так гойдало, що всім аж голови запаморочилися. По морі ходили великі хвилі, але вітру не було, щоб додати стійкості "Дядькові Тобі". І тільки вранці, як кожному вже здавалося, що все в ньому перевернулось, подув легенький вітрець. Відразу знято рифи. До полудня океан зовсім улягся, хмари порідшали, розвіялись, і виглянуло сонце. Виміри показали два градуси й п'ятнадцять мінут південної широти. Визначити довготу при зіпсутому хронометрі годі було й думати.

— Ми на якомусь пункті впродовж півтори тисячі миль цієї паралелі,— зауважив Гриф, коли вони вдвох з помічником схилилися над картою. — Атол Лю-Лю лежить південніше, а ця частина океану вся порожня. Нема ані острова, ані рифу, щоб урегулювати по ньому наш хронометр. Єдине, що ми можемо зробити...

— Земля, шкіпере! — гукнув з палуби тонганець.

Гриф ще раз пробіг очима суцільну порожняву на карті, свиснув з несподіванки і аж опустився на стілець.

— Це вже занадто, — сказав він. — Тут не може бути землі. Оце заблукали. Божевілля якесь, а не мандрівка. Прошу вас, містере Сноу, підіть нагору та подивіться, чи не здурів той Джекі.

— Таки земля! — гукнув за хвилину помічник. — Її видно з палуби… верховіття кокосових пальм… Певне, якийсь атол. Може, це все-таки Лю-Лю?

Гриф і собі вибрався на палубу, глянув на пальмові торочки, що стирчали наче просто з води, і похитав головою.

— Підведіть шхуну круто до вітру, містере Сноу.—

Подивимось. Попливемо на південь і, якщо острів тягнеться в тому напрямку, втрапимо на його південно-західний мис.

Пальми, либонь, росли десь недалеко, бо їх видно було навіть з невисокої палуби "Дядька Тобі". І справді, хоч як повільно пливла шхуна, скоро з води вирізнився плаский острівець, і пальми кільцем позначили його берег.

— Оце краса, — зауважив помічник. — Рівне кільце… Нібито миль вісім-дев'ять у прогоні… Цікаво, чи є вхід у лагуну? Хтозна, може, ми знайшли невідомий острів?

Вони попливли повз західний берег атолу, то наближаючись, то знов відпливаючи від поораної прибоєм коралової тверді. Канак, що дивився з топ-щогли поза пальмові торочки, гукнув, що бачить лагуну, а посеред неї острівець.

— Я знаю, що ви думаєте, — сказав Гриф своєму помічникові.

Сноу, який досі щось мурмотів і хитав головою, хутко глянув на Грифа, недовірливо й водночас задирливо.

— Ви думаєте, що вхід до лагуни з північного заходу, — сказав Гриф, ніби з книжки вичитуючи. — Він на два кабельтови завширшки. На північному березі ростуть окремо одна від одної три пальми, а на південному — панданові дерева. Атол має форму рівного кола на вісім миль у прогоні. Посередині острівець.

— Так, ви вгадали, — признався Сноу.

— А он і вхід відкривається, якраз там, де йому слід бути.

— І три пальми, — майже пошепки вимовив Сноу, — і панданові дерева. Якщо ми побачимо вітряк, то це й є острів Свізіна Гола. Але це щось неймовірне. Його вже десятий рік надаремне всі шукають.

— Кажуть, що Гол утяв вам колись погану штуку? — запитав Гриф.

Сноу кивнув.

— Це через нього я тепер працюю у вас. Він мене зруйнував ущент. Усе пограбував. Я в Сіднеї купив на торгах "Каскад" на першу пайку з тих грошей, що дісталися мені в спадок.

— Вона, здається, розбилась біля острова Різдва?

— Так, нахромилася вночі на берег. Пасажирів та пошту врятували, а вантаж лишився. Потім я купив невеличку острівну шхуну на решту першої пайки, а щоб устаткувати її, мусив чекати, поки мені надішлють те, що зосталося від спадщини. І що ж робить тоді Свізін Гол — пін був

тоді в Гонолулу? Відразу вирушає до острова Різдва. Він не мав ніяких паперів і ніякого права робити те, що зробив. Коли я туди дістався, від "Каскаду" лишилися тільки каркас та машина. А шхуна ж була навантажена шовком. І той шовк анітрохи не зіпсувався. Згодом я докладно про це довідався від його комірника. Гол поклав собі до кишені шістдесят тисяч доларів.

Сноу знизав плечима й понуро втупився в гладеньку поверхню лагуни, де в післяобідньому сонці витанцьовували невеличкі брижі.

— "Каскад" належав мені. Я купив його на прилюдних торгах. Я поставив усе на карту й програв. Коли я повернувся до Сіднея, шхуна пішла на розрахунки з командою і купцями, що їм я заборгував. Я заставив годинника й секстанта, якийсь час працював кочегаром і врешті найнявся на Нові Гебриди за вісім фунтів на місяць. Потім я спробував знову щастя, як самостійний торгівець, збанкрутував, найнявся за помічника на кораблі, що вербував робітників від Таїш й до островів Фіджі, служив доглядачем на німецькій плантації за Апією, а тепер от плаваю на "Дядькові Тобі".

— А ви коли-небудь бачили Свізіна Гола?

Сноу похитав головою.

— Ну, то сьогодні, мабуть, побачите. Онде й вітряк.

Випливши з проходу, вони побачили в самій середині

лагуни зарослий лісом острівець, де поміж дерев виднів великий голландський вітряк.

— На око тут наче нікого нема, — сказав Гриф, — а то б ви мали нагоду поквитатися.

Помічникове обличчя мстиво скривилося, і він стиснув кулаки.

— Через суд із нього нічого не візьмеш. Надто він тепер багатий. Та налушпенити я його можу на всі шістдесят тисяч доларів. Аби тільки застати!

— Я теж цього хотів би, — сказав Гриф, співчутливо всміхаючись. — Його острів вам напевне описував Бау-Оті.

— Еге, як і решті всім. Погано тільки, що Бау-Оті не знав широти й довготи. Казав, що пливли вони кудись далеко за Гільбертові острови, та й годі. Цікаво, що з ним сталося.

— Рік тому я його бачив на Таїті. Він збирався найнятись на судно, що курсує між островами Паумоту. Ну, от ми й підійшли. Кидай лот, Джекі-Джекі. А ви оступіться трохи, містере Сноу, і готуйте якоря. Бау-Оті казав, що його треба кидати за триста ярдів від західного берега, на дев'ятисажневій глибині, бо на південному сході коралові рифи. Скільки наміряв, Джекі?

— Дев'ять сажнів.

— Пускайте якоря, містере Сноу.

"Дядько Тобі" гойднувся на ланцюзі, вітрила попадали, і матроси-канаки кинулися до фок-фалів та шкотів.

IV

Вельбот доплив до невеличкої пристані з коралового каменю, і Девід Гриф з помічником вийшли на берег.

— Ніде ні душі,— сказав Гриф, прямуючи до бунгало досипаною піском стежкою. — Але я добре чую знайомий дух. Тут кипить робота, якщо мій ніс не бреше. Лагуна вся заслана скойками, і м'ясо їхнє десь тут гниє. Чуєте, який сморід?

Житло Свізіна Гола було не таке, як усі бунгало в тропіках. Його збудовано на місіонерський лад. Увійшовши в незамкнені двері, вони побачили оздоби й меблі такого самого місіонерського стилю. Підлога великої вітальні була застелена майстерними самоанськими матами. У кімнаті були канапи, крісла, затишні куточки й більярд. Стіл до шиття, кошик з французьким гаптуванням на тонкому полотні, з якого стирчала застромлена голка, давали знати, що тут живе жінка. Веранда та завіси на вікнах перетворювали сліпуче сонячне світло на легкий променистий холодок. Грифові впали в око перламутрові кнопки.

— Електричне освітлення, їй-бо! А вітряк за двигуна! — скрикнув він, надавлюючи на одну кнопку.

Спалахнули невидимі лампи, й кімнату залило розсіяне золотаве світло. Уздовж стін було багато поличок з книжками. Гриф узявся переглядати спинки. Він сам був досить начитаний, як на морського авантурника, і здивувався, що в господаря цієї хати ширші погляди і тонший смак, ніж у нього. Тут були давні його приятелі, а були й такі, що про них він чув, але зроду їх не читав. Були повні збірки творів Толстого, Тургенева та Горького; були Купер і Марк Твен; Гюго, Золя та Сю; були також Флобер, Мопассан і Поль де Кок. Він зацікавлено заглядав у твори Мечникова, Вайнінгера та Шопенгауера, Елліса, Лідстона, Крафт-Ебінга та Фореля. Гриф саме гортав Вудрофове "Поширення рас", коли Сноу повернувся, обійшовши всю хату.

— Емальована ванна! Окрема кімната на душ! — дивувався він. — Як у короля! Гадаю, що й моїми грошенятами за все це плачено. В хаті напевне хтось є, бо в коморі я знайшов тільки-но відчинені бляшанки з маслом та з молоком, а ще там висить свіже черепашаче м'ясо. Піду подивлюсь, чи нема ще чого.

Гриф і собі вийшов у двері з протилежного боку вітальні. Все свідчило, що він опинився в жіночій спальні. Крізь двері з дротяної сітки він зазирнув у затемнений альков. Там на канапі спала жінка. В ніжному світлі вона видавалася надзвичайно гарною — чорнява, схожа на іспанку. Коло неї на стільці лежала спинкою догори розгорнена книжка. Колір обличчя незнайомої свідчив, що вона в тропіках недавно. Глянувши на неї, Гриф тихенько відступив назад до вітальні — саме вчасно, щоб зустріти Сноу, що зайшов іншими дверима, тягнучи за руку зморшкуватого старого тубільця, який корчився з ляку і на мигах показував, що він німий.

— Я знайшов його у собачім закуті за будинком, — сказав помічник. — Мабуть, це кухар. Не можу й слова з нього витягти. А ви що знайшли?

— Сплячу царівну. Цитьте, хтось іде.

— Якщо це Гол... — буркнув Сноу, стискаючи кулак.

Гриф похитав головою:

— Ніякого бешкету. Тут є жінка. Якщо це Гол, я влаштую так, що до нашого від'їзду ви матимете нагоду порахуватися.

Двері відчинилися, і на порозі з'явився високий кремезний чоловік. За поясом у нього стримів важкий довгий кольт. Він швидко, занепокоєно глянув на гостей, а тоді лагідно всміхнувся й простяг руку.

— Вітаю вас, чужинці. Але дозвольте спитати, як вам, на бога, поталанило знайти мій острів?

— А ми збилися з курсу, — відповів Гриф, стискаючи йому руку.

— Моє ім'я Гол, Свізін Гол, — відрекомендувався господар і повернувся до Сноу, щоб і з ним привітатись. — Не криюся, що ви мої перші гості.

— То оце ваш потаємний острів, що про нього стільки років скрізь балакають? — відказав Гриф, — Ну, тепер я' вже знаю, як його знайти.

— А як саме? — хутко спитав Гол.

— Треба зламати хронометр, попасти в ураган, а тоді пильно дивитися, де з океану з'являться кокосові пальми.

— А вас як звуть? — спитав Гол, силувано засміявшись із жарту.

— Енсті… Філ Енсті,— відразу відповів Гриф. — Пливу на "Дядькові Тобі" з Гільбертових островів до Нової Гвінеї і хочу визначити, на якій я довготі. А це мій помічник, містер Грей, кращий за моле мореплавець, але хронометр і його збив з пантелику.

Гриф сам не знав, нащо бреше, але щось його на те спонукало. Він неясно здогадувався, що тут щось не гаразд, та не міг добрати, в чому річ. Свізін Гол був товстий кругловидий чоловік, на вустах йому грав усміх, а в кутиках очей причаїлися веселі зморшки. Але Гриф ще з молодих років спізнав таких людей і довідався також, що може ховатися під веселим блиском блакитних очей.

— Що ви робите з моїм кухарем? Свого, мабуть, утратили й хочете мого переманити? — запитав Гол. — Краще відпустіть його, а то будемо без вечері. Моя дружина тут і буде рада познайомитися з вами. Щоправда, вона називає вечерю обідом і шпетить мене, що я такий невіглас. Але я людина старомодна. Дома в нас завжди обідали опівдні, і я не можу забути дитячих звичок. Може, хочете вмитися? Бо я залюбки. Гляньте на мене. Працював, як собака… там, з норцями… Дістаємо скойки. Та ви й самі, певне, здогадалися — он же як смердить.

V

Сноу, перепросивши, що має роботу, вернувся на шхуну. Він не хотів їсти хліб-сіль із тим, хто його пограбував; крім того, треба було попередити команду, що Гриф назвався іншим найменням. Об одинадцятій годині Гриф і собі повернувся. Помічник нетерпляче дожидав його.

— Щось дивне діється на цьому острові,— сказав Гриф, хитаючи головою. — Не можу добрати, що саме, але відчуваю: тут щось не гаразд. Який собою Свізін Гол?

Сноу похитав головою.

— Отой чоловік на березі зроду не купував тих книжок, що стоять на поличках, — упевнено заявив Гриф. — І ніколи не зміг би домислитись до захованого освітлення. Хоч на вигляд він привітний, але в душі шорсткий, як рашпіль: м'яко стелить, а твердо спати. Кремінь, єлеєм мазаний. А його приятелі, Вотсон і Горман — вони прийшли зразу, як ви поїхали, — чисті тобі пірати. Літні вже, побиті та порепані, тупі, мов іржаві цвяхи, тільки вдвічі небезпечніші, справжні горлорізи з револьверами за поясом. Наче й не товариство Свізінові Голу. Але жінка! Далебі, справжня леді. Вона чимало знає про Південну Америку та про Китай. Я певний, що вона іспанка, хоч її англійська мова цілком природна. Вона багато мандрувала. Ми розмовляли про бій бугаїв. Вона його бачила у Гваякілі, в Мехіко, в Севільї. Добре обізнана з полюванням на котики.

І одне ще мене дивує. Вона любить музику. Каже, що грає. Гол улаштував собі палац. Чому ж тоді він не подбав про фортепіано для неї? Та й те: вона жвава й весела, а він стежить за нею весь час, коли вона балакає. Цілий вечір він мов на голках сидів, раз у раз втручався в розмову й навертав на інше. Ви часом не чули, чи Свізін Гол одружений?

— Звідки б то? — відказав помічник. — Я ніколи цим і не цікавився.

— Він відрекомендував її як місіс Гол. Самого його Вотсон і Горман теж називають Голом. Оті двоє найбільше мене пантеличать. Нічогісінько не розумію.

— Що ж ви думаєте робити? — запитав Сноу.

— Та трошки тут посидимо. В них є прецікаві книжки, що їх мені хочеться прочитати. Ви завтра спустіть стеньгу і взагалі передивіться всі вітрила. Ми ж перетерпіли ураган, самі знаєте. Порозбирайте все та помаленьку лагодьте собі.

VI

Наступного дня Грифові підозри знайшли собі нову поживу. Раненько вибравшись на берег, він подався на той бік острова, де в бараках жили норці. Вони саме сідали в човни, коли Гриф підійшов, і його вразило, що ті канаки радше скидалися на закутих в'язнів. Троє білих теж були вже там, і Гриф помітив, що кожен з них має рушницю. Гол зустрів гостя досить чемно, але Горман і Вотсон тільки похмуро зиркнули на нього й привіталися через губу.

За хвилю один із канаків, нахилившись до весла, виразно підморгнув Грифові. Канакове обличчя було знайоме: видко, один із тої безлічі тубільців — матросів та норців, — що їх Девід Гриф спобігав, плаваючи серед островів у торговельних справах.

— Не кажи їм, хто я, — мовив Гриф таїтянською говіркою. — Ти колись служив у мене?

Чоловік кивнув головою і роззявив рота, але не встиг нічого сказати, бо Вотсон, що вже сидів у човні, грізно цитьнув на нього.

— Пробачте! — сказав Гриф. — Це я винний.

— Нічого, — озвався Гол. — Просто біда, як воші люблять балакати, хоч до праці не дуже беруться. Доводиться підганяти, а то навіть за харчі не відроблять.

Гриф співчутливо кивнув:

— Я їх знаю. Сам маю таку команду. Ледачі свині, Гониш їх, мов негрів, аби хоч половину зробили того, що треба.

— Що ви йому сказали? — безцеремонно втрутився Горман.

— Я питав, скільки тут скойок та на яку глибину по них пірнають.

— Скойок багато, — перебрав на себе відповідь Гол. — А працюємо ми на глибині в десять сажнів. Це тут близько, менше як сто ярдів звідси. Може, подивитесь?

Півдня Гриф перебув з норцями, а тоді поснідав з господарем. Після сніданку він спочив у вітальні, трохи почитав, півгодини побалакав із місіс Гол. А по обіді пограв на більярді з її чоловіком. Грифові ніколи раніш не траплялося бачити Свізіна Гола, але по всіх узбережжях, від Левуки до Гонолулу, ходила чутка про те, як знаменито грає той на більярді. Одначе нинішній Грифів партнер грав поганенько. Його дружина орудувала києм куди спритніше.

Повернувшись на шхуну, Гриф збудив Джекі-Джекі. Він описав, де містяться бараки, й загадав тонганцеві тихенько підплисти до них та побалакати з канаками. Через дві години Джекі-Джекі повернувся.

Геть мокрий, він стояв перед Грифом і хитав головою.

— Диво, та й годі,— розказував він. — Один білий чоловік увесь час із ними. В нього велика рушниця. Він лежить у воді й стереже. Коло дванадцятої приходить другий білий чоловік і бере рушницю. Перший

білий чоловік іде спати. Тоді другий лишається з рушницею. Недобре. Я не міг балакати з канаками. Я повернувся.

— Далебі, тут смердить не тільки гнилими скойками, — сказав Гриф своєму помічникові, коли Джекі-Джекі поклався спати. — Ті троє по черзі стережуть своїх канаків. З того добродія такий самий Свізін Гол, як і з мене.

Сноу аж свиснув, так його вразила одна думка.

— Тепер я розумію! — вигукнув він.

— Знаю, що саме, — сказав Гриф. — Ви подумали, що "Емілі Л." — то їхня шхуна?

— Еге ж. Вони тут збирають і сушать скойки, а шхуна тим часом попливла вербувати норців або по харчі, а може, й те й те разом.

— Очевидно, — Гриф глянув на годинника й зібрався лягати. — Він моряк, тобто вони всі троє моряки. Але вони не острів'яни. У тутешніх водах вони новаки.

Сноу знов свиснув.

— А "Емілі Л." загинула з усією командою, — сказав він. — Ми ж самі бачили. Отже, їм доведеться сидіти на острові, доки приїде Свізін Гол. Він їх тут застукає з усіма їхніми скойками.

— Або вони заберуть його шхуну.

— Хай беруть! — мстиво буркнув Сноу. — Хай і його хтось пограбує. Шкода, що це не я на їхньому місці. Вже б я сквитався з ним за ті шістдесят тисяч.

VII

Минув тиждень. За той час "Дядька Тобі" налагоджено в дорогу, а Гриф розвіяв у берегової братії всіляку підозру. Навіть Горман і Вотсон повірили, що він той, за кого себе видає. Цілий тиждень Гриф просив і благав їх сказати йому довготу острова.

— Як же я виїду навмання звідси? — скаржився він, — Я ж не можу відрегулювати хронометра без вашої довготи.

Гол, сміючись, відмовлявся.

— З вас занадто добрий мореплавець, містере Енсті, щоб по доплисти до Нової Гвінеї або до іншої якої землі.

— Та й з вас, містере Голе, занадто добрий мореплавець, аби не знати, що я можу завжди відшукати острів, знаючи його широту, — відповів Гриф.

Останнього вечора Гриф, як звичайно, обідав на березі і вперше побачив добуті перли. Місіс Гол, захопившись, попросила чоловіка принести "красунечок" і з півгодини показувала їх Грифові. Він щиро милувався ними й щиро дивувався, що їх стільки зібрано.

— Лагуна незаймана, — пояснив Гол. — Ви самі бачили, що скойки тут здебільшого великі й старі. І дивна річ — найкоштовніші перлини ми виловили в невеличкому плесі за один тиждень. Просто якась скарбниця. Жодної порожньої скойки. Дрібні перлини ми збирали квартами. Але й найкращі, великі, теж усі звідти.

Гриф оглянув їх і пересвідчився, що варті вони від ста доларів і до тисячі за штуку, а найдобірніші, то й ще більше.

— Ох, красунечки! Любі мої! — примовляла місіс Гол, раптом нахиляючись і цілуючи перлини.

За кілька хвилин вона підвелася й сказала Грифові на добраніч.

— Не на добраніч, а прощавайте, — поправив Гриф, беручи її руку. — Вдосвіта ми відпливаємо.

— Так несподівано! — пожаліла вона, а Гриф завважив, як у очах її чоловіка блиснула радість.

— Авжеж, — сказав Гриф, — Шхуну полагоджено. Тільки я не можу дізнатися від вашого чоловіка, яка довгота острова, але ще сподіваюся, що він зглянеться на нас.

Гол засміявся й похитав головою. Коли його дружина вийшла, він запропонував ще випити на прощання. Вони сиділи, пили горілку, курили й розмовляли.

— Скільки по-вашому вони варті? — запитав Гриф, показуючи на перли, що лежали на столі.— Себто скільки б вам дали покупці на відкритому ринкові?

— О, тисяч сімдесят п'ять або й вісімдесят, — байдуже озвався Гол.

— Боюся, що ви задешево рахуєте. Я трішки розуміюся На перлах. Візьміть хоч оту найбільшу перлину. Вона чудова. І коштує щонайменше п'ять тисяч доларів. Який-небудь мільярдер дасть за неї вдвічі більше після того, як на ній убаришують перекупники. Вже не кажучи про дрібні перлини, ви тут маєте цілі кварти самих барокко. А перлини барокко саме входять у моду. Вони щорік дорожчають.

Гол почав ближче та пильніше розглядати перлини. Сортуючи їх, він лічив уголос.

— Ви маєте рацію, — признався він. — Вони варті всі сто тисяч.

— А скільки коштувало добути їх? — питав Гриф далі.— Ваша праця, праця двох помічників і норців?

— Десь близько п'яти тисяч.

— Отже, ви маєте чистих дев'яносто п'ять тисяч?

— Приблизно так. Але чого вас це так цікавить?

— Та я оце намагався… — Гриф спинився й допив свою чарку, — намагався якось по-справедливому розсудити. Наприклад, я б одвіз вас і ваших людей до Сіднея та ще сплатив ті п'ять тисяч або навіть сім тисяч п'ятсот. Ви тяжко попрацювали.

Гол не ворухнувся, жоден м'яз йому не задрижав, але весь він насторожився й напружився. Лагідність на кругловидому його лиці згасла, мов полум'я свічки. Сміх не заслоняв йому вже очі, і раптом у їхній глибині прозирнула жорстока й темна його душа. Він заговорив неголосно й стримано:

— Що в біса ви хочете цим сказати?

Гриф недбало запалив сигару.

— Не знаю навіть, як мені почати, — сказав він. — Становище… е… скрутне… для вас тобто. Бачите, я намагався бути справедливим. Як я сказав, ви тяжко попрацювали. Я не хочу просто конфіскувати перли. Я ладен відшкодувати вам згаяний час, клопіт, ваші витрати.

Обличчя господареве враз набуло впевненого виразу.

— А я думав, що ви в Європі,— пробурчав він, але враз у погляді його спалахнула надія. — Слухайте, ви жартуєте. Де докази, що ви Свізін Гол?

Гриф знизав плечима.

— Такий жарт був би недоречний після вашої гостинності. І так само недоречно бути на острові двом Свізінам Голам.

— Якщо ви Свізін Гол, то хто ж такий я, хай вам біс! Може, ви й це знаєте?

— Ні,— безпечно сказав Гриф. — Але хотів би знати.

— Ну, це не ваша справа.

— Таки не моя. Не за вас тут ідеться. До того ж я знаю вашу шхуну, а по ній легко можна довідатися й про вас.

— Як же вона зветься?

— "Емілі Л.".

— Так. Я Рефі, власник і капітан тієї шхуни.

— Ага, той, що харцизує на котиковому промислі. Я чув про вас. То яка лиха година занесла вас аж сюди, на мої терени?

— Потрібні були гроші. Котиків майже всіх уже вибито.

— А тих, що край світу, пильно стережуть.

— Так воно й є. Але вернімось до нашої пригоди, містере Голе. Я ж можу добре битися й завдати вам чималого клопоту. Що ви на це скажете?

— Те, що й сказав. Навіть більше. Скільки коштує "Емілі Л."?

— Вона своє вже відслужила. Хіба десять тисяч, та й то здирство. Під велику хвилю я кожного разу боюся, що баласт продавить їй дно.

— Вже продавив, капітане Рефі! Я бачив, як вона плавала догори дном після бурі. Покладімо, що вона була варта сім тисяч п'ятсот. Отже, я виплачую вам п'ятнадцять тисяч і перевожу до Сіднея. Не ворушіться, хай руки лежать на колінах. — Гриф підвівся, підійшов до господаря і взяв у нього револьвер. — Просто конечна пересторога, капітане. Зараз я відвезу вас на шхуну. Потім розкажу місіс Рефі, як склалися справи, і приставлю її до вас.

— Ви по-шляхетному поводитесь, містере Голе, мушу визнати, — сказав капітан Рефі, коли вельбот уже пристав до "Дядька Тобі". — Але бережіться Гормана й Вотсона. Вони відчайдушні хлопці. Та ще, — мені незручно казати, але ви бачили мою дружину. Я їй подарував чотири чи п'ять перлин. Вотсон та Горман погодилися.

— Авжеж, я розумію, капітане. Нічого не кажіть. Хай їй і залишаються. Це ви, містере Сноу? Осьде наш приятель, капітан Рефі. Заопікуйтеся ним, а я вернуся на берег по йото дружину.

VIII

Девід Гриф сидів коло письмового столу у вітальні в бунгало й писав. Надворі тільки-но почало розвиднятися. Ніч йому випала таки клопітна. Місіс Рефі в істериці дві години пакувала свої та капітанові речі. Гормана захопили сонного, а Вотсон саме вартував коло норців і пробував був опиратися. До стрілянини, правда, не дійшло, але він піддався аж тоді, як

переконався, що гру програно. Його та Гормана тимчасово замкнено в помічниковій каюті, місіс Рефі залишено в Грифовій, а капітана Рефі прив'язано до столу в салоні.

Гриф закінчив писати документа й перечитав написане.

Гриф підписався, поставив дату, подумав, тоді ще додав: "Крім того, у Свізіна Гола позичено з бібліотеки три книжки: Гедсона "Закони психічних явищ", Золя "Париж" і Метена "Проблеми Азії". Ці книжки або гроші за них сповна можна отримати в канцелярії вищезгаданого Девіда Грифа в Сіднеї".

Він вимкнув світло, взяв в'язку книжок, дбайливо зачинив на засув вхідні двері й рушив на берег до свого вельбота.

НІЧ НА ГОБОТО

I

На Гобото торгівці завжди сходять зі своїх шхун, туди з'їжджаються плантатори з далеких диких берегів, і всі неодмінно вбираються в черевики, білі парусинові штани та інші оздоби цивілізації. На Гобото забирають пошту, оплачують рахунки, талі бувають часописи, не давніші, як за п'ять тижнів; а все через те, що той острівець облямований кораловими рифами, має безпечну якірну стоянку і до нього прибувають пароплави; властиво, він став розподільчим центром цілого широко розкиданого гурту островів.

Життя на Гобото нудне, нездорове та понуре; хоч сам острів невеликий, а безпросвітних пияків там більше, ніж у будь-якому іншому місці на світі.

Мешканці Гувуту із Соломонових островів кажуть, що там п'ють навіть у проміжках між двома чарками. На Гобото цього не заперечують,

лише зауважують, що в історії острова ніяких таких проміжків не зафіксовано. Статистика імпорту теж доводить, що там на душу справді припадає спиртового питва більше ніж деінде. Гувуту пояснює це тим, що на Гобото жвавіша торгівля і рясніше гостей. А Гобото відказує, що хоч питомого населення в них менше, зате гостям дужче долягає спрага. Суперечка ця тягнеться без кінця, бо люди живуть там дуже короткий вік і не встигають дійти згоди.

Гобото невеликий острів — має всього чверть милі в прогоні; на ньому є адміралтейський вугільний склад (кілька тонн палива непорушно лежать там років двадцять), бараки для жменьки тубільних робітників, велика крамниця з коморою під залізним дахом та бунгало, де живе агент з двома помічниками. Більше білих там немає. І звичайно один з тих трьох завжди лежить у пропасниці.

Служба на Гобото тяжка. Політика компанії вимагає гарного ставлення до клієнтів, і про це повинні дбати не хто ж, як агент та його помічники. Цілий рік торгівці й вербівники приїздять з далеких "сухих" мандрівок і плантатори з таких самих далеких "сухих" берегів, привозячи з собою надмірну спрагу. Гобото — це Мекка гульвіс; а впившися до нестями, вони повертаються до своїх шхун чи плантацій і там уже потроху очунюють.

Менш витривалі потребують аж нівроку відпочинку, щоб знову мати силу на відвідини Гобото. Але для агента з помічниками такої перерви нема. Вони тут живуть; раз у раз мусон або південно-східний пасат пригонить до берега шхуни, навантажені копрою, слоновими горіхами, перламутром, черепахами та спраглими людьми.

Тяжка служба на Гобото. Тому й платня там удвічі більша, ніж по інших факторіях, тому компанія й відбирає на Гобото тільки сміливих і безстрашних людей. Вони витримують там десь із рік: після того їх ледь живих відсилають назад до Австралії або їхні тіла ховають у піску десь на завітряному боці острівця.

Джонні Бесет, майже легендарний гоботськпй герой, побив усі рекорди. Він мав надзвичайно дужий організм і витримав аж сім років. Помічники належним чином виконали передсмертну волю Бесета: заспиртували його тіло в бочці рому (купленій на власні кошти)і відіслали родичам до Англії.

Та попри все на Гобото люди намагаються бути джентльменами. Хоч у них і водяться якісь гріхи за душею, але вони були й є джентльмени. Ось чому на Гобото панував великий неписаний закон, що гості мусять убиратися в штани й черевики. Ходити в коротких штанях, лава-лава чи босому вважалося непристойним. Коли капітан Єнсен, найвідчайдушніший з усіх вербівників, дарма що походив і поважаного нью-йоркського роду, виліз був якось у настегновій пов'язці, спідній сорочці і з двома револьверами та МИСЛИВСЬКИМ ножем за поясом, ЙОГО спинили при березі. Це було ще за часів Джонні Бесета, що завжди пильнував етикету. Стоячи на кормі вельбота, капітан Єнсен божився, що в нього на шхуні нема штанів, і вперто пробував висадитись на берег. Гоботяни потім доглядали його пораненого, коли засадили йому кулю в плече, та ще й перепрохали, бо штанів на його шхуні таки не знайшлося. Кінець кінцем, коли Єнсен уперше здужав підвестися, Джонні

Бесет лагідно, але рішуче допоміг йому вдягтись у свої власні штани. То був великий прецедент. І в подальші роки етикету вже не порушувано. Білі люди й штани були не віддільні одне від одного. Тільки тубільці бігали голяком Штани стали ознакою касти.

II

Того вечора все було так, як завжди, за єдиним винятком. Семеро людей, хоч очі їм п'яно блищали, ще добре трималися на ногах; цілий день вони пили шотландські віскі з різними коктейлями, тоді сіли обідати, всі в піджаках, штанях і в черевиках: агент Джеррі Макмертрі, його помічники Еді Літл та Джек Ендрю, капітан Степлер: вербувального кеча "Веселий", плантатор з Тіто-Іто Дарбі Шрайлтон, Пітер Джі, напівангліець, напівкитаєць, що скуповував перли від Цейлону аж до

Паумоту, та ще Альфред, Дікон, гість, що приїхав останнім пароплавом. Спочатку тубільні слуги подавали вино тим, хто його хотів, але скоро всі знову перейшли на віскі з содовою, щедро запиваю чи кожен шматок, що його відправляли в свої попалені ті попечені шлунки.

Коли вони вже пили каву, почувся брязкіт якірного ланцюга: знак, що приплив якийсь корабель.

— Це Девід Гриф, — зауважив Пітер Джі.

— Звідки ви знаєте? — присікався до нього Дікон, не бажаючи признати хоч би в чому слушність метисові. —Ваш братчик страх як любить пустити новакові туману Я й сам не вперше на морі і вважаю, що називати корабель, ледь забачивши його вітрила, — пусте хизування, вгадувати власника, тільки вчувши брязкіт якоря, це… це чистісінька нісенітниця.

Пітер Джі саме запалював цигарку й нічого не відповів

— Деякі тубільці на диво вміють угадувати, — тактовно вставив слівце Макмертрі.

Гостева поведінка прикро вражала агента і всіх присутніх. Відколи Пітер Джі приїхав пополудні, Дікон усе намагався якось його підшкилити, чіплявся до кожного слова і взагалі вівся брутально.

— Може, воно тому, що Пітер наполовину китаєць? — розмірковував Ендрю. — Бо ж сам Дікон австралієць, а та вони всі схибнуті на кольорі шкіри.

— Очевидно, — згодився Макмертрі.— Але ми не можемо дозволити, щоб отак нізащо нападали на чоловіка, та ще на такого, як Пітер Джі, білішого за багатьох білих.

Щодо цього агент нітрохи не помилявся. Євразієць Пітер Джі був небуденна людина, добра й розумна. Справді, в ньому китайська розважність і чесність опанувала відчайдушну розбещеність англійської крові, що текла в жилах його батька. До того ж він був краще вихований, ніж будь-хто з присутніх, краще за них розмовляв по-англійському та знав ще кілька мов і більше відповідав їхнім ідеалам шляхетства, ніж вони самі. Нарешті, в нього була й душа лагідна. Він не любив насильства, хоч свого часу йому доводилося вбивати людей, ненавидів брутальність і завжди цурався її, мов чуми.

Капітан Степлер узявся допомогти Макмертрі:

— Пам'ятаю, коли я перемінив шхуну й прибув на ній до Олтмену, тубільці відразу вгадали, що то я. Мене там зовсім не сподівалися, та ще й на іншому судні. Вони сказали торговому агентові, що то я. Він дивився в бінокль і все не йняв їм віри. А проте вони не помилилися. Потім вони казали мені, ніби по шхуні видно було, хто її веде.

Дікон не звернув на нього уваги і знов накинувся на скупника перлів.

— Як ви з гуркоту якоря можете знати, що прибув цей… як він там зветься? — присікувався він.

— Багато що говорить на таку гадку, — відповів Пітер Джі.— Дуже важко це пояснити. Можна було б написати про це цілу книжку.

— Так я й думав, — хмикнув Дікон. — Легко дати пояснення, що нічого не пояснює.

— Хто гратиме в бридж? — обізвався Еді Літл, другий помічник. Чекаючи відповіді, він обвів усіх очима й заходився тахлювати карти. — Ти, Пітере, гратимеш?

— Якщо він сяде грати, то він просто хвалько, — відрізав Дікон. — Мені вже набридло це блягузкання. Містере Джі, ви зробите мені ласку та й свою честь порятуєте, коли поясните, звідки вам відомо, хто там кинув якоря. Після цього ми з вами зіграємо в пікет.

— Я б волів бридж, — відповів Пітер. — А щодо тої шхуни, то воно приблизно так: з брязкоту знати, що то невелике судно, навіть без прямих вітрил. Не чути було ні гудка, ні сирени, і це знов доказ, що судно невелике. Кинуто якоря майже коло берега — знов доказ, що судно невелике бо пароплави й великі кораблі стають на якір, не доходячи до обмілини. Далі, вхід сюди кручений, і жоден капітан на цих островах, чи то з вербувального, чи з торговельного судна, не насмілиться поночі плисти протокою. А чужий тим паче. Винятків тільки два. Один — це Маргонвіль. Але його страчено за вироком найвищого суду на Фіджі. Залишається другий: Девід Гриф. Удень чи вночі, за всякої погоди, він заходить у протоку. Це всім добре відомо. Якби Гриф був десь далеко, то можна б припустити, що це якийсь відчайдушний молодий шкіпер. Та, по-перше, я такого не знаю, і ніхто не знає. По-друге, Девід Гриф плаває тепер у тутешніх водах на шхуні "Гунга", яка має незабаром податися звідси до Каро-Каро. Я розмовляв з Грифом позавчора на "Гунзі" у протоці Сендфлай. Вій відвозив агента на нову факторію. Казав, що заверне до Бабо, а тоді приїде на Гобото. Він мав час доплисти сюди. Я чув, як спущено якоря. То хто ж це, як не Девід Гриф? За капітана на "Гунзі" Доновен, а його я добре знаю і зроду не повірю, що він поночі підійде до Гобото, хіба як біля керма стоїть сам господар. Через декілька хвилин Девід Гриф увійде в ці двері й скаже: "На Гувуту п'ють навіть у проміжках між двома чарками". Закладаюся на п'ятдесят фунтів, що він зараз увійде й скаже: "На Гувуту п'ють навіть у проміжках між двома чарками".

Дікон на хвилину стерявся й почервонів спересердя.

— Ну, він одповів вам, — лагідно засміявся Макмертрі.— Я й сам можу закластися на кілька соверенів.

— Бридж! Хто гратиме? — нетерпляче гукнув Еді Літл. — Іди, Пітере!

— Ви собі грайте, — сказав Дікон. — А ми з ним гратимемо в пікет.

— Я б волів бридж, — лагідно заперечив Пітер Джі.

— Хіба ви не граєте в пікет?

Скупник перлів кивнув головою.

— То починаймо. Може, я вам покажу, що тямлю в пікеті більше, ніж у якорях.

— Стривайте… — почав Макмертрі.

— Грайте собі в бридж, — упав йому в слово Дікон. — А ми гратимемо в пікет.

Пітер Джі неохоче сів до гри, бо знав, що з того добра не буде.

— Тільки один робер, — сказав він, беручись роздавати карти.

— На скільки? — запитав Дікон.

Пітер Джі знизав плечима:

— Та як хочете.

— Сто на кін, п'ять фунтів партія?

Пітер Джі згодився.

— І, звичайно, ставка подвоїться, коли буде недобір очок.

— Гаразд, — сказав Пітер Джі.

За другим столом четверо грали в бридж. Капітан Степлер, що не любив карт, стежив за грою і підливав віскі у високі чарки, які стояли праворуч біля кожного гравця. Макмертрі з ледве прихованою тривогою намагався стежити за тим, що діялося коло пікетного столу. Його земляків, англійців, так само прикро вразила австралійцева поведінка, і всі боялися, що він викине якого-небудь коника. Кожен бачив, що Дікон наструнчується проти метиса й от-от вибухне.

— Хоч би Пітер програв, — тихо мовив Макмертрі.

— Не програє, хіба що дуже не пощастить. Він великий мастак у пікеті. Я знаю з досвіду.

Пітерові очевидно щастило, бо Дікон увесь час присікувався до нього й частенько підливав собі в чарку. Він програв першу партію, і з його слів знати було, що програє й другу, коли двері раптом відчинилися, й увійшов Девід Гриф. '

— На Гувуту п'ють навіть у проміжках між двома чарками, — звернувся він до товариства, потім стиснув руку агентові.— Привіт, Маку! Слухай-но, мій шкіпер сидить у вельботі. На ньому шовкова сорочка, краватка, тенісні капці, все як слід, але він просить вас позичити йому штани. Мої не налазять, а ваші будуть якраз. Здоров, Еді! Як твоя нгарі-нгарі[49]? Ти, Джеку, не лежиш? Диво дивне! Нікого не трясе пропасниця, і нема жодного п'яного. — Він зітхнув, — Мабуть, ще рано. Здоров, Пітере! Захопив тебе той страшний шквал за годину по тому, як ми бачилися? Нам довелося спустити другого якоря.

Поки Грифа знайомили з Діконом, Макмертрі відіслав служником штани, і капітан Доновен з'явився в такому вигляді, який і повинна мати біла людина, принаймні на Гобою.

Дікон програв другу партію, ознаймивши це новою лайкою. Пітер Джі мовчки запалював цигарку.

— Що? Ви кидаєте грати тому, що виграли? — скинувся Дікон.

Гриф запитливо підвів брови й обернувся до Макмертрі. Той гидливо нахмурився.

— Робер скінчено, — відповів Пітер Джі.

— Робер складається з трьох партій. Моя черга роздавати. Граймо!

Пітер Джі згодився, і вони почали третю партію.

— Шмаркач! Його слід би налупцювати, — тихо сказав Грифові Макмертрі.— Слухайте, хлопці, кінчаймо. Я назиратиму за ним. Якщо він переступить межу, то я його викину геть з хати з усіма його рекомендаціями.

— Хто він такий? — запитав Гриф.

— Нам його підкинув останній пароплав. Компанія веліла гарно його привітати. Він збирається вкласти гроші в плантацію. Має в компанії кредит на десять тисяч фунтів. І схибнувся на ідеї білої Австралії. Гадає, що коли в нього біла шкіра, а батько головний прокурор британської співдружності, то може поводитися по-свинському. Тож він і чіпляється до Пітера. Ви знаєте, Пітер така людина, що ніколи нікого не займе. Хай їй пек, тій компанії. Я не наймався панькатися з її грошовитими шмаркачами. Налийте собі, Грифе. Цей чоловік мерзотник, капосний мерзотник.

— Може, він просто молодий, — зауважив Гриф.

— Він не може притримати язика, як уп'ється, це ясно. — Агент глянув на Дікона люто й гидливо. — Якщо він підніме руку на Пітера, їй-бо, я сам його, сучого сина, відлупцюю.

Скупник перлів витяг з дошки кілочки, що ними підраховують очка, і відкинувся назад. Він виграв третю партію і, глянувши на Еді Літла, сказав:

— Тепер я можу грати в бридж.

— Я б не тікав, — буркнув Дікон.

— Та мені справді набридла ця гра, — як звикле, спокійно запевнив його Пітер Джі.

— Граймо далі, не кидайте, — насідав на нього Дікон. — Ще разочок. Не можна ж так грабувати мене. Я програв п'ятнадцять фунтів. Або я програю вдвічі більше, або поквитаємось.

Макмертрі вже хотів утрутися, але Гриф спинив його поглядом.

— Якщо це напевне востаннє, то нехай, — сказав Пітер Джі, збираючи карти. — Мабуть, мені роздавати. Отже, як я зрозумів, у цій останній партії ставка п'ятнадцять фунтів. Або ви мені будете винні тридцять фунтів, або ми квити.

— Так, так, чоловіче. Або ніхто нікому не винний, або я вам плачу тридцять.

— Кров'ю пахне, ге? — зауважив Гриф, підсовуючи собі стільця.

Усі решта стояли або сиділи круг столу, а Діконові знов не щастило. Було очевидно, що він добре вміє грати. Просто карта йому не йшла. Так

само очевидно було, що він не має сили байдуже поставитися до свого безталання. Він був роздратований, бридко лаявся і все присікувався до незворушного метиса. Нарешті Пітер Джі заходився рахувати. Дікон не набрав що й п'ятдесяти очок. Він люто глянув на свого партнера.

— Наче недобір, — сказав Гриф.

— Отже, подвійний програш, — зауважив Пітер Джі.

— Сам знаю, — визвірився Дікон, — Я вчився арифметики. Я вам винний сорок п'ять фунтів. Ось, беріть.

Він так кинув на стіл ті дев'ять п'ятифунтових банкнот, що вже саме це було образою. Пітер Джі став навіть ще спокійніший і не виказував ніякого гніву.

— Дурням щастить, але грати ви не вмієте, ось що я вам скажу, — не вгавав Дікон. — Я б міг показати вам, як грають у карти.

Метис усміхнувся, ховаючи гроші, і кивнув головою.

— Є собі така гра, що зветься казино, — не знаю, чи ви чули про неї, дитяча гра.

— Я бачив, як у неї грають, — лагідно промовив метис.

— Що таке? — гаркнув Дікон"— Може, ви хочете сказати, що вмієте в неї грати?

— Та ні, що ви. Боюся, що вона для мене заважка.

— Нічогенька гра, оте казино, — привітно втрутився Гриф. — Я в ній дуже кохаюся.

Дікон не звернув на нього уваги.

— Зіграймо по десять фунтів партія, до тридцяти одного очка, — сказав він Пітерові Джі.— І я вам покажу, як мало ви розумієтесь на картах. Нумо! Де повна колода?

— Ні, дякую, — відповів метис. — На мене чекають, щоб грати в бридж.

— Авжеж, чекаємо, — благально озвався Еді Літл. — Ходи, Пітере, будемо починати.

— Злякалися простенького казино! — знущався Дікон. — Може, ставка зависока? То я гратиму з вами на пенси й фартинги, якщо хочете.

Така поведінка ображала всіх, і Макмертрі не втримався.

— Ну, годі вже, Діконе. Каже ж він, що не хоче, то не займайте його.

Дікон сердито повернувся до господаря, але не встиг вилаятися, як утрутився Гриф.

— Я б залюбки зіграв з вами в казино, — сказав він.

— Що ви в ньому розумієте?

— Не багато, але я радо повчився б.

— Ну, сьогодні я не вчитиму на пенси.

— Дуже добре, — відповів Гриф. — Я гратиму, на скільки хочете… звісно, в розумних межах.

Дікон вирішив одним махом спекатися причепи.

— Сто фунтів партія, якщо вас це влаштовує.

Гриф запроменів з утіхи.

— От і добре, просто чудово. Починаймо. Ви рахуєте дрібноту?

Дікон був спантеличений. Він не сподівався, що якийсь там гоботський торгівець згодиться на таку пропозицію.

— Ви рахуєте дрібноту? — знов запитав Гриф.

Ендрю приніс йому нову колоду, і він саме викинув з неї

джокера[50].

— Звичайно, ні,— відповів Дікон. — Так тільки хлопчаки грають.

— Чудово, — сказав Гриф. — Я також не люблю дріб'язкової гри.

— Не любите, ге? Тоді знаєте, що ми зробимо? Нехай буде ставка п'ятсот фунтів.

Дікона знов-таки спантеличено.

— Згода, — сказав Гриф і взявся тахлювати карти. — Звісно, дзвінки й винові виходять перші, а потім велике й мале казино, а тузи тим самим ладом, що й у бриджі. Так?

— Ви тут, як бачу, жартуни, — засміявся Дікон, але сміх його був неприродний. — Хіба я знаю, чи є у вас такі гроші?

— Так само, як і я не знаю, чи є вони у вас. Маку, який кредит може дати мені компанія?

— Який хочете, — відповів агент.

— Ви особисто це гарантуєте? — запитав Дікон.

— Авжеж, — сказав Макмертрі.— Запевняю вас, компанія видасть йому стільки, скільки значиться у вашому кредитовому листі, ба навіть і більше.

— Зніміть карту, — сказав Гриф, кладучи колоду ми столі перед Діконом.

Той, вагаючись, став знімати, недовірливо позираючи на обличчя присутніх. Агентові помічники й капітани мовчки кивнули головами.

— Я нікого з вас не знаю, — скаржився Дікон. — То як мені мати певність? Вексель не те, що готові гроші.

Тоді Пітер Джі витяг з кишені гаманця, позичив у Мак мертрі авторучку й заходився писати.

— Я ще не купував нічого, — пояснив він, — і гроші в мене всі цілі. Я просто перепишу їх на ваше ім'я, Грифе Тут п'ятнадцять тисяч. Ось подивіться.

Дікон перейняв кредитового листа, коли його передо На ли через стіл, повільно прочитав його, потім глянув по Макмертрі.

— Він надійний?

— Еге. Так само, як і ваш. Папери компанії завжди надійні.

Дікон зняв карти. Йому довелося роздавати, і вій добре потахлював їх. Але знов щастя було проти нього, її ній програв.

— Зіграймо ще раз, — сказав він. — Ми не домовилися, скільки партій гратимемо, і ви не можете кинути, коли й програв. Я хочу ризикнути.

Гриф потахлював колоду й посунув Діконові, і

зняв.

— Давайте грати на тисячу, — сказав Дікон, програвши вдруге.

А коли з тисячею сталося те саме, що й з двома ставка ми по п'ятсот, він запропонував грати на дві тисячі

— Та це ж вийде прогресія, — перестеріг Макмертрі Дікон люто глянув на нього. Та агент стояв на опієм, Грифе, не погоджуйтесь на прогресію, не будьте дурнем

— Хто тут грає? — накинувся Дікон на господари, і……

мовив до Грифа: — Я вам програв дві тисячі. Будете грати на дві тисячі?

Гриф кивнув, почалася четверта гра, і Дікон виграв. Кожен розумів, що грати, подвоюючи ставки, нечесно.

Хоч Дікон програв три партії з чотирьох, одначе нічого не втратив. Завдяки цій дитячій хитрості, подвоюючи ставку після кожного програшу, він мав колись таки виграти і все собі повернути.

По ньому видно було, що він мав бажання кинути-, але Гриф знову простяг йому колоду.

— Що? — вигукнув Дікон. — Ви хочете ще?

— Та я ще нічого не виграв, — вередливо промурмотів Гриф і взявся роздавати. — На п'ятсот, як і перше?

Мабуть, Діконові тенькнуло, що його поведінка ганебна, бо він відповів:

— Ні, граймо на тисячу. І слухайте: до тридцяти одного очка дуже довго тягнеться. Чому б нам не зіграти на двадцять одно? Чи, може, це занадто швидко для вас?

— Вийде гарненька коротка партійка, — згодився Гриф.

Грали знов на той самий лад. Дікон програв двічі, подвоїв ставку й знов поквитувався. Але Гриф був терплячий, хоч така штука траплялася кілька разів протягом години. Потім сталося те, на що він чекав: Дікон програв декілька разів підряд, подвоїв до чотирьох тисяч і програв, подвоїв до восьми тисяч і програв, а тоді запропонував подвоїти до шістнадцяти тисяч.

Гриф похитав головою:

— Ви ж самі знаєте, що не можете цього робити. У вас у компанії кредиту тільки на десять тисяч.

— Що ж, ви не дасте мені ризикнути? — хрипко запитав Дікон. — Хочете кинути гру, забравши моїх вісім тисяч?

Гриф усміхнувся, хитаючи головою.

— Це ж грабунок, просто грабунок! — кричав Дікон. — Забираєте мої гроші й не даєте мені відіграти?

— Ні, ви помиляєтесь. Я залюбки дам вам відігратися з тим, з чим ви можете. А ви маєте ще дві тисячі фунтів.

— Ну, то граймо на них, — підхопив Дікон. — Знімайте!

Було тихо, лише Дікон сердито викрикував і лаявся.

Глядачі, не озиваючись, пили віскі й знову наливали чарки. Гриф не звертав ніякої уваги на партнерові спалахи, ввесь скупчившись на грі. Він грав дуже пильно, а карт у колоді п'ятдесят дві: треба було за ними стежити, і він стежив. Догравати лишилося ще з третину партії, коли він кинув свої карти на стіл.

— Я можу кінчати, — сказав він. — У мене двадцять сім.

— А як ви помилилися? — загрозливо мовив Дікон. Обличчя йому зблідло й скривилося.

— Тоді я програв. Лічіть.

Гриф передав йому свої взятки, і Дікон перерахував їх тремкими пальцями. Нарешті він одсунув стільця від столу й допив свою чарку. Тоді оглянув присутніх — на їхніх обличчях він не побачив співчуття до себе.

— Мабуть, першим таки пароплавом мені доведеться їхати до Сіднея, — сказав він, уперше за той день спокійно, не комизячись.

Опісля Гриф розповідав:

— Якби він почав скиглити або вчинив бешкет, я б не дав йому того останнього шансу. А що він мужньо проковтнув гіркі ліки, то я мусив його дати.

Дікон глянув на годинника, вдав, наче стомлено позіхає, і підвівся.

— Стривайте, — сказав Гриф, — Хочете ще спробувати?

Той гепнувся на стілець, хотів сказати щось, але не зміг,

тільки облизнув сухі губи й кивнув головою.

— Капітан Доновен відпливає вдосвіта на "Гунзі" до Каро-Каро, — почав Гриф, ніби зовсім не до речі.— Каро-Каро — це піщане кільце серед океану, на якому росте кілька тисяч кокосових пальм. Росте й панданус, але солодка картопля й таро не вдається. Живе там душ вісімсот тубільців, є король та два прем'єр-міністри, — тільки ці троє й мають сяку-таку одежину. Це богом забута діра; раз на рік я надсилаю туди шхуну з Гобото. Питна вода там солонувата, але старий Том Батлер п'є її вже років дванадцять, і нічого. Він там єдиний білий чоловік, і в нього є човен та команда з п'ятьох санта-круських хлопців, які б утекли або вбили його, якби змога. Тим-то вони й там. Звідти-бо не втечеш. Йому завжди постачають найгірших хлопців з плантацій. Місіонерів там нема. Двох тубільних учителів-самоанців забито палицями, коли вони висадили ся на берег декілька років тому.

Певна річ, вам цікаво, до чого це все. Але майте терпець. Я вже казав, що капітан Доновен завтра вдосвіта відпливає в щорічну мандрівку до Каро-Каро. Том Батлер старий і стає зовсім безпорадний. Я хотів був вирядити його до Австралії, але він каже, що хоче дожити віку на Каро-Каро. Мабуть, він таки й помре цього року. Старий дивак, та й годі! Отож настав час надіслати туди якогось білого чоловіка, щоб звільнити Батлера від праці. Цікаво, чи сподобалася б вам така служба? Вам довелося б там перебути два роки.

Стривайте! Я ще не скінчив. За цей вечір ви не раз казали, що треба ризикувати. Програвати те, чого ви своїм потом не заробили, — то ще не ризик. Ті гроші, що ви мені програли, вам дісталися від свого батька або

якогось іншого родича, що заробляв їх у поті лиця. Але попрацювати два роки агентом на Каро-Каро — це вже не абищо. Ставлю ті десять тисяч, що у вас виграв, проти двох років вашої праці. Виграєте — гроші ваші. Програєте — стаєте до мене на роботу і завтра вдосвіта їдете на Каро-Каро. Оце вже справді називається ризикувати. Граємо?

Дікон не міг вимовити ані слова. Горлянку йому здушило, і він лише кивнув головою, простягаючи руку до карт.

— Ще одне, — сказав Гриф. — Я можу навіть зробити краще. Якщо ви програєте, два роки вашого життя належать мені — звичайно, без жодної платні. А все ж я платитиму вам. Якщо добре працюватимете, якщо додержуватимете всіх приписів і правил, я вам платитиму ці два роки по п'ять тисяч фунтів річно. Гроші будуть покладені в депозит компанії, і вам їх виплатять з відсотками, коли мине термін. Згодні?

— Навіть більше, ніж згоден, — ледве вимовив Дікон. — Але вам самому так не вигідно. Агент отримує всього лиш десять-п'ятнадцять фунтів на місяць.

— Уважайте, що я теж хочу ризикувати, — сказав Гриф, наче про щось не варте уваги. — Перед тим, як почнемо, я запишу деякі з тих правил. Ви їх маєте проказувати вголос щоранку впродовж двох років — якщо, звісно, програєте. Це буде вам на користь. Я певен, що коли ви їх прокажете на Каро-Каро сімсот тридцять ранків, то вони на віки вічні засядуть вам у пам'яті. Позичте мені перо, Маку. Я зараз…

Декілька хвилин Гриф ретельно й швидко писав, потім уголос прочитав написане:

"Я мушу завжди пам'ятати, що кожна людина не гірша від іншої, хіба що вона сама себе вважає за ліпшу.

Хоч який би я був п'яний, я мушу бути джентльменом. Джентльмен — це той, хто завжди чемний. Примітка: краще зовсім не напиватися.

Коли я граю з чоловіками в чоловічу гру, то мушу вестися як чоловік.

Добра лайка, вчасно і до місця вжита, буває користі Надмір лайки не справляє належного враження. Примітка: лайкою не можна змінити карти або напрямку вітру.

Людині не дозволено забувати, що вона людина. Такого дозволу і за десять тисяч фунтів не купиш".

Коли Гриф почав читати, Діконове обличчя побіліло спересердя. Потім воно стало поволі червоніти від шиї до чола, а під кінець читання вже було червоне як рак.

— Оце й усе, — сказав Гриф, згорнув папірця й кинув на середину столу. — Вам ще не перехотілося грати?

— Я заробив це, — сумно вимовив Дікон. — Я був осел. Містере Джі, не знаю, чи я виграю, чи програю, але хочу вже тепер перепросити вас. Може, це через віскі, не знаю, але я осел, грубіян і хам — одне слово, негідник.

Він простяг руку, й метис радо потис її.

— Слухайте, Грифе, — сказав він, — їй-бо, він гарніш хлопець. Киньмо цю справу, вип'ємо ще по чарці, та й по всьому.

Гриф наче хотів щось заперечити, але Дікон випередив його.

— Ні, я на це не пристану. Я не такий, щоб тікати з півдороги. Як має бути Каро-Каро, хай буде. І годі про це.

— Справедливо, — сказав Гриф і взявся тахлювати карти. — Якщо в нього стає духу поїхати на Каро-Каро, там йому не зашкодить.

Гра була вперта й завзята. Тричі вони набирали однакове число очок і не могли вийти на "масті". Коли починали п'яту й останню роздачу, Діконові бракувало трьох очок, щоб скінчити, а Грифові чотирьох. Діконові тільки "масть" могла дати перемогу, і він грав на неї. Він уже не бурчав і не лаявся, а грав найкраще за цілий вечір. Випадково він скинув обидва чорні тузи й чирвового туза.

— Гадаю, ви можете назвати ті чотири карти, що в мене на руках? — обізвався він, коли в колоді вже нічого не лишилося.

Гриф кивнув.

— То назвіть.

— Виновий валет, винова двійка, чирвова трійка та дзвінковий туз, — відповів Гриф.

Ті, що стояли за спиною в Дікона, дивлячись на його карти, не подали ніякого знаку. А проте Гриф не помилився.

— Здається, ви граєте в казино краще за мене, — признався Дікон, — бо я можу назвати ваших тільки три: валет, туз і велике казино.

— Не вгадали. В колоді нема п'яти тузів. Ви скинули трьох, а четвертого маєте на руках.

— Ай справді,— згодився Дікон, — Я таки скинув трьох. Але я виграю на масті. Більше мені нічого не треба.

— Я вам дам мале казино… — Гриф спинився, рахуючи. — І туза теж, а все-таки зберу масть і скінчу з великим казино. Грайте.

— От і не зібрали, і я виграв! — зрадів Дікон, коли розіграно всі карти. — Я виходжу з малим казино та чотирма тузами. Велике казино та винові карти дадуть вам тільки двадцять очок.

Гриф похитав головою.

— Боюся, що ви помиляєтесь.

— Ні,— рішуче заявив Дікон. — Я лічив у себе кожну карту. Це єдине, за що я певен. У мене двадцять шість, і у вас двадцять шість.

— Ану перелічіть, — попрохав Гриф.

Тремкими пальцями Дікон поволі став лічити свої карти. Вийшло двадцять п'ять. Він простяг руку через край столу, взяв Грифові правила, згорнув їх і поклав собі до кишені. Потім допив чарку й підвівся. Капітан Доновен глянув на годинника, позіхнув і теж підвівся.

— Ви йдете на шхуну, капітане? — запитав Дікон.

— Еге, — відповів той. — Коли надіслати по вас човна?

— Я поїду з вами зараз. А свої речі заберу з "Біллі", як проїжджатимем повз нього. Вранці я плавав на ньому до Бабо.

Дікон потиснув руки всім присутнім, і на прощання йому побажали щастя на Каро-Каро.

— А Том Батлер грає в карти? — запитав він Грифа.

— В солітера, — відказав той.

— То я навчу його грати в подвійного солітера.

Дікон повернувся до дверей, де на нього чекав капітан

Доневен, і додав, зітхнувши:

— Мабуть, він теж обдере мене, коли грає так, як ви, панове острів'яни.

СОНЯЧНЕ ПІР'Я

I

Це був острів Фіту-Айва — остання незалежна полінезійська твердиня в південних морях. До незалежності тієї спричинилися три обставини. По-перше й по-друге, те, що острів лежав далеко від морських шляхів і населяв його войовничий люд. Але ці дві обставини врешті не врятували б його, якби Японії, Франції, Великобританії, Німеччині та Сполученим Штатам не забажалося водночас забрати острів собі. Вони змагалися за нього, немов хлопчаки за знайдений мідяк, і ставали одне одному на перешкоді. Військові кораблі всіх п'яти держав товклися в невеличкій фіту-айвській гавані. Подейкували про війну, погрожували війною. За ранковим чаєм увесь світ читав у газетах цілі шпальти про Фіту-Айву. Як влучно висловився один матрос-янкі, всі держави поперли до того самого корита.

Тим-то й вийшло, що Фіту-Айва уник навіть об'єднаного протекторату, і його король Туліфау, або інакше Туї Туліфау, і далі творив високий суд і порахунок у палаці, який йому збудував з каліфорнійської секвойї один сіднейський торгівець. Туї Туліфау був король не тільки від голови до п'ят, а й король від першої миті свого життя. Володарюючи п'ятдесят вісім років і п'ять місяців, він мав віку п'ятдесят вісім років і три

місяці. Тобто він володарював на п'ять мільйонів секунд довше, ніж жив: його короновано за два місяці до народження.

Він був справдешній король — чоловік величної статури, шість з половиною футів на зріст; хоч і не дуже гладкий, він важив триста двадцять фунтів. У цьому не було нічого надзвичайного для "високородних" полінезійців. Його дружина, королева Сепелі, була шість футів три дюйми на зріст і важила двісті шістдесят фунтів, а її брат

Вільямі, що верховодив військом у ті дні, коли йому набридала посада прем'єр-міністра, був на дюйм вищий за неї та на півсотні фунтів важчий.

Туї Туліфау мав веселу вдачу, любив усмак попоїсти й випити. Так само й увесь його народ: веселі то були люди, хіба лиш як гнівались, то могли навіть шпурляти дохлими поросятами в тих, на кого мали серце. Здатні були воші при потребі й завзято битися, як ті маорійці,— в давні часи це на власній шкурі спізнали піратські торгівці сандаловим деревом та рабами.

II

Грифова шхуна "Каптані" дві години тому проминула Кам'яні Стовпи при вході й тепер посувалася в глиб гавані під шепіт леготу, що все не зважувався добре дмухнути. Стояв прохолодний зоряний вечір, і команда з'юрмилася на кормі, чекаючи, поки шхуна слимаковою ходою доповзе до якірної стоянки. З каюти вийшов комірник Віллі Смі, причепурившись до відвідин острова. Капітанів помічник глянув на його сорочку з тоненького найбілішого шовку і аж сміхом зайшовся.

— Ти, либонь, на танці зібрався? — зауважив Гриф.

— Ні,— пояснив помічник. — Це задля Таїтуї. Віллі вклепався в неї.

— Не вигадуй! — відмагався комірник.

— Ну, то вона в тебе вклепалася, а це однаково, — вів своєї помічник. — Не мине й півгодини, як ви пообнімаєтесь і будете гуляти берегом, а за вухом у тебе стримітиме квітка і на голові буде вінок.

— Це все ревнощі,— хмикнув Віллі Смі.— Ти сам охочий до Таїтуї, тільки що не годен.

— Бо я не маю такої сорочки, як ти, — тільки через це. Закладаюся на півкрони, що з Фіту-Айви ти не виїдеш у цій сорочці.

— І якщо вона не дістанеться Таїтуї, то Туї Туліфау напевне вже її забере, — застеріг комірника Гриф. — Краще не показуйся йому на очі, бо сорочка пропаде.

— Це правда, — згодився капітан Бойг, відірвавши очі від світла на березі.— Останнього разу він оштрафував одного з моїх канаків і забрав у нього барвистий пояс та мисливського ножа. Містере Мете, — звернувся він до помічника, — можна спускати якоря. Тільки не розкручуйте багато ланцюга. Вітром і не пахне, а вранці ми зможемо пересунутися навпроти копрових повіток.

За хвилину забряжчав якір. Вельбот стояв напоготові, і в нього посідали ті, хто зібрався на берег. Окрім канаків, що всі захотіли висісти, у човні були тільки Гриф та комірник. Дійшовши до кінця невеличкої пристані з коралового каміння, Віллі Смі щось буркнув, перепрохуючи, покинув свого господаря і зник на пальмовій алеї. Гриф звернув у протилежному напрямку, попри стару місіонерську церкву. Тут на узбережжі серед могил танцювали хлопці й дівчата, вбрані в легкі агу й лава-лава та прикрашені вінками й гірляндами. У волоссі їм, фосфоресціюючи в темряві, біліли великі гібіскові квітки. Далі Гриф проминув довгу очеретяну хатину, гіміне, де рядками сиділи кілька десятків старих і виводили давні церковні гімни, що їх навчили співати забуті місіонери. Проминув Гриф і палац Туї Туліфау; ясне світло всередині та гамір свідчили, що там, як звичайно, справляли учту. З усіх

щасливих островів південних морів Фіту-Айва був найщасливіший. Там бенкетували й гуляли, коли хто народжувався і коли помирав, однаково вшановуючи і небіжчиків, і тих, що мали ще тільки народитися.

Гриф простував Дроковою стежкою, що звивалася й крутилась у темнобарвній гущавині квіток та подібних до папороті альгароба. Тепле повітря було напоєне пахощами, над головою, проти зоряного неба, вимальовувались обтяжені овочами мангові дерева, величні авокадо та ніжні віяла пальм. Раз у раз траплялися очеретяні хатини. Повсюди з темряви бриніли голоси й сміх. На воді мерехтіло світло й линула тиха пісня — то від рифу пливли додому рибалки.

Нарешті Гриф звернув зі стежки до однієї хатини, спіткнувшись на свиню, що обурено зарохкала. Він заглянув у відчинені двері й побачив товстого підстаркуватого тубільця, що сидів на цілій купі мат. Час від часу тубілець машинально обмахував від комарів голі ноги китицею кокосового листя. Він був в окулярах і пильно читав якусь книжку — Гриф знав, що то англійська біблія. Бо що ж інше міг читати його довірений агент Єремія, якого охрещено цим найменням на честь пророка Єремії?

Єремія мав шкіру світлішу від тутешніх острів'ян, бувши чистокровним самоанцем. Його виховали місіонери, і колись він добре служив їхній справі: був за вчителя десь на людожерських атолах, розташованих на заході. У нагороду за це його послано на Фіту-Айву, райський острів, де майже всі були добрі християни, і Єремії лишилося навернути кількох відступників.

На жаль, Єремію згубила надмірна освіченість. Книга Дарвіна, що випадково попала йому до рук, сварлива дружина та одна вродлива фіту-айвська вдовиця зробили з нього самого недовірка. Властиво, він не відступив від віри. Але як прочитав Дарвіна, його змогла душевна втома. Навіщо пізнавати цей безмежно складний і загадковий світ, коли в тебе сварлива жінка? Єремія працював з меншим завзяттям, місіонери загрожували знов одіслати його на далекі атоли, а жінчин язик дедалі

гострішав. Король Туї Туліфау співчував Єремії: усі ж бо знали, що його самого б'є королева, коли він дуже впивається. Розлучитися з нею Туї Туліфау не міг з політичних міркувань. Сепелі належала до такого ж королівського роду, як і він сам, а її брат командував військом. Але Єремію Туї Туліфау розлучити міг і розлучив. Той негайно одружився з удовицею і взявся до торгівлі. Проте й у торгівлі йому не повелося, головним чином через згубну приязнь самого Туї Туліфау. Відмовити в кредиті цьому веселому монархові — означало накликати на себе конфіскацію; давати йому в кредит — означало неминуче банкрутство. Потинявшись рік без діла, Єремія найнявся за довіреного у Девіда Грифа і ось уже років дванадцять чесно справляв свою службу, бо Гриф був перший, що, не накликавши на себе лиха, відмовив королю в кредиті; а як давав щось у борг, то вмів якось потім витягти свої гроші.

Коли Гриф увійшов, Єремія поважно глянув на нього поверх окулярів, так само поважно відзначив сторінку в біблії, відклав книгу і поважно привітався.

— Я радий, що ви з'явилися особисто, — сказав він.

— А як іще я міг з'явитися? — засміявся Гриф.

Але Єремії бракувало почуття гумору, і він не звернув уваги на ті слова.

— Торговельні справи на острові до біса погані,— сказав він надзвичайно врочисто, смакуючи слова. — Баланс у мене просто жахливий.

— Погано торгується?

— Навпаки. Добре. Крамниця порожня, геть порожня. Але... — В погляді Єремії сяйнули гордощі.— Але на складі є ще багато краму. Я його добре замкнув.

— Певне, Туї Туліфау взяв багато в борг?

— Навпаки. Він платить за все готівкою і розрахувався за те, що був заборгував.

— Ну, то я тебе не розумію, Єреміє,— признався Гриф. — Ти кажеш, крамниця порожня, боргів нема, давні рахунки сплачено, крам на складі цілий… у чім же справа?

Єремія не відразу відповів. Він простяг руку позад себе й дістав з-під мат велику скриньку на гроші. Гриф здивувався, побачивши, що її не замкнено. Раніше самоанець завжди надзвичайно пильно ховав виторг. Скидалось на те, що в скриньці було повно паперових грошей. Єремія взяв верхній папірець і простяг Грифові:

— Оце вам відповідь.

Гриф оглянув досконало зроблену банкноту. "Перший королівський банк Фіту-Айви виплачує на вимогу подавця один фунт стерлінгів", — прочитав він. Посередині було намальоване якесь тубільче обличчя, а внизу стояли підписи Туї Туліфау і Фулуалеа, а до останнього додано друковане пояснення: "Міністр фінансів".

— Що це в біса за Фулуалеа? — запитав Гриф. — Це по-фіджійському, чи що? І означає "сонячне пір'я"?

— Авжеж, сонячне пір'я. Так себе називає той підлий шахрай. Він прибув з Фіджі і перевернув Фіту-Айву догори ногами, себто все, що стосується торгівлі.

— Мабуть, котрийсь із тих спритників з Левуки?

Єремія сумно похитав головою:

— Ні, він білий чоловік і негідник. Прибрав собі шляхетне, милозвучне фіджійське ім'я і викачав його в болоті задля власної підлої мети. Він зробив Туї Туліфау непросипущим п'яницею. Весь час його споює і не дає витверезіти. А король за це зробив його міністром фінансів і ще ким завгодно. Фулуалеа вигадав ці фальшиві гроші і змушує всіх їх брати. Він оподаткував комори, копру й тютюн. Завів також портове мито, якісь приписи суднам і ще різні податки. Тубільці нічого не платять, тільки торгівці. Коли заведено податок на копру, я відповідно знизив купівельну ціну. Тоді люди почали нарікати, і Сонячне Пір'я видав новий закон, що поновлював давню ціну та забороняв її знижувати. Мене він оштрафував на два фунти стерлінгів і на п'ятеро свиней, бо знав, що в мене їх якраз п'ятеро. Ви це побачите, їх записано в книзі. З Гоукінса, агента Фулькрумського товариства, взято штраф спочатку свиньми, потім джином; як він став опиратися, з'явилось військо й спалило йому комору. Коли я замкнув крамницю, Сонячне Пір'я вдруге оштрафував мене й погрозився, що спалить комору, якщо я знову чимось завиню. Тоді я спродав усе, що було в крамниці. І ось бачите, маю повну скриньку нікчемного паперу. Прикро мені буде отримати від вас платню такими папірцями, але це буде цілком справедливо, тільки справедливо. Тепер скажіть, що його робити?

Гриф знизав плечима:

— Насамперед мені треба побачити це Сонячне Пір'я та розвідати, що до чого.

— Тоді поспішіться його побачити, — порадив Єремія. — поки він не наклав на вас хтозна-скільки штрафів. У такий спосіб він збирає з королівства всі металеві гроші. Здається, він уже й загарбав їх усі, опріч того, що позакопувано в землі.

III

Повертаючись тією самою Дроковою стежкою, Гриф під запаленими лампами, що вказували вхід до палацового парку, здибав невеличкого товстенького добродія в пом'ятих парусинових штанях, гладенько виголеного й рум'яного. Він саме виходив з парку. Щось знайоме було в його сторожкій, вдоволеній ході. Гриф одразу вгадав її. Він уже бачив цю ходу у доброму десятку південноморських портів.

— Оце так! Корніліс Дізі! — вигукнув він.

— А це не хто інший, як сам Гриф, хай йому чорт, — почулось у відповідь, і вони потисли один одному руку.

— Приходьте на шхуну, я пригощу вас чудовим ірландським віскі,— запросив Гриф.

Корніліс випнув груди й набундючився:

— Ні, не вийде, містере Грифе. Тепер я Фулуалеа, і горілкою мене не звабиш, як колись. Крім того, з ласки його величності, милостивого короля Туліфау, я — міністр фінансів і головний суддя, бо король вершить суд тільки тоді, як бажає розважитись.

Гриф аж свиснув з несподіванки:

— То це ви Сонячне Пір'я?

— Я волію, щоб мене звали по-тубільчому, — зауважив той. — Я Фулуалеа, до вашого відома. Давня приязнь не в'яне, містере Грифе, і мені аж серце розривається, що я мушу сказати вам неприємну новину. Вам доведеться сплатити законне в'їзне мито так само, як і всім іншим торгівцям, що прибувають сюди грабувати лагідного полінезійського дикуна, мешканця коралових островів… Що ще я хотів сказати? Ага! Пригадав. Ви порушили наші приписи: з лихими замірами ви ввійшли в порт Фіту-Айви після заходу сонця, не засвітивши бічних ліхтарів. Не

впадайте мені в слово. Я це на власні очі бачив. За таку провину вас оштрафовано на п'ять фунтів… Маєте на шхуні джин? Це великий злочин… Не можна так легковажити життям моряків нашого затишного порту задля того, щоб заощадити мідяк на світлі. Одначе ви мені не відповіли, чи маєте джин? Я питаю вас, як завідувач гавані.

— Ви взяли великого тягаря на свої плечі,— осміхнувся Гриф.

— Це тягар білої людини. Ті підлі торгівці ввесь його звалювали на бідного Туї Туліфау, найдобрішого з усіх монархів, що будь-коли сиділи на південноморських тронах і попивали грог із королівських калабашів. І от я, Корніліс… себто Фулуалеа, прийшов оборонити їхні права. Мені дуже неприємно, але обов'язок завідувача гавані примушує мене обвинуватити вас у порушенні карантину.

— Якого карантину?

— Це припис портового лікаря. Ніяких стосунків з берегом, поки корабель не оглянено. Ви ж бо можете завезти якусь заразу, віспу, приміром, чи кашлюк, а це для довірливого тубільця страшне лихо. Хто ж захистить лагідного, довірливого полінезійця? Я, Фулуалеа, Сонячне Пір'я, що взяв на себе цю високу місію.

— Хто ж, до біса, ваш портовий лікар? — запитав Гриф.

— Я, Фулуалеа. Ви допустилися неабиякого злочину. Вважайте, що вас оштрафовано на п'ять ящиків першорядного голландського джину.

Гриф щиро засміявся:

— Та вже якось погодимось, Корнілісе. Ходімте на шхуну та вип'ємо.

Сонячне Пір'я велично відмахнувся від такої пропозиції:

— Це хабар. Я хабарів не беру, я вірний тому, хто дає мені хліб-сіль. А чому ви не показали своїх корабельних документів? Як голова митниці, я штрафую вас ще на п'ять фунтів та на два ящики джину.

— Слухайте, Корнілісе! Жарти жартами, але це вже за надто. Тут вам не Левука. Мені аж руки сверблять. Мене ви на бугая не візьмете.

Сонячне Пір'я з острахом відступив.

— Не здумайте підняти руку, — погрозився він. — Маєте рацію, тут не Левука. Саме тому, та ще маючи за собою Туї Туліфау й королівське військо, я можу взяти вас на бугая. Ви любісінько сплатите ці штрафи, або я конфіскую ваше судно. Ви не перший. Ось і той китаяга Пітер Джі, скупник перлів. Він теж заплив у гавань проти всяких правил і вчинив гвалт за якісь там мізерні штрафи. Отож і має. Не хотів їх сплатити, а тепер сидить на березі та кається.

— Не може бути, щоб ви...

— Авжеж, може бути. Виконуючи високий службовий обов'язок, я конфіскував його шхуну. На ній тепер перебуває п'ята частина нашого відданого війська, а за тиждень її буде продано. В її трюмі тонн десять скойок. Я ладен виміняти їх у вас на джин. Можу вам запропонувати дуже вигідні умови. То скільки, кажете, у вас джину?

— Усе той самий джин!

— А чом би й ні? Туї Туліфау п'є по-королівському. Я день і ніч сушу собі голову, як постачити йому питва. Та й щедрий він з ним понад міру. Всі його прибічники-ватаги завжди п'яні як чіп. Сором, та й годі. Ну, то ви сплатите штрафи, містере Грифе, чи доведеться мені вжити суворіших заходів?

Гриф сердито повернувся йти геть:

— Корнілісе, ви п'яний. Протверезіться лишень та прийдіть до тями. Давні веселі часи на південних морях уже минули. Нині таке витівати не вільно.

— Якщо ви гадаєте, що повернетесь на шхуну, містере Грифе, то не клопочіться марно. Я вашого братчика знаю. Я передбачив, що ви почнете впиратися, і вжив відповідних заходів. Свою команду ви побачите на березі. Ваше судно конфісковане.

Гриф обернувся до нього, не цілком вірячи, що це такії без жартів. Фулуалеа знов перелякано відступив. А позад нього з темряви виринула кремезна чоловіча постать.

— Це ти, Вільямі? — стиха запитав Фулуалеа. — Осьдечки ще один морський пірат. Захисти мене силою правиці твоєї, о могутній брате.

— Вітаю тебе, Вільямі,— сказав Гриф. — Відколи Фіту-Айва став підвладний левуцькому шахраєві? Він каже, ніби мою шхуну захоплено. Чи це правда?

— Правда, — озвався Вільямі глибоким басом. — Чи нема у вас ще таких шовкових сорочок, як у Віллі Смі? Туї Туліфау хотів би дістати таку сорочку. Він чув про неї-

— Він її дістане, — упав йому в слово Фулуалеа. — Чи сорочки, чи шхуни, король усе отримає.

— Чи не завелика це сваволя, Корнілісе? — промурмотів Гриф. — Чисте піратство. Ви цілком безпідставно захопили мою шхуну.

— Безпідставно? Ще ж і п'яти хвилин не збігло, як ви ось тут-таки відмовилися сплатити штрафи!

— Але шхуну захоплено ще до того.

— Авжеж. Чом би й ні? Хіба я не знав, що ви відмовитесь? Усе зроблено законно й справедливо. Закон — це й є та ясна зірка, що перед її блискучим вівтарем завжди схиляється Корніліс Дізі, або Фулуалеа, — це те саме. Геть звідси, шановний добродію, а то я приставлю до вас палацових вартових. Вільямі, цей купець — відчайдушна людина. Поклич вартових!

Вільямі свиснув у свисток на шворці з кокосового лика, що висів на його широких голих грудях. Гриф сердито замахнувся на Корніліса, але той сховався за кремезною постаттю Вільямі. Від палацу стежкою вже мчали дванадцятеро полінезійців, кожен добрих шість футів на зріст, і вишикувалися позад свого командувача.

— Гайда звідси, шановний добродію, — наказав Корніліс. — Розмові кінець. Завтра вранці ми розглянемо в суді всі ваші справи. Вам треба з'явитися до палацу о десятій годині й відповісти за такі злочини: порушення спокою, бунтівничі й зрадницькі промови, злісний напад на верховного урядовця з наміром порізати, поранити, понівечити й набити його, недотримання карантину, нехтування портових приписів, поважне порушення митних правил. Уранці, добродію, уранці, не встигне з дерева і хлібний овоч упасти, як закон віддасть вам належне. Хай господь змилуєть ся над вашою душею!

IV

Уранці, ще до суду, Гриф і Пітер Джі домоглися, щоб ЇХ прийняв Туї Туліфау. Король, у товаристві півдесятка ватажків, лежав на матах біля палацу, в затінку авокадових дерев. Було ще дуже рано, але палацові служниці вже розносили джин. Король був радий своєму давньому приятелеві "Девіда", тільки пошкодував, що той порушив нові приписи. Надалі ж Туліфау вперто ухилявся від цієї теми і, не слухаючи скарг пограбованих купців, припрошував їх до джину.

— Випийте, — водно торочив король і лише раз висловив свої почуття, сказавши, що Сонячне Пір'я — чудова людина. Палацові справи ще ніколи не були в такому доброму стані. Ніколи не було стільки грошей у скарбниці і стільки джину. — Я дуже вдоволений з Фулуалеа, — закінчив він. — Випийте-бо!

— Нам треба якнайшвидше вшиватися звідси, — пошепки сказав Гриф Пітерові Джі,— а то будемо геть п'яні. Крім того, через кілька хвилин мене судитимуть за підпал, єресь, проказу, чи хтозна за що, і мені треба мати ясну голову.

Коли вони йшли від короля, Гриф побачив королеву Сепелі. Глянувши на свого найяснішого чоловіка та на п'яних його товаришів, вона насупилась, і тоді Грифові майнула думка, що найкраще буде орудувати через неї.

У другому тінистому кутку просторого двору Корніліс вершив суд. Заходився він раненько, бо коли Гриф підійшов, уже вирішувалося справу Віллі Смі. Там було присутнє ціле королівське військо, за винятком тих, хто вартував захоплені кораблі.

— Нехай оскаржений устане, — наказав Корніліс, — і вислухає справедливий та милостивий вирок, що карає за свавільну й ганебну поведінку, яка зовсім не личить комірникові. Оскаржений каже, що не має грошей. Чудово. Суд шкодує, що у нас нема в'язниці. З огляду на це, а також беручи на увагу безгрошів'я оскарженого, суд штрафує вищепойменованого відповідача на одну шовкову сорочку такого самого гатунку, фасону та добротності, як та, що на ньому.

Корніліс кивнув кільком солдатам, і ті відвели комірника за авокадове дерево. Через хвилину він з'явився звідти вже без згаданої одежини й сів поруч Грифа.

— Що ви таке вчинили? — запитав Гриф.

— Хай бог милує, хіба я знаю? А ви в яких злочинах винні?

— Дальша справа, — сказав Корніліс так само вкрай офіційним тоном. — Оскаржений Девіде Грифе, встаньте! Суд обміркував вашу справу, чи то пак, справи, і виносить такий вирок… Цитьте! — гримнув він на Грифа, який хотів щось відмовити. — Я кажу, що справу обмірковано, всебічно обмірковано. Суд не бажає збільшувати оскарженому кару, але користається з нагоди попередити оскарженого, що його можна притягти до відповідальності за зневагу до суду. За одверте й свавільне порушення портових правил та приписів, за недотримання карантину та за зневагу до морських законів його шхуну "Кантані" конфіскував фітуайвський уряд, і її буде продано з прилюдних торгів через десять днів, рахуючи від сьогодні, з усім, що на ній є, з приладдям та вантажем, що до неї належать. Крім того, оскаржений завинив особисто своєю буйною, зухвалою поведінкою та очевидною зневагою до законів цієї держави. За це на нього накладається штраф у сумі сто фунтів стерлінгів і п'ятнадцять ящиків джину. Я не питаю, чи хочете ви щось сказати. Ви маєте відповісти тільки на одне запитання: платитимете ви чи ні?

Гриф похитав головою.

— Тоді вважайте себе за в'язня, що тимчасово перебуває на волі,— провадив далі Корніліс. — В'язниці в нас нема, і замкнути вас ніде. Нарешті, суд довідався, що сьогодні вранці оскаржений свавільно й навмисне послав своїх найманих канаків за риф наловити риби на сніданок. Це, безперечно, порушує права фіту-айвських рибалок. Ми мусимо охороняти місцевий промисел. Суд висловлює оскарженому сувору догану й попереджує, що коли вдруге трапиться таке злочинство, то винного чи винних усіх укупі й кожного зокрема негайно буде послано на примусову працю, а саме: лагодити Дрокову стежку. Суд закінчено.

Виходячи з королівської резиденції, Пітер Джі штовхнув Грифа, щоб той глянув туди, де розлігся на матах Туї Туліфау. Комірникова сорочка вже щільно облягала тлусте королеве тіло.

V

— Справа ясна, — сказав Пітер Джі на нараді в Єремієвій хатині.— Дізі зібрав майже всі гроші. А щоб король йому не заважав, він споює його тим джином, що позабирав з наших суден. Як тільки буде нагода, він забере гроші й утече на вашій або на моїй шхуні.

— Він падлюка, — заявив Єремія, переставши витирати свої окуляри. — Він шахрай і негідник. Його б слід налушпенити здохлим поросям, та таким, щоб аж смерділо.

— І справді,— сказав Гриф. — Таки слід його налушпенити здохлим поросям. І я не здивуюсь, якщо ти, Єреміє, докладеш до цього рук. Тільки гляди, добудь таке порося, щоб аж смерділо. Туї Туліфау подався на берег до повіток на човни — розламує ящик мого шотландського віскі. Я піду до палацу та нишком побалакаю з королевою. Тим часом ти порозкладай на полиці трохи краму зі складу. Вам, Говкінсе, я позичу. А ви, Пітере, зайдіть до німецької крамниці. Продавайте все за папірці. Пам'ятайте, збитки я покрию. Якщо я не помиляюся, то через три дні в нас буде народна рада або революція. Ти, Єреміє, розішли вістунів по всьому острову до рибалок та селян, скрізь, навіть у гори до мисливців на дикі кози. Нехай через три дні всі зберуться до палацу.

— А солдати? — завагався Єремія.

— Це вже мій клопіт. їм не видавали платні за два місяці. Крім того, Вільямі — королевин брат. Але не виставляй зразу багато краму на полиці. А як прийдуть солдати з папірцями, припини продаж.

— Тоді вони спалять крамниці,— сказав Єремія.

— Нехай палять. Потім король Туліфау заплатить нам за все.

— І за мою сорочку заплатить? — запитав Віллі Смі.

— Це вже твоя з ним приватна справа, — відповів Гриф.

— Вона тріснула в нього на спині,— поскаржився комірник. — Він її не поносив і десяти хвилин, я сам бачив. Мені вона коштувала тридцять шілінгів, і я тільки раз її надягнув.

— От тільки де мені дістати здохле порося? — озвався Єремія.

— Заріж, а то ж як, — сказав Гриф. — І вибирай невеличке.

— Невеличкий підсвинок теж коштує десять шилінгів.

— Тоді запиши ці гроші в графі поточних витрат. — Гриф хвильку помовчав. — Тільки якщо хочеш, щоб воно засмерділося, то краще заріж його ніші.

VI

— Твоя правда, Девіда, — сказала королева Сепелі.— Відколи прийшов цей Фулуалеа, то всі наче показилися, а Туї Туліфау потопає в джині. Якщо він не дозволить скликати велику раду, я його налупцюю. Його легко набити, коли він п'яний.

Вона стиснула кулак. У тієї амазонки була така показна постать і таке рішуче обличчя, що Гриф не сумнівався: рада буде скликана. Фіту-айвська говірка була досить подібна до самоанської, якою Гриф розмовляв, мов тубілець.

— А ти, Вільямі, казав, — звернувся він до командувача військом, — що солдати вимагають металевих грошей і відмовляються від папірців, які дає Фулуалеа. Отож накажи їм брати ці папірці та подбай, щоб завтра вони дістали всю платню.

— Навіщо ця колотнеча? — заперечив Вільямі. — Король п'є собі й розкошує, в скарбниці повно грошей. І я задоволений. У мене в хатині два ящики джину й багато краму з Говкінсової крамниці.

— Ти, брате мій, чиста свиня! — обурилася Сепелі.— Ти чув, що казав Девіда? Чи в тебе вух нема? Коли вийде твій джин і твій кралі, а нових купці вже не привозитимуть і Сонячне Пір'я втече з усіма нашими грошима до Левуки, що ти тоді робитимеш? Бо ж тільки срібло й золото — гроші, а папір — то собі папір. Кажу тобі, народ ремствує. У палаці нема риби. Ніхто не приносить нам батату й солодкої картоплі, наче вони зникли з землі. Горяни за цілий тиждень не надіслали жодної дикої кози. Сонячне Пір'я змусив торгівців купувати копру по давній ціні, але ніхто її не продає, бо не хоче тих паперових грошей. Оце навіть сьогодні я посилала служників до двадцяти хат. І вони не дістали яєць. Може, Сонячне Пір'я щось наслав на кури? Не знаю. Знаю тільки, що яєць нема. Добре, що п'яниці хоч мало їдять, а то в палаці був би вже голод. Звели своїм солдатам брати платню. Хай їм платять тими папірцями.

— І майте на увазі,— перестеріг його Гриф, — хоч у крамницях і буде крам, але від солдатів не братимуть паперових грошей. А через три дні збереться рада, і Сонячне Пір'я буде мертвий, як здохла свиня.

VII

Того дня, на який призначено раду, до столиці зібралася вся людність острова. Всі п'ять тисяч острів'ян прибули на каяках і більших човнах, пішки або верхи на ослах. За три попередні дні сталося багато подій. Найперше те, що в крамницях почалася жвава торгівля. Та коли з'явилися і вояки щось купувати, їм звелено йти до Фулуалеа по металеві гроші. Мовляв, на папірцях же написано, що на першу вимогу їх обміняють на золото й срібло.

Тільки великий авторитет Вільямі врятував крамниці від вогню, хоч одну з Грифових копрових повіток таки спалено. Єремія належним чином

записав збитки на рахунок Туї Туліфау. Самому Єремії також трохи перепало: з нього сміялися й глузували, ба навіть розбили йому окуляри. У Віллі Смі позлазила шкіра з кісточок на пальцях. Сталося це тому, що троє розшалілих вояків один за одним стукнулися щелепами об його кулаки. Так само поранено й капітана Бойга. Тільки Пітер Джі не постраждав, бо його кулаки втрапили не в щелепи, а в кошики з хлібом.

Рада почалася в палацовому дворі. На чільному місці сидів Туї Туліфау, поруч нього Сепелі, а довкола прибічники-ватажки, що з ними він улаштовував пиятики. Праве око й губи в короля підпухли, наче він теж нагнався на чийсь кулак. У палаці вже зранку пішла поголоска, ніби Сепелі завдала доброго лупня своєму чоловікові. В кожному разі, король був тверезий, і його гладке тіло мляво видималося з шовкової сорочки Віллі Смі, яка вже геть полопала. Короля мучила страшенна спрага, і йому раз у раз подавали молоді кокосові горіхи. Навкруг палацового двору військо стримувало натиск простого люду, бо до середини впущено тільки дрібніших ватажків, сільських дівчат, парубків і промовців з цілим штабом їхніх помічників.

Корніліс Дізі вмостився праворуч від короля, як і годиться високому та улюбленому урядовцеві. А ліворуч від цариці, навпроти Корніліса, сидів Єремія, оточений білими торгівцями, яким він мав бути за речника. Позбавлений своїх окулярів, він підсліпувато мружився, позираючи на міністра фінансів.

Промовці виступали по черзі — від навітряного берега, від завітряного берега й від гірських сіл, і кожного підтримував гурток менших промовців та ватажків. Говорили всі майже одне: нарікали на паперові гроші. Справи на острові кепські. Копри більше не сушать. Народ став підозріливий. Дійшло до того, що всі боржники квапляться сплатити борги, а ніхто не хоче брати тих грошей. Кредитори так і тікають від своїх боржників. Гроші здешевіли. Ціни ростуть, а купувати нема чого. Курка коштує втричі більше проти звичайного, та й та тверда і взагалі така, що сама здохла б від старості, якби її не продано. І ніщо по показує на краще. Навпаки, є лихі призвістки. По деяких місцевостях

об'явилася сила-силенна щурів. Урожай поганий. Цукрові яблука дуже малі. Найплідніше авокадове дерево на навітряному березі невідомо чому геть обсипалося. Овочі манго стають несмачні. Банани поїдає черва. Риба покинула океан, і з'явилася безліч тигрячих акул. Дикі кози повтікали на недосяжні верховини. Тарове тісто в начинні згіркло. Щось гурчить у горах, а вночі там блукають духи; одна жінка з Пунта-Пуни раптом зніміла, а в селі Ейго народилася п'ятинога коза. Старші люди на радах по селах кажуть, що все це сталося через ті дивні Фулуалеїні гроші.

Вільямі говорив за військо. Його люди незадоволені й ремствують. Хоч королівський декрет зобов'язав торгівців брати паперові гроші, та вони не схотіли. Вільямі не каже, але йому здається, що все це через ті дивні Фулуалеїні гроші.

Потім від торгівців промовляв Єремія.

Коли він підвівся, то стало видко, що між коліньми в нього стоїть великий трав'яний кіш. Спершу Єремія довго вихваляв крам, що його привозять купці: який він барвистий і гарний, і добротний, куди там до нього тутешній фіту-айвській тапі, лубкій і неміцній. Нині ніхто вже не носить тапи. А колись, поки з'явилися торгівці, всі вбиралися в тапу, і саму тільки тапу. Або взяти москітні сітки, такі дешеві й гарні, що найкращий фіту-айвський ткач не витче таких і за тисячу літ! Тоді він завів мову про незрівнянні рушниці, сокири, крицеві рибальські гачки, згадав про голки, нитки, бавовняні волосіні, не забув також по хвалити біле борошно й гас.

Далі, раз у раз уживаючи "по-перше", "по-друге" та інші засоби аргументації, Єремія довго розводився про добру організацію, лад і цивілізацію. Він запевняв, що торгівець — це носій цивілізації і що його треба охороняти, а то він не приїздитиме. Далі на захід є такі острови, де торгівців не охороняють. І які ж із того наслідки? Торгівці не приїздять, і люди там наче дикі звірі. Ходять голі, повбираються, в шовкові сорочки (тут він виразно скинув оком на короля) і пожирають одне одного.

Ті химерні папірці, що їх вигадав Сонячне Пір'я, не гроші. Торгівці знають, які бувають гроші, тим то цих папірців воші не хочуть брати. Якщо Фіту-Айва вперто платитиме їм такими грішми, вони виїдуть звідси і ніколи не повернуться. А тоді місцеві люди, забувши вже, як роблять тапу, бігатимуть голі й жертимуть одне одного.

Він ще багато дечого наговорив, пробалакавши цілу годину, знов і знов наголошуючи, як буде погано, коли торгівці перестануть приїздити на острів.

— І як тоді світ називатиме фітуайвців? — запитав він. — Кай-канаки, ось як! Кай-канаки, людожери.

Туї Туліфау промовляв коротко. Він сказав, що тут висловилися речники народу, війська й торгівців. Хай тепер висловиться Сонячне Пір'я. Треба визнати, що він творить чудеса зі своєю фінансовою системою.

— Він чимало разів пояснював мені ту систему, — закінчив Туї Туліфау, — Це дуже просто. Тепер він пояснить її вам.

Корніліс почав із того, що це білі торгівці збурили людей проти нього. Єремія слушно вихваляв розмаїту пожиточність білого борошна чи гасу. Мешканці Фіту-Айви не хочуть зробитися кай-канаками. Вони хочуть цивілізації, хочуть її дедалі більше. Отож-бо й є, нехай-но слухають його уважно. Паперові гроші — це ознака вищої цивілізації. Тим-то він, Сонячне Пір'я, і запровадив їх. Тим-то вони, торгівці, й опираються. Вони не хочуть, щоб Фіту-Айва цивілізувався. З якої причини вони долали довгі океанські шляхи та попривозили свій крам до Фіту-Айви? Він, Сонячне Пір'я, скаже всю правду їм у лице на цій великій раді. В їхніх краях люди занадто цивілізовані, і торгівці таїм не можуть наживатися так, як на Фіту-Айві. Коли фітуайвці цивілізуються як слід, торгівлі привезеним крамом настане край. Тоді кожен острів'янин сам могтиме стати торгівцем, якщо йому заманеться.

Ось чому білі торгівці борються проти паперових грошей, що їх запровадив він, Сонячне Пір'я. Через що його названо Сонячне Пір'я? Через те, що він несе острів'янам світло з далекого світу за крайнебом. Те світло — паперові гроші. Грабіжники, білі торгівці, не можуть жити при ясному світлі. Тож вони й хочуть його загасити.

Він зараз це доведе доброму фіту-айвському людові, доведе вустами самих своїх ворогів. Кожному те відомо, що всі високоцивілізовані країни мають паперові гроші. Нехай скаже Єремія, чи так воно, чи ні?

Єремія нічого не відповів.

— Бачите, — вів далі Корніліс, — він не відповідає. Він не може сказати, що це неправда. Англія, Франція, Німеччина, Америка, — геть усі великі країни ГІапалангі мають паперові гроші. Єреміє, як чесну людину, як колишнього щирого робітника у вертограді господнім, питаю тебе: чи у великих країнах Папалангі[51] не ходять паперові гроші?

Єремія не міг заперечити і тільки нервово смикав за вушка плетеного коша, що стояв біля нього.

— От бачите, я казав правду, — вів своєї Корніліс. — Єремія не заперечує. Тож я звертаюсь до тебе, добріш фіту-айвський люде: якщо паперові гроші добрі для країн Папалангі, чом би вони не годилися для Фіту-Айви?

— То не такі самі гроші! — вигукнув Єремія. — Папірці Сонячного Пір'я зовсім не такі, як папірці великих країн.

Корніліс, очевидячки, чекав на таке і не розгубився. Він підняв угору фіту-айвську банкноту, щоб усі її бачили.

— Що це таке? — запитав він.

— Папірець, просто папірець, — відповів Єремія.

— А це що?

Тепер Корнеліс тримав у руках англійську банкноту.

— Це паперові гроші англійців, — пояснив він раді і простяг банкноту Єремії, щоб той краще її роздивився. — Правда, Єреміє, це англійські паперові гроші?

Єремія неохоче кивнув.

— Ти казав, що фіту-айвські паперові гроші — просто папірці. А ці, англійські? Що вони таке? Кажи чесно. Всі чекають на твою відповідь, Єреміє.

— Це… це… — почав спантеличений Єремія і потім безпорадно замовк: софіст із нього був кепський.

— Теж папірці, просто папірці,— закінчив за нього Корніліс, наслідуючи Єремііне заникування.

З виразу облич присутніх видно було, що Корніліс їх переконав. Задоволений король заплескав у долоні й сказав:

— Ясно, цілком ясно.

— Бачите, Єремія сам це визнає.— В голосі Дізі бриніла радість, у всій поставі прозирала впевненість. — Він не бачить ніякої різниці. Бо ніякої різниці нема. Це такі самі гроші, як англійські. Це справдешні гроші.

Тим часом Гриф щось прошепотів Єремії на вухо; той кивнув і знову впав у слово:

— Але всім Папалангі добре відомо, що англійський уряд обмінює папірці на металеві гроші.

Тепер Дізі відчув, що переміг остаточно. Він підняв угору фіту-айвську банкноту й голосно запитав:

— А на цьому папірці хіба не написано те саме?

Знову Гриф щось прошепотів Єремії.

— Написано, що Фіту-Айва обмінює ці папірці на золото й срібло? — перепитав Єремія.

— Так, саме це написано.

Гриф утретє щось підказав Єремії.

— На першу вимогу? — запитав той.

— Авжеж, на першу, — запевнив його Корніліс.

— Тоді я прошу обміняти мені їх зараз на металеві гроші,— сказав Єремія, виймаючи невеличку пачку банкнот із торбини в себе на поясі.

Корніліс швидко зирнув на неї, прикидаючи її вартість.

— Гаразд, — згодився він. — Я видам вам зараз металеві гроші. Скільки їх тут?

— Ось ми й побачимо, як діє наша нова система, — заявив король, поділяючи тріумф свого улюбленця.

Ви чули? Він зараз мінятиме папірці на металеві гроші! — гукнув Єремія до всього зібрання.

Єремія занурив обидві руки в кіш і почав витягати звідти цілі пачки фіту-айвських банкнот. Водночас із коша пішов якийсь дивний дух.

— Тут у мене тисяча двадцять вісім фунтів, дванадцять шилінгів і шість пенсів, — оголосив Єремія, — А це мішок, щоб складати монети.

Корніліс відсахнувся. Він не сподівався, що в Єремії така сила грошей. А ще, скинувши навколо стривоженим оком, він помітив, що ватажки й промовці теж витягають пачки банкнот. Військо з двомісячною платнею в руках поривалося до середини, а за військом напирав на палацове подвір'я простий люд, теж із паперовими грішми.

— Своїм сполохом ви зруйнуєте банк, — дорікнув Корніліс Грифові.

— Оце мішок, щоб складати монети, — вдруге сказав Єремія.

— Доведеться обмін відкласти, — розпачливо заявив Корніліс. — Тепер не та година.

Єремія розмахнувся пачкою грошей:

— Тут нічого не написано про години! Сказано, що на першу вимогу, і я вимагаю обміняти мені негайно.

— Скажи їм прийти завтра, о Туї Туліфау, — вдався Корніліс до короля. — Завтра їм буде виплачено.

Туї Туліфау уже вагався, але дружина люто глянула на нього й грізно стиснула кулака. Марно Туї Туліфау пробував відвести від неї очі. Він знервовано кахикнув і сказав:

— Ми хочемо подивитись, як діє наша нова система. Люди поприходили здалека.

— То ти згоден, щоб я віддав їм справжні гроші? — тихо сказав Дізі королеві.

Сепелі почула, що він казав, і так визвірилася на чоловіка, аж той злякався й мимоволі відсунувся від неї.

— Не забудь за порося, — пошепки нагадав Єремії Гриф. Єремія відразу ж підвівся.

Широким помахом руки він утихомирив людський гомін.

— Колись на Фіту-Айві був давній і гарний звичай, — почав він. — Як чоловіка ловили на тяжкому злочині, йому києм перебивали руки й ноги і викидали в мілку воду, щоб його живцем ізжерли акули. На жаль, ті часи минули. А все ж у нас і досі зберігся інший давній гарний звичай. Ви всі знаєте, який саме. Коли доведено, що хтось злодій чи брехун, то його побивають здохлими поросятами.

Єремія засунув праву руку до коша, і хоч був без окулярів, але здохле порося, яке він витяг, улучило Дізі просто в шию. Єремія кинув його з такою силою, що міністр аж перевернувся. Не встиг він ще стямитись, як до нього підскочила Сепелі, та так моторно, що годі було такого й сподіватися від жінки завважки двісті шістдесят фунтів. Одною рукою вона вхопила Корніліса за комір сорочки, а другою підняла порося й під радісний рев своїх підданців по-королівському налупцювала Сонячне Пір'я.

Що мав робити Туї Туліфау? Довелося йому, вдаючи веселого, дивитись, як гонять його улюбленця. Сите його тіло горою лягло на мати і все аж тіпалося з реготу, достоту як у того Гаргантюа.

Коли Сепелі врешті покинула порося й міністра, падло підхопив промовець з навітряного берега. Корніліс уже зірвався й утікав, як порося влучило йому під коліна і збило з ніг. Увесь люд і військо з гвалтом та реготом прилучилося до забави. Хоч як крутився та кидався навсібіч колишній міністр, скрізь переймало його здохле порося. Він тікав між авокадо й пальми, наче переляканий кріль. Ніхто не торкався до нього руками, його мучителі давали йому дорогу, але весь час гналися за ним, і порося літало так швидко, як тільки встигали підхоплювати його людські руки.

Скоро погоня зникла на Дроковій стежці, Гриф із торгівцями рушив до королівської скарбниці. Минув день, і давно вже запав вечір, коли вони обміняли на металеві гроші останню фіту-айвську банкноту.

VIII

У лагідному присмерковому холодку якийсь чоловік виплив на човнику з берегових заростів і попростував до "Кантані". Човник був старий, нікчемний, і чоловік гріб дуже тихо, раз у раз спиняючись вичерпати воду. Матроси-канаки весело зареготалися, коли він підплив до шхуни й насилу переліз через поруччя. Чоловік був неймовірно брудний і якийсь ніби запаморочений.

— Можна мені сказати вам слово, містере Грифе? — запитав він сумно й покірливо.

— Тільки сядьте за вітер та трошки далі,— відповів Гриф. — Ще далі. Отак краще.

Корніліс сів на поруччя й обхопив голову руками.

— І справді,— сказав він, — Від мене тхне, як від недавнього бойовища. Голова мені болить, мало не лусне. В'язи мені скручено. Зуби хитаються в щелепах. У вухах наче джмелі гудуть. Мозок мій зрушив з

місця. Я пережив землетрус та чуму, а з неба дощем сипалися свині.— Він замовк і зітхнув, аж застогнав. — Я бачив страшну смерть. Такої не міг би собі уявити жоден поет. Неприємно, щоб тебе зварили в олії, або з'їли щури, або роздерли дикі коні. Але щоб тебе забили здохлим поросям!.. — Він аж здригнувся з того жаху. — Далебі, це переходить межі людської уяви.

Капітан Бойг виразно чмихнув носом і пересунув свого брезентового стільчика далі проти вітру.

— Я чув, що ви їдете до Япу, містере Грифе, — сказав Корніліс. — Я хочу попросити вас за дві речі: перевезіть мене та дайте чарку ірландського віскі, що від нього я відмовився у той вечір, як ви приїхали.

Гриф плеснув у долоні, і коли підійшов стюард-тубілець, загадав йому принести мила та рушника.

— Ідіть на бак, Корнілісе, та насамперед помийтеся, — сказав він. — Служник принесе вам штани й сорочку. До речі, поки ви ще не пішли, скажіть-но, як це вийшло, що ми знайшли в скарбниці більше металевих грошей, ніж було ваших папірців?

— Я тримав там і свої власні гроші, ті, що привіз з собою, аби було з чим починати.

— За затримку та інші збитки ми вирішили стягти гроші з Туї Туліфау, — сказав Гриф. — Отож лишок ми вам повернемо. Відрахуємо тільки десять шилінгів.

— А це за що?

— То ви думаєте, що здохлі поросята на деревах ростуть? Ми провели по книгах десять шилінгів, що їх заплачено за порося.

Корніліс здригнувся й кивнув головою:

— Далебі, я вдячний, що то було порося не за п'ятнадцять і не за двадцять шилінгів.

ПЕРЛИ СТАРОГО ПАРЛІ

I

Канак-стерничий крутнув кермо, і "Малагіні", повернувшись провою до вітру, вирівнялася. Її передні вітрила позвисали, кінці линв застукотіли в брезент, зашурхотіли хутко вибирувані талі, і шхуна нахилилася на другий бік, а її вітрила надулися на іншому галсі.

Хоч було ще дуже рано і віяв свіжий вітерець, але п'ятеро білих людей, що розташувалися на пів'юті, були ледве вдягнені. Девід Гриф та його гість, англієць Грегорі Малгол, мали ще на собі піджаки та китайські капці на босу ногу. Капітан з помічником були в тоненьких сорочках і простих парусинових штанях, а комірник усе тримав у руках сорочку й не хотів її вдягати. Піт виступав йому на чолі, і він спрагло підставляв голі груди проти вітру, що не приносив прохолоди.

— І вітер дме, але до чого ж парко, — поскаржився він.

— Що воно робиться на заході, хотів би я знати, — і собі докинув Гриф.

— Це ненадовго: вітер допіру почався, — сказав капітанів помічник, голландець Герман. — Він весь час міняється: то п'ять хвилин з одного боку подме, то десять з другого, а тоді годину звідкілясь інде.

— Щось таки буде, таки буде, — забідкався капітан Ворфілд, пальцями розчісуючи кущисту бороду й виставляючи підборіддя на вітер у марній надії знайти прохолоду. — Вже півмісяця, як погода сказилася.

Три тижні не було доброго пасату. Все перемішалося. Вчора над захід сонця барометр став хибати, та й досі хибає, хоч люди тямущі кажуть, нібито це нічого не важить. А все ж мені таке не подобається. Нервує дуже, знаєте. Отак само барометр хибав тоді, як ми втратили "Ланкастера". Я був тоді ще учень, але добре те пам'ятаю. Новісіньке судно, на чотири щогли, сталева обшивка, перший рейс. Старому аж герци надірвалося. Сорок років плавав на суднах компанії. А ні еля того випадку почав марніти й через рік помор.

Спека просто душила, хоч було вітряно і ще рано. Пітер тільки натякав на прохолоду, але не давав її. Якби не волога, то можна було б подумати, що він дме із самої Сахари. Не було ні юги, ні туману, тільки мрява далечина здавалась імлистою. Хмар, власне, теж не було, — лиши якийсь тьмяний покрівець заслав небо, і сонце по могли пробитися крізь нього.

— Приготуйтеся! — спокійно й чітко наказав капітан Ворфілд.

Темношкірі матроси-канаки в коротеньких штанцях, дарма що розпарені, швидко прилаштувалися коло вітри і і талів.

— Круто під вітер!

Стерничий жваво повернув кермо, і "Малагіні" плавним поворотом змінила галс.

— Та це ж просто чарівниця! — оцінив шхуну Мол гол. — Я не знав, що торгівці південних морів плавають на яхтах.

— Її зроблено в Глостері як рибальську шхуну, — пояс нив Гриф. — А глостерські судна будовою, спорядженням, ходом — ті ж самі яхти.

— Протока просто перед вами, чого ви звертаєте? — здивувався англієць.

— Ану спробуйте, капітане Ворфілде, — запропонував Гриф. — Покажіть йому, як то входити в лагуну на гребені відпливу.

— У бейдевінд! — наказав капітан.

— Так, бейдевінд! — відгукнувся канак, повертаючи кермо на півшпиці.

"Малагіні" завернула у вузенький прохід до лагуни великого довгастого коралового острова. Формою своєю він скидався на три атоли, що, розростаючись, колись зіткнулися між собою і вже не змогли розмежуватись. На піщаному кільці купками росли кокосові пальми, проте було багато голих місцин, де положистий берег сходив так низько до води, що пальми не могли там рости. Крізь ті прогалини видніла захищена лагуна; вода в ній була тиха, тільки ледь побрижена. Ця лагуна з нерівними берегами про стягалася на багато квадратових миль, і вода під час від пливу рвалася в море через єдину протоку — таку вузьку, що течія в ній радше скидалася на річкові пороги, ніж на простий вхід до атолової лагуни. Вода кипіла, вирувала, клекотіла і пінявими хвилями сунула в океан. Раз по раз наштовхуючись на "Малагіні", хвилі збивали її з рівного курсу й наче крицевими клинцями відпихали до краю протоки. Шхуна вже чималенько посунулася вперед, але врешті мусила повернутись, бо опинилася надто близько до коралового берега. Змінивши галс, вона стала бортом до течії, що сама винесла її назад у море.

— Настав час на ваш новий дорогий мотор, — добродушно осміхнувся Гриф.

Мотор був вразливим місцем капітана Ворфілда. Він стільки просив і благав Грифа придбати його, аж той таки погодився.

— Він ще окупить себе, — відказав капітан. — Ось почекайте-но. Він кращий за будь-яке страхування. А ви ж самі знаєте, що суден на Паумоту ніхто й страхувати не береться.

Гриф показав на невеличкого катера, що йшов слідом за ними тим самим курсом:

— Закладаюся на п'ять франків, що маленька "Нугіва" випередить нас.

— Авжеж, випередить, — погодився капітан Ворфілд. — У неї потужніший мотор. Ми супроти неї — справжній лайнер, а в нас тільки сорок кінських сил. Вона має десять сил, а сама легенька, як шкаралупина. Вона може загнатися в само пекло, та цієї води і їй не здолати. Тут швидкість течії — десять вузлів.

Отож ця течія, навсібіч крутячи й повертаючи "Малагіні", таки винесла її в море.

— За півгодини потихшає, тоді ми ввійдемо, — сердито сказав капітан Ворфільд; з його дальших слів виявилося, що саме його сердило. — Парлі не має права називати цей острів своїм найменням. На англійських картах, та й на французьких теж, стоїть назва Гікігого. Його відкрив Бугенвіль і лишив йому тубільну назву.

— Хіба не все одно, як він зветься? — озвався комірник, що й досі, користаючи з розмови, не вдяг сорочки. — Головне, що він осьде, під носом у нас, а на ньому старий Парлі з своїми перлами.

— А хто їх бачив, ті перли? — запитав Герман, поглядаючи на всіх по черзі.

— Всі чули про них, — відповів комірник і повернувся до стерничого. — Тай-Готаурі, що ти знаєш за перли старого Парлі?

Підлещений канак трохи збентежився такою увагою.

— Мій брат, — мовив він, крутнувши кермо, — три або чотири місяці працював у Парлі і багато мені розказував. Гікігого дуже багате на перли місце.

— А скупникам перлів ані разу не вдалося купити в нього бодай однієї перлини, — впав йому в слово капітан.

— Кажуть, що як він плив на Таїті зустрічати Арманду, то віз їй цілий капелюх перлів, — казав далі комірник. — Відтоді вже минуло п'ятнадцять років, і він весь час їх збирав. Та й черепашки теж збирав. їх уже кожне бачило: сотні тонн черепашок. Кажуть, тепер геть усю лагуну вичистили. Може, через це він і оголосив продаж.

— Якщо він справді продаватиме перли, то це будуть найбільші за цей рік торги на Паумоту, — сказав Гриф.

— Та скажіть же хоч до пуття, про що, власне, йдеться? — не витримав Малгол, якому вогка спека дошкуляла так само, як і всім. — Хто він такий, той старий островик? І що в нього за перли? Чому це все така таємниця?

— Гікігого належить старому Парлі,— пояснив комірник. — У нього сила-силенна перлів, він збирав їх довгі роки, а оце кілька тижнів тому оповістив, що завтра продаватиме з торгів. Бачите онде в лагуні стримлять щогли шхун?

— Здається, їх там вісім, — сказав Герман.

— Що вони роблять на такому нікчемному атолі, як оце? — вів далі комірник. — Тут же за цілий рік не набереться копри й на одну шхуну! То вони приїхали на торги, як і ми. Як і оця маленька "Нугіва", що підстрибує за нами слідом, хоч я не второпаю, що вона може купити. її власник і

шкіпер — Нарій Герінг, син англійського єврея і тубілки. Він не має нічого, крім нахабства, боргів та рахунків за випите віскі. На такі штуки він геній. Він стільки грошей винний, що геть усі торгівці Папіїті зацікавлені в його добробуті. Вони дбають про його заробіток, бо іншої ради не мають, а для Нарія це й добре. Ось я нікому нічого не винний, і що з того? Якби я в корчах звалився на березі, мене б там і кинули помирати. Ніхто б нічого не втратив. Інша річ Нарій Герінг, чого б тільки вони не зробили, якби його взяли корчі! Останнього не пожалкували б. За надто багато в нього вкладено грошей, щоб дати йому померти. Його забрали б до хати, панькалися б із ним, як з рідним братом. Ні, далебі, чесність у грошових справах не така вже й пожиточна, як запевняють.

— А до чого тоді тут Нарій? — сердито спитав англієць і, повернувшись до Грифа, попросив: — Що то за байки про перли? Розкажіть мені з самого початку.

— Коли я щось пропущу, то підкажете, — звернувся Гриф до решти присутніх і почав оповідати, — Старий Парлі — то такий собі дивак. Мені навіть здається, що він трохи божевільний. У кожному разі, історія така. Парлі чистої крові француз, він сам мені якось казав, що приїхав з Парижа. Та й вимова в нього щиро паризька. Приїхав він сюди дуже давно. Узявся торгувати й усе таке інше. Так ото й утрапив на Гікігого. Торгівля тоді була не абищо. На острові жила яких сотня жалюгідних тубільців. Він одружився з їхньою королевою за тутешнім звичаєм. Коли вона померла, все лишилося йому. На людей напав кір, і вижило не більше, як душ дванадцятеро. Він годував їх і був їм королем, а вони працювали на нього. Ну, а перед смертю королева привела йому дочку Арманду. Коли їй було три роки, він одіслав її до монастиря в Папіїті. А як їй минуло сім чи вісім — відправив до Франції. Уявляєте собі становище? Тільки найкращий та найаристократичніший монастир у Франції був гідний дочки-одиначки короля й капіталіста в Паумоту. Ви ж бо знаєте, що французи не мають расових упереджень. Її виховано, як королівну, і сама вона мала себе за таку. До того ж вона вважала себе за білу й нічого лихого не підозрювала.

І от починається трагедія. Старий Парлі завжди був химерний та чудний, та ще й довго королював на Гікігого. Отож йому вроїлося, ніби воно таки все гаразд: він справді король, а дочка його — королівна. Коли Арманді вийшло вісімнадцять, він викликав її листом додому. Грошей у нього було достобіса, як то кажуть. Збудував він великий будинок на Гікігого і розкішне бунгало в Папіїті. Арманда мала приїхати поштовим пароплавом з Нової Зеландії, а він шхуною вирушив до Папіїті їй назустріч. Може б, він ще запобіг лихові на злість бундючним папіїтським дурням та плетухам, якби не ураган. Здається, це було того року, коли затопило Ману-Гугі і втонуло більше тисячі її мешканців.

Присутні притакнули, а капітан Ворфілд додав:

— Я плавав на "Сороці" під час тої бурі. Нас винесло на берег усіх чисто: і шхуну, й команду, і навіть кухаря.

Ми застрягли за чверть милі від берега серед кокосових пальм біля бухти Тайога. А її ж вважають за безпечну гавань у всяку хвилю.

— Отже, — повів далі Гриф, — старий Парлі втратні у ту саму бурю й на три тижні спізнився зі своїм капелюхом перлів. Його теж винесло на суходіл, і довелося підкладати потім під шхуну кругляки та з півмилі волокти її до води.

А тим часом Арманда була в Папіїті. Ніхто до неї но приходив у гості. За французьким звичаєм вона склала перші візити губернаторові та портовому лікареві. Вони її прийняли, проте жодної з дружин їхніх удома не виявилося, і візити їй вони не віддали. Бо ж Арманда не входила до їхньої касти, хоч сама про те й гадки не мала, і ото таким делікатним чином вони дали їй це на здогад. Був там ще на французькому крейсері веселий молодіш лейтенант. Дівчина скорила його серце, але розуму він не втратив. Можете уявити, як усе те вразило молоду дівчину, витончену, вродливу, виховану, як аристократка, пересичену всім найкращим, що тільки можна придбати у Франції за гроші. Неважко вгадати кінець. —

Гриф знизав плечима. — В їхньому бунгало був служник-японець. Він усе бачив. Казав, що вона повелась, як справжній самурай. Не метушилася, не кидалась, нестямно пориваючись умерти, а просто взяла стилет, спокійно приставила вістря до грудей і обома руками, поволі й певно встромила собі в серце.

Потім з'явився Парлі зі своїми перлами. Серед них, кажуть, була одна перлина вартістю в шістдесят тисяч франків. Пітер Джі її бачив і казав мені, що він сам за неї давав таку ціну. Старий тоді зовсім утратив глузд. Два дні його тримали в гамівній сорочці в Колоніальному клубі…

— Дядько його дружини, старий паумотець, розрізав гамівну сорочку й випустив Парлі на волю, — докинув комірник.

— Тоді старий Парлі почав бешкетувати, — повів далі Гриф. — Загнав три кулі в баламута лейтенанта…

— І той пролежав три місяці в лікарні,— додав капітан Ворфілд.

— Кинув чарку з вином губернаторові в обличчя, затіяв двобій з портовим лікарем, налупцював своїх служників-тубільців, потрощив усе в лікарні, зламав двоє ребер та дужку санітарові й утік. Подався просто до своєї шхуни з рушницями в обох руках — хай, мовляв, комендант поліції з усіма своїми поплічниками спробують заарештувати його — і отак поїхав собі до Гікігого. Кажуть, ніби він після того ніколи вже не покидав свого острова.

Комірник кивнув.

— Це було п'ятнадцять років тому, і він відтоді ні разу не виїздив.

— Тільки все збирав перли, — сказав капітан. — Божевільний старий, не інакше. Мені аж мурашки по спині бігають, як згадаю про нього. Сутий чаклун.

— Як-то? — здивувався Малгол.

— Та замовляє погоду, принаймні так кажуть тубільці. Спитайте-но в Тай-Готаурі. Гей, Тай-Готаурі! Як ти гадаєш, що робить з погодою старий Парлі?

— Те саме, що великий демон вітру, — відповів канак. — Я знаю. Як схоче, то зробить велику хвилю. Схоче, щоб не було вітру, — і не буде.

— Таки справжній відьмак, — сказав Малгол.

— Нема щастя в тих перлах, — не стерпів Тай-Готаурі, зловісно хитаючи головою, — Він каже, що продаватиме їх. Багацько шхун поприходило. Тоді він зробить велику бурю, і всім кінець буде. Ось побачите. Всі наші люди так кажуть.

— Тепер якраз буряна пора, — невесело засміявся капітан Ворфілд. — Вони не так-то вже й помиляються. Ось саме щось находить. Мені б легше було, якби "Малагіні" опинилася за тисячу миль звідси.

— Авжеж, старий трохи божевільний, — закінчив Гриф. — Я пробував його збагнути. Але в голові йому все плутається. Вісімнадцять років він думав тільки про Арманду. Часом він вірить, що вона ще жива, тільки не повернулася з Франції. Він і через це також не продає перлів. А ще він ненавидить білих. Ніколи не забуває, що вони вбили її, хоч здебільшого й забуває, що вона вмерла. Отакої! Де ж той ваш вітер?

Вітрила безсило позвисали над їхніми головами, і капітан Ворфілд щось сердито пробурчав. Спека, і так нестерпуча, без вітру просто приголомшувала. Піт заливав усім очі, і то той, то той глибоко зітхав, мимоволі силкуючись удихнути більше повітря.

— Ось ізнов дме… на вісім румбів скісніше. Хлопці, до талів. Скоком!

Канаки метнулися виконувати капітанів наказ, і за п'ять хвилин шхуна, долаючи течію, пішла просто до входу в лагуну. Знов вітер ущух, а тоді знов задув з того самого боку, що перше, і довелося назад переставляти вітрила.

— А он і "Нугіва", — сказав Гриф. — Вони пустили мотор. Дивіться, як жене.

— Усе готове? — запитав капітан механіка, португальця-метиса, що висунув голову й плечі з люка перед самою рубкою і витирав собі з обличчя піт засмальцьованим клоччям.

— Авжеж, — відказав механік.

— То пускайте.

Механік зник у люку, і через хвилину зачмихав і запахкав глушник. Однак шхуна не змогла втриматись попереду. На її два фути "Нугіва" робила три, швидко наздогнала "Малагіні", а потім і випередила. На палубі "Нугіви" були самі тубільці; чоловік біля керма глузливо помахав рукою людям на шхуні.

— То він, Нарій Герінг, — сказав Гриф Малголові.— Той здоровань біля керма, бачили? Другого такого нахаби й негідника на всьому Паумоту не знайти.

Хвилин за п'ять канаки з "Малагіні" радісно закричали, і всі поглянули на "Нугіву". В неї, певне, зіпсувався мотор, і вона вже вповільнила ходу. Матроси зі шхуни повилазили на ванти і заходилися кпити з тих, хто лишався тепер позаду. "Нугіву" ж тим часом обкрутило вітром, і відплив зносив її назад у море.

— А в нас мотор добренний, — похвалився Гриф, коли перед ними розляглася лагуна й вони попростували до якірної стоянки.

Капітан Ворфілд був, очевидячки, вдоволений, але тільки пробурчав:

— Він ще себе окупить, не бійтеся.

"Малагіні" увійшла в саму середину невеличкої флотилії і аж тоді вже знайшла, де об'якоритись.

— Онде Айзекс на своїй "Лялечці", — зауважив Гриф, вітаючи його рукою. — І Пітер Джі на "Роберті". Він теж поласився на перли. А онде Франчіні на "Кактусі". Всі вони тут, усі покупці. Ну, старий Парлі загребе грошенят.

— А вони й досі не полагодили мотора, — втішено сказав капітан Ворфілд. Він дивився на лагуну, туди, де в прогалині між кокосовими пальмами видніли вітрила "Нугіви".

II

Будинок Парлі був великий, на два поверхи, збудований із каліфорнійського дерева й покритий цинковою бляхою. Анітрохи не пасуючи до вузького кільця коралового атолу, він стирчав на піщаній смужці, немов якийсь страхітливий наростень.

Скоро "Малагіні" об'якорилася, прибульці склали господареві острова візит чемності. Інші капітани й покупці у великій вітальні розглядали перли, що завтра мали продаватися на торгах. Служники-паумотці, себто господареві родичі, ті, що лишилися ще на Гікігого, частували гостей віскі та абсентом. Серед того строкатого товариства просторікував і кпив сам Парлі, марна тінь колись високого й дужого чоловіка. Запалі його очі гарячково блищали, щоки зовсім позатягало, чуб на голові повилазив жмутами, такі самі шолудиві були й вуса та борода.

— Ой боже! — промурмотів Малгол. — Цибатий Наполеон Третій, тільки попалений, попечений, покандзюблений од сонця. Та й шкарубкий! Не диво, що хилить голову набік, ніби от-от упаде.

— Буде буря, — привітав Грифа старий. — Вам, мабуть, страх закортіло перлів, що ви приїхали в таку погоду.

— Вони варті, щоб податися по них і в пекло, — щиро засміявся Гриф у відповідь, оглядаючи виставлені на столі перлини.

— Дехто вже помандрував туди по них, — закрякав старий Парлі.— Подивіться на оцю! — Він показав на пречудову перлину з невеличкий волоський горіх завбільшки, що лежала окремо на шматку замші.— Мені на Таїті давали за неї шістдесят тисяч франків. А завтра, певне, й більше дадуть, якщо всіх не змете ураган. Отож цю перлину знайшов мій кузен, жінчин родич. Він був тубілець, розумієте, до того ж злодій. Він сховав її. Вона була моя. Його кузен — мені він теж доводився кузеном, бо ми тут усі родичі — вбив його за неї і втік на катері до Ну-Нау. Я гнався за ним, але ну-науський ватажок убив його через ту перлину, ще поки я туди дістався. Еге ні, багато мертвих людей отут на цьому столі. Випийте, капітане. Ваше обличчя мені незнайоме. Ви недавно на островах?

— Це капітан Робінсон з "Роберти", — сказав Гриф, знайомлячи їх.

Тим часом Малгол поздоровкався з Пітером Джі.

— Я й не уявляв собі, що на світі є така сила перлів, — сказав Малгол.

— Та й я ніколи так багато не бачив, — визнав Пітер Джі.

— Скільки вони можуть коштувати?

— П'ятдесят або й шістдесят тисяч фунтів — цебто для нас, скупників. У Парижі…— Він знизав плечима і звів брови, не зважуючись назвати нечувано великої суми.

Малгол витер спітніле чоло. Решта всі теж упрівали й важко дихали. Криги не було, віскі доводилося пити тепле.

— Гай-гай, — крякав Парлі.— Багато мерців лежить на цьому столі. Я знаю ці перли, геть усі знаю. Бачите оці три? Бездоганно підібрані, правда? Норець з острова Великодня добув їх мені за один тиждень. Другого тижня його вхопила акула — відкусила руку, а зараження крові доконало хлопця. А та велика нерівна! Звичайнісінька перлина. Якщо мені за неї дадуть завтра двадцять франків, то й то добре. А добуто її на глибині в двадцять два сажні. Норець був родом з Раротонги. Побив усі рекорди, пірнаючи, і добув її з глибини в двадцять два сажні. Я бачив його тоді, як він виплив. І тут йому чи то легені трісли чи то корчі на нього напали, бо він помер через дві години. А як голосив, помиравши! Його було чути за кілька миль. Такого дужого тубільця я ніколи не бачив. Півдесятка моїх норців повмирало від корчів. І ще не один помре через ці перли, ще не один.

— Та цур вам, Парлі, не крякайте, — розсердився один з капітанів. — Бурі не буде.

— Якби я був ще дужий, то якнайшвидше дав би звідси драла, — обізвався господар старечим фальцетом. — Якби я був дужий та якби вино ще смакувало мені. Але не ви. Ви всі залишитесь. Я б вам і не давав поради, якби думав, що ви поїдете. Хіба відженеш канюків від стерва? Випийте ще, сміливі мої моряки. Гай-гай, на що тільки люди не зважуються задля маленьких краплин. Осьде вони, красуні. Торги завтра, рівно о десятій. Старий Парлі розпродує перли, і канюки злітаються. Старий Парлі колись був дужчий за них усіх і ще багатьох із них побачить мертвих.

— Ну, чи ж не падлюка? — пошепки вдався комірник з "Малагіні" до Пітера Джі.

— А як буде буря, то й що? — сказав капітан з "Лялечки". — Гікігого ніколи не заливало.

— То тим паче тепер може залити, — озвався капітан Ворфілд. — Я б на нього не здався.

— І ви вже крякаєте? — дорікнув йому Гриф.

— Я не хотів би поламати мотор, поки він себе не окупить, — понуро відказав капітан Ворфілд.

Парлі навдивовижу жваво кинувся через людну кімнату до барометра, що висів на стіні.

— Гляньте, мої сміливі моряки! — захоплено вигукнув він.

Той, що стояв найближче, зиркнув на барометра — і обличчя його вмент споважніло.

— Упав на десять, — тільки й сказав він, але всі схвилювалися і мали тепер такий вигляд, ніби кожен ладен був зараз же кинутися до дверей.

— Слухайте! — скомандував Парлі.

Серед тиші далекий прибій видався незвичайно гучним. Море гуркотіло й ревло.

— Починається велика хвиля, — сказав хтось, і всі порвалися до вікон.

У прогалинах між кокосовими пальмами виднів океан, а по ньому одна за одною котилися на кораловий берег величезні буруни. Кілька хвилин люди дивилися на те чудне видовище, стиха перемовляючись, а хвилі більшали просто на очах. Моторошно було дивитися, як бурхає море при мертвому штилі, і люди несамохіть постишували голоси. Вони аж стрепенулися, коли старий Парлі знову закрякав:

— Ще є час вийти в море, сміливе панство. Крізь лагуну ви можете перетягти свої судна причалом.

— Усе гаразд, чоловіче, — сказав Дарлінг, капітанів помічник з "Кактуса", здоровий молодик років двадцяти п'яти. — Буря десь на півдні й минає нас боком. Тут навіть не дмухне.

Усім, хто був у кімнаті, одразу неначе полегшало. Почалася розмова, і дедалі голосніша. Деякі скупники навіть повернулися до столу з перлами.

— Так, так, — перекричав усіх Парлі своїм деренчливим голосом. — Хай настане кінець світу, а вам аби купувати.

— Ми однаково все це купимо завтра, — запевнив його Айзекс.

— Купите в пеклі.

Хор недовірливого реготу розсердив старого. Розлючений, він обернувся до Дарлінга:

— Відколи такі шмаркачі, як ви, знаються на негоді? І хто накреслив на папері шлях ураганів серед Паумотських островів? У яких книжках ви його бачили? Я плавав тут, коли ще найстарший з вас на світ не народився, і знаю, що кажу. Урагани посуваються на схід такою велетенською дугою, що виходить сливе рівна лінія. А на захід вони круто вигинаються. Пригадайте свої карти. А то б як воно вийшло, що ураган

дев'яносто першого року затопив Аурі та Гіолау? Причина, мій сміливцю, в дузі, в крутій дузі. За годину або дві — а найбільше за три — почнеться вітер. Ось послухайте!

Розкотистий удар струснув коралові підвалини острова. Будинок здригнувся. Служники-тубільці з віскі та абсентом у руках збилися докупи, мовби шукаючи захисту, і переляканими очима дивилися крізь вікна на потужну хвилю, що шугнула берегом аж до копрової повітки.

Парлі зиркнув на барометр, гигикнув і скоса оглянув гостей. Капітан Ворфілд і собі підійшов подивитися.

— Двадцять дев'ять і сімдесят п'ять, — сказав він. Упав ще на п'ять. Далебі, старий чорт має рацію. Надходить ураган. Хто як, а я вертаюся на шхуну.

— І сутеніє,— майже пошепки мовив Айзекс.

— Господи, немов на сцені,— сказав Грифові Мал гол, подивившись на годинник, — Десята година ранку, а темно, наче смеркає. Світло гасне, і починається трагедія. Бракує тільки урочистої музики.

На відповідь йому розкотистий гуркіт знову струснув острів і будинок. Майже в паніці товариство шугнуло до дверей. У тьмяному світлі спітнілі обличчя здавалися при марними. Айзекс задихався від задушливої спеки.

— Чого ви квапитесь? — крякав і кпив собі з гостей Парлі.— Випийте на прощання, сміливе панство!

Ніхто не зважав на нього. Коли гості скойками облямованою стежкою поспішали до берега, він, висунувши голову з дверей, гукнув їм:

— Не забудьте, панове, завтра о десятій старий Пари продаватиме свої перли!

III

На березі почалася метушня. Один за одним відпливали човни. Ще дужче стемніло. І досі стояла мертва тиша, але піщаний грунт у них під ногами здригався за кожним ударом хвилі. Берегом спокійно походжав Нарій Герінг. Він дивився, як поспішають відчалити капітани та скупники, і осміхався. З ним були троє його канаків і Тай-Готаурі з "Малагіні".

— Сідай у човна та бери весло, — наказав капітан Ворфілд своєму матросові.

Тай-Готаурі неквапом підійшов до капітана, а Нарій Герінг та його канаки тим часом спинилися віддалік.

— Я більше не працюватиму у вас, шкіпере, — заявив Тай-Готаурі нахабно й голосно. Однак вираз його обличчя свідчив про щось інше, бо він підморгував. — Виженіть мене, шкіпере, — хрипко прошепотів він, знов виразно підморгуючи.

Капітан Ворфілд уторопав натяк і собі взявся грати роль. Він підняв кулака й підвищив голос:

— Сідай у човна або я з тебе дух виб'ю!

Канак сердито відступив назад, а Гриф став між ними, щоб заспокоїти капітана.

— Я працюватиму на "Нугіві", — сказав Тай-Готаурі і рушив до Герінга.

— Вернися сюди! — гримнув капітан.

— Він вільна людина, шкіпере, — озвався Нарій Герінг. — Він плавав зі мною колись і тепер знов хоче плавати, от і все.

— Мерщій сідайте, нам треба на шхуну, — сказав Гриф. — Дивіться, як сутеніє.

Капітан Ворфілд скорився, але, відчаливши, він став на кормі, погрозився на берег кулаком і гукнув:

— Я ще порахуюся з тобою, Нарію! Ти в нас єдиний шкіпер, що краде чужих матросів. — Він сів і, притишивши голос, промовив — Тай-Готаурі щось надумав, тільки не знаю що.

IV

Коли човен підійшов до "Малагіні", до них через поруччя нахилився Герман. Обличчя в нього було стурбоване.

— Барометр упав до самого низу, — заявив він. — Очевидно, заходить на ураган. Я звелів приготувати ще одну верпу з правого боку.

— Приготуйте і великого якоря, — наказав капітан Ворфілд, перебираючи на себе команду. — Та хай хтось підніме цього човна. Перекиньте його на палубі догори дном і добре прив'яжіть.

На палубах усіх шхун люди готувалися зустріти бурю. Побрязкували ланцюги; то та, то інша шхуна піднімала якоря або кидала другого. У кого були три якорі, як на "Малагіні", ті готувалися кинути їх, коли визначиться напрямок вітру.

Рев могутнього прибою дедалі зростав, проте лагуна все ще лежала гладенька, мов дзеркало. На піску, де стояв будинок Парлі, усе завмерло. Не було нікого видно ані біля повіток на човни й на копру, ані біля комор з мушлями.

— Я не від того, щоб підняти якорі та вийти в море, — сказав Гриф. — І так би й зробив, якби тут було відкрите море. Але нам стоять на перешкоді з півночі й зі сходу оті ланцюги коралових островів. То, мабуть, найбезпечніше сидіти вже тут. Як ви гадаєте, Ворфілде?

— Я згоден з вами, хоч лагуна в бурю — це не якесь там озерце з млинком. Цікаво, звідки наскочить вітер. Гляньте! Одну копрову повітку Парлі вже змело.

Вони побачили, як пінява хвиля підняла й завалила очеретяну повітку, а тоді перекотилася через піщаний вододіл у лагуну.

— Перехопилася! — скрикнув Малгол. — На початок не погано. Онде знов іде!

Нова хвиля підкинула вгору знівечену повітку й гепнула на пісок. Третя хвиля розтрощила її на друзки й понесла до лагуни.

— Коли б швидше буря, то, може, хоч похолоднішає,— пробурчав Герман. — Я вже не годен дихати. З біса гаряче. Я розпарений, мов грубка.

Важким ножем він розрізав кокосовий горіх і випив з нього сік. Решта всі теж узялися до горіхів, а тим часом у них на очах хвиля зруйнувала одну комору на мушлі старого Парлі. Барометр показував 29,50.

— Мабуть, ми дуже близько до центру низького тиску, — бадьоро зауважив Гриф. — Я ще ніколи не трапляв в осереддя урагану. Воно й вам цікаво, Малголе. Коли зважити, як швидко падає барометр, то має бути ураган великий.

Капітан Ворфілд аж зойкнув, і всі повернулися до нього. Він дивився в бінокль уздовж лагуни в південно-східному напрямку.

— Оно йде, — сказав він спокійно.

Їм усе було видно і без біноклів. Лагуну немовби вкрила якась дивна летюча кирея. Наближаючись, вона пригинала кокосові пальми, що росли вокруж атолу, і несла хмару зірваного листя. Там, де вихор торкався водяної поверхні, темніла побрижена смуга, а попереду, немов гінці, раз по раз зринали темні омахи хвиль. Далі, на чверть милі завширшки, сунула ясна, гладенька смуга води. Тоді знов темна смуга вітру, а поза нею вже вся лагуна кипіла й клекотіла білою піною.

— Що то за смуга, така ясна? — запитав Малгол.

— Штиль, — відповів Ворфілд.

— Але ж він посувається так швидко, як і той вітер, — заперечив Малгол.

— Мусить, а то вітер його наздожене — і штилю не буде. Цс подвійний шквал. Колись я вже бачив такий коло Саваї. Теж подвійний. Хлясь! Гепне нас, заспокоїться, й стане тихо, а тоді знов як хлясне. Тримайтеся! Зараз налетить. Дивіться на "Роберту"!

"Роберту", що стояла найближче до вітру на послаблених ланцюгах, підняло, мов соломинку. Потім шарпнуло, крутнуло провою проти вітру, а ланцюги враз натягайсь. Шхуна за шхуною, а серед них і "Малагіні", підхоплювані вихром, зривалися з місця й різко спинялись, напнувши якірні ланцюги. Коли "Малагіні" шарпонулася на якорях, Малгола й декотрих канаків збило з ніг.

А потім усе стихло. До них дійшла летюча смуга штилю. Гриф запалив сірника — вогонь навіть не блимав у тихому повітрі. Панував тьмавий присмерк. Хмарне небо, що вже кілька годин спускалося дедалі нижче, тепер наче й зовсім лягло на море.

Налетів новий вихор, і "Роберта" знов нап'яла свої ланцюги, а так само й решта шхун. Біле розлютоване море кипіло й бризкало дрібними хвильками. Палуба "Малагіні" ходила ходором під ногами людей. Натягнені фали тарабанили по щоглах, і всі снасті деренчали, немов хтось дужий гупав по них кулаком. Проти вітру годі було дихнути. Малгол, що, як і інші, пригнувся під захистком рубки, зазнав цього на собі, ненароком обернувшись до вітру. В одну мить така глибінь повітря наповнила йому легені, що він мало не задихнувся, поки відвернув голову.

— Ну й диво, — сказав він, відсапуючись, але ніхто його не почув.

Герман та кілька канаків порачкували на прову кинути

третього якоря. Гриф торкнув за плече капітана Ворфілда й показав на "Роберту". Вона сунула на них, тягнучи за собою кітви. Ворфілд гукнув Грифові в саме вухо:

— Ми теж зрушили!

Гриф кинувся до штурвала і крутнув його, скерувавши "Малагіні" ліворуч. Кинуто третій якір, і "Роберта", кормою наперед, просунула повз них ярдів за дванадцять. Вони помахали Пітерові Джі та капітанові Робінсону, що разом з матросом працювали на прові.

— Вони розбивають якірні ланцюги! — гукнув Гриф. — Зважились вийти в море. Та й мусять, коли якорі ковзаються.

— А ми тримаємось! — гукнув у відповідь Ворфілд. — Дивіться, "Кактус" нагнався на "Мізі"! Тепер їм край!

Досі "Мізі" трималася, але "Кактус" своїм тягарем зрушив її з місця, і обидві шхуни, зчепившися снастями, посунули по бурхливій пінявій воді. Видко було, як люди рубають снасті, силкуючись роз'єднати шхуни.

"Роберта", звільнившись від якорів і наставивши клівер, прямувала до проходу на північно-західному кінці лагуни. Вони бачили, що їй пощастило вийти в море. Але "Мізі" і "Кактус" не змогли розпоїтися, і їх викинуло на кораловий берег за півмилі від проходу.

Вітер усе дужчав і дужчав. Щоб витримати його натиск, треба було напружити всю свою силу; рачкуючи по палубі проти вітру, людина знемагалася за кілька хвилин. Герман з канаками завзято працювали, прив'язуючи та прикріплюючи все, що можна було прикріпити. Вітер здирав і рвав з них тонкі сорочки. Люди ворушилися поволі, неначе їхні тіла важили тонни, — не випускали з руки опори, доки не хапалися за щось інше. Вільні кінці линв стояли поземо; вітер розскубував їх, відривав клоччя й ніс із собою.

Малгол торкнув за плечі своїх сусідів і показав на берег. Очеретяні повітки зникли, будинок Парлі хитався, мов п'яний. Вітер дув уподовж острова, і будинок був під захистком кокосового гаю. Але великі хвилі, що налітали з океану, підмивали й розхитували його підвалини. Будинок уже сповз з піщаного схилу і ось-ось мав завалитись. Острів'яни поприв'язувалися до кокосових пальм. Дерева не хиталися й не колихались, тільки, зігнувшись під напругою вітру, тремтіли, як напнуті струни. Під деревами на піску нуртувала біла піна.

Уздовж лагуни тепер котилися такі самі великі хвилі, як і в океані. їм було де розгулятися на десяти милях від навітряного краю атолу до пристані, і шхуни раз у раз то здіймалися вгору, то пірнали у воду. "Малагіні" почала занурювати прову у хвилю, котра більша, а деколи палубу шхуни заливало аж по саме поруччя.

— Оце вже настав час і на ваш мотор! — на весь голос гукнув Гриф, і капітан Ворфілд, переповзши туди, де лежав механік, прокричав йому наказ.

Коли мотор запрацював на повну силу, "Малагіні" полегшало. Хоч хвилі й заливали їй прову, але вона вже не так люто шарпала якорі. Щоправда, ланцюги й далі були туго натягнені, однак мотор на сорок кінських сил усе-таки трохи стримував натиск.

А вітер чимраз дужчав. Маленькій "Нугіві", що стояла попереду "Малагіні", ближче до берега, доводилося кепсько. Мотора на ній ще не полагодили, а капітан її залишився на березі. Вона так часто й глибоко занурювалась у воду, що за кожним разом на "Малагіні" дивувались, як це вона знову виринає. О третій годині дня її вкрила нова хвиля, коли ще не встигла зійти попередня, і тоді "Нугіва" більше не показалася.

Малгол глянув на Грифа.

— Линуло їй у люки! — гукнув той.

Капітан Ворфілд показав на "Вініфреда" — невеличку шхуну, що її шарпало й занурювало з другого боку "Малагіні", — і закричав щось Грифові в саме вухо. Однак той чув тільки уривки слів, бо хвилинами все глушило ревіння вітру:

— Негодящі... ночви... Якорі тримають... Але як вона сама не розсиплеться?.. Стара, як ноїв ковчег...

За годину вже Герман показав на "Вініфреда". На шхуні бракувало тепер передніх бітенгів, фок-щогли та більшої частини прови, яку висмикнули з неї власні її якорі. Вона важко гойдалася, провалювалась між хвиль, закопувалась провою у воду, і так її відносило вітром.

Залишилося ще п'ять суден, і з них тільки "Малагіні" мала мотор. Боячись, щоб їх не спіткала доля "Нугіви" або "Вініфреда", дві шхуни за прикладом "Роберти" звільнилися від якорів і помчали до проходу. "Лялечка" йшла перша, але вітер зірвав їй вітрило, і вона загинула на завітряному краї атолу біля "Мізі" й "Кактуса". Незважаючи на це,

"Моана" також знялася з якоря й пішла слідом за нею, і її спіткала така сама доля.

— Непоганий мотор, — прокричав каштан Ворфілд Грифові.

Той тільки стиснув йому руку.

— Він окуплює себе! — ревів капітан у відповідь. — Вітер повертає на південь, тепер нам полегшає.

Дедалі дужчий вітер поволі й неухильно змінював напрямок, повертаючи на південь і південний захід, аж поки всі три вцілілі шхуни опинилися провою до берега. Руїни будинку Парлі підхопила хвиля, гепнула в лагуну, і вітер погнав усе те на шхуни. Проминувши "Малагіні", уламки вдарилися в "Папару", що стояла за чверть милі позаду. Команда на прові "Напари" відчайдушно кинулася риту вати шхуну, і за чверть години рештки будинку попливли далі, але забрали з собою фок-щоглу та бушприт.

Ближче до берега, з другого боку від "Малагіні", стояла "Тагаа", струнка й подібна до яхти, тільки з надзвичайно важким рангоутом. Якорі ще тримали її, але капітан, бачивши, що вітер не вщухає, наказав зрубати щогли.

— Таки непоганий мотор, — врадував свого шкіпера Гриф. — Він ще врятує нам щогли.

Капітан Ворфілд недовірливо похитав головою.

Коли вітер змінився, в лагуні хвиля швидко вляглася, зате ще дошкульніші стали океанські вали, що перехоплювалися через атол. На березі вціліло небагато дерен. Ті по

переламувало, ті повидирало з корінням. На "Малагіні" бачили, як одне дерево переломило навпіл, і верхівку, що за неї трималося троє людей, пошпурило в лагуну. Двоє виборсалися з-поміж гілля й попливли до "Тагаа". Трохи згодом, перед самим смерком, один із них стрибнув у воду з корми "Тагаа" і, дужими вимахами розтинаючи біле шумовиння, поплив до "Малагіні".

— Це Тай-Готаурі,— вирішив Гриф. — Зараз почуємо новини.

Канак ухопився за линву, вибрався на праву і поранку вав до корми. Йому дали передихнути, сяк-так прихистили під рубкою, і він розповів свою історію уривчастими фразами, а більше жестами:

— Нарій... клятий грабіжник!.. Він хоче вкрасти перли... Вбити Парлі... Один чоловік уб'є... Ніхто не знає, хто... Троє канаків, Нарій і я... П'ять бобів... бриль... Нарій каже один біб чорний... Ніхто не бачив... Убити Парлі. Нарій, клятий брехун!.. Усі боби чорні... П'ять чорних... У копровій повітці темінь... Кожен витяг чорного боба... Знявся вітрюга... Не вдалося... Всі вилізли на дерево... Нема щастя в тих перлах, я ж казав... Нема щастя...

— Де Парлі? — гукнув Гриф.

— На дереві... З ним троє канаків... Моє дерево зламалося до біса, і я поплив на шхуну.

— А де перли?

— На дереві, в Парлі. Може, Нарій ще їх добуде.

Гриф усім по черзі прокричав у вухо те, що почув від

Тай-Готуарі. Найдужче обурився капітан Ворфілд — він аж зубами скреготів.

Герман зійшов униз і приніс ліхтаря, але не встигли його підняти над рубкою, як вітер загасив світло. Краще їм повелося з компасовою лампою, яку пощастило запалити лише після тривалих спільних зусиль.

— Але ж і ніч! — проревів Гриф Малголові на вухо. — І вітер усе дужчає.

— Яка його сила?

— Сто миль на годину… чи й двісті… Не знаю. Зроду такого не бачив.

У лагуні знов ставало дедалі неспокійніше, бо досередини через атол перехлюпували з моря цілі вали. За сотні миль океан гнав хвилі назад на острів, і відплив не годен був подолати силу урагану. А коли почався приплив, то хвилі ще побільшали. Місяць і вітер наче заповзялися вивернути цілий океан на Гікігого.

Капітан Ворфілд, що час від часу заглядав до мотора, повернувся й сповістив, що механік знепритомнів.

— А мотор не можна спиняти! — додав він безпорадно.

— Гаразд! — сказав Гриф. — Несіть механіка нагору. Я його заміню.

Люк до машинного приміщення був зачинений, і попасти туди можна було тільки з рубки вузеньким проходом. У тісняві тій дух забивала спекота, випари бензину і чаду. Гриф досвідченим оком швидко оглянув мотор та решту спорядження і загасив лампу. Працював він у пітьмі і присвічував собі тільки сигарами, які смалив одну за одною, запалюючи їх у рубці. Хоч який він був урівноважений, та скоро і його нерви почали відмовляти, так тяжко було сидіти наодинці з механічною потворою, яка надсаджувалася, хлипала й стугоніла в лункій темряві. Голий до пояса, весь у мастилі й мазуті, побитий і потовчений, — бо його ненастанно кидало з боку в бік, — і геть запаморочений від мішанини з повітря та

газу, що нею доводилось дихати, Гриф кілька годин поспіль пильнував мотор. Уси кого було: він то пестив його, то благословляв, то кляв усього разом і кожну його частину зокрема. Свічки почали псуватися, бензин надходив нерегулярно, а найгірше — перегрівалися циліндри. В рубці стали радитися, що робити. Метис-механік просив і благав спинити мотор хоч на півгодини, щоб він прохолов і щоб можна було налагодити циркуляцію води. Капітан Ворфілд був проти того, щоб спиняти. Метис присягався, що мотор зіпсується й однаково стане, тоді вже його не направиш. Гриф, увесь замащений і подряпаний, збуджено блискаючи очима, вилаяв їх обох і взявся сам командувати. Малголові, комірникові й Германові він звелів у рубці двічі й тричі профільтрувати бензин. У підлозі машинного приміщення прорубали дірку, один із канаків почав поливати циліндри трюмовою водою, а Гриф раз у раз додавай мастила на всі рухомі частини мотора.

— Я й гадки не мав, що ви так знаєтесь на бензині, сказав капітан Ворфілд, коли Гриф увійшов у рубку вдихнути трохи чистішого повітря.

— Я купаюся в бензині! — нестямно прокричав Гриф крізь зуби. — Глитаю його!

Не встиг він сказати, в які ще способи вживає бензин, як ту мить усіх людей у каюті разом з бензином, що його вони фільтрували, шпурнуло до передньої переділки; "Малагіні" раптом занурилась у воду. Протягом кількох хвилин люди не могли стати на ноги, вони качалися по підлозі й стукалися об стіни. Шхуну залили поспіль три величезні хвилі; вона затріщала, застогнала й затремтіла під вагою води, що накрила її геть усю.

Гриф поповз до мотора, а капітан Ворфілд, трохи перечекавши, трапом вибрався на палубу.

Повернувся він аж за півгодини.

— Човна нема! — доповів він. — Камбуза теж. Усе зникло, крім палуби та люків. А якби не мотор, то й нам був би край! Глядіть, щоб він не спинився!

До півночі механікові легені й голова прочистилися від бензинових випарів, і він міг замінити Грифа. Той подався на палубу, щоб і собі прочистити голову та легені. Він підліз до тих, хто поприсідав за рубкою, тримаючись за що-небудь обома руками та ще поприв'язувавшись мотузками.

Всі там збилися докупи, бо то був єдиний захисток і для білих, і для канаків. Дехто з них пішов був у каюту, куди їх запросив шкіпер, але ненадовго — надто смерділо там бензином. "Малагіні" раз у раз пірнала, коли її заливало водою, і повітря вони вдихали разом з водяними бризками.

— Сутужно, еге ж, Малголе? — прокричав Гриф своєму гостеві в проміжку між двома бурунами.

Малгол, кашляючи й захлинаючись, тільки кивнув головою. Вода з палуби не встигала стікати жолобками. Вона перекочувалася по шхуні, вихлюпувалася з одного боку через поруччя, а тим часом з другого вже налітала нова хвиля. А то шхуна, задерши прову догори та мало не ставши дуба, котила воду назад через увесь свій корпус. Тоді вода захлюпувала трапи, покривала палубу рубки, заливала й шмагала людей, що до тієї рубки тулилися, і ринула за кормове поруччя.

Малгол перший побачив на палубі когось чужого і показав на нього Грифові. То був Нарій Герінг — він, скорчившись, тримався за щось саме там, де на нього падало тьмяне світло компасової лампи. Він був зовсім голий, мав на собі тільки пояс, а за поясом стирчав ніж без піхов.

Капітан Ворфілд одв'язався від мотузки й поліз поміж тих, що сиділи коло нього. В світлі лампи видно було, що обличчя його скривлене з гніву.

Губи йому ворушилися, але вітер відносив слова. Нахилятися Нарієві до вуха Ворфілд не хотів. Він просто показав за борт. Нарій Герінг зрозумів. Його білі зуби блиснули зухвалою глузливою посмішкою, і він випростався — високий і поставний.

— Це вбивство! — гукнув Грифові Малгол.

— А він хіба не хотів убити старого Парлі? — гукнув йому на відповідь Гриф.

На мить ют звільнився від води, і "Малагіні" вирівнялась. Нарій твердо рушив був до поруччя, але його збив вітер. Тоді він порачкував і зник у темряві, аж усі були певні, що він переліз за борт.

"Малагіні" глибоко пірнула, а як вони виринули з того потопу, що залив корму, Гриф крикнув у вухо Малголові:

— Нічого йому не буде! Таїтяни його прозвали Чоловік-Риба! Він перепливе лагуну й вилізе з другого боку атолу, — якщо тільки атол ще існує.

П'ять хвилин потому, коли шхуну знову накрило хвилею, на них через дах рубки звалилася ціла купа людських тіл. Вони вхопили їх і тримали, доки зійшла вода, а потім перенесли вниз і тільки тоді роздивилися, хто то. Старий Парлі нерухомо лежав горілиць, заплющивши очі. Двоє інших були його родичі-канаки. Всі троє голі й закривавлені. В одного канака безпорадно звисала зламана рука, в другого була розбита голова і з рани юшила кров.

— Це Нарій зробив? — запитав Малгол.

Гриф похитав головою:

— Ні, це їх потовкло об палубу та рубку!

Рантом усі спантеличено і вражено переглянулися. Вони не зразу збагнули, що не стало вітру. Він так зненацька вщух, ніби його мечем хто перетяв. Шхуна розгойдувала ся й пірнала, рвалася з якорів, і аж тепер вони вчули, як гучно брязкають ланцюги. Так само вперше вони завважили, як хлюпає вода по палубі. Механік скинув з гвинта пас і спинив мотор.

— Ми в мертвому центрі циклону, — сказав Гриф. — Зараз вітер змінить напрямок. І знов подме так само. — Він глянув на барометр і додав: — Двадцять дев'ять і тридцять два.

Гриф занадто довго намагався перекричати вітер, тож тепер не зміг відразу стишити голосу і заговорив так голосно, що всі аж здригнулися.

— Старому всі ребра переламано, — сказав комірник, помацавши боки Парлі.— Він ще дихає, але йому нема ради.

Старий Парлі застогнав, кволо ворухнувши рукою, і розплющив очі. Погляд його був цілком притомний.

— Моє сміливе панство, — насилу прошепотів він. — Не забудьте… торги… о десятій годині… в пеклі.

Очі йому заплющилися, спідня щелепа трохи відвисла, але, перемігшії агонію, він ще востаннє голосно та глузливо крякнув.

Як і перше, в небі й на землі забушували демони. Вуха наповнив знайомий рев бурі. "Малагіні" опинилась до вітру боком і, крутнувшись дугою навколо якорів, мало не лягла на борт. Якорі, одначе, витримали, і вона, швидко вирівнюючись, повернулася провою до вітру. Знову накинено пас на гвинт і пущено мотор.

— Норд-вест! — гукнув капітан Ворфілд, коли Гриф вийшов на палубу. — В одну мить перестрибнув на вісім румбів.

— Тепер Нарій не перепливе лагуни! — зауважив Гриф.

— Тоді його приб'є назад до шхуни, хай йому лихо!

Коли пройшов центр урагану, барометр почав підніматися. Вітер також швидко вщухав. І як він спав до звичайного собі шторму, мотор, востаннє судомно шарпонувшись із усіх своїх сорока кінських сил, зірвався з місця, луснув і повалився набік. Вода з трюму засичала на ньому і знялася парою. Механік зойкнув у розпачі, але Гриф ласкаво подивився на купу залізяччя й пішов до рубки пообтирати собі ошматтям засмальцьовані груди та руки.

Сонце вже підбилося високо і повівав найлагідніший вітерець, коли Гриф, зашивши голову одному канакові та вправивши руку другому, вийшов на палубу. "Малагіні" стояла коло самого берега. На прові Герман з матросами підіймали та розплутували якірні ланцюги. "Папара" й "Тагаа" зникли, а капітан Ворфілд пильно оглядав протилежний край атолу.

— Жодної тріски від них немає,— сказав він. — Ось як буває, коли плаваєш без мотора. їх, мабуть, понесло в море ще до того, як вітер змінився.

На березі, там, де колись був будинок Парлі, теж не лишилося й сліду. З того боку, де берег заливала хвиля, ярдів на триста не зосталося ані дерева, ані пенька. Далі де-не-де стриміли пальми, але багато з них зламані. Тай-Готаурі запевняв, ніби у верховітті одної пальми щось ворушиться. Човнів на "Малагіні" вже не було, і Тай-Готаурі плавом добувся до берега та поліз на те дерево.

Коли він повернувся, йому допомогли перетягти через поруччя дівчину-тубілку з господи Парлі. Ллє насамперед вона передала їм потовченого кошика. У кошику був виводок сліпих кошенят — усі мертві,

крім одного, яке кволо нявчало і ще не могло встояти на незграбних лапках.

— Отакої! — гукнув Малгол. — А то хто?

Бонн побачили, що берегом іде чоловік. Він простував собі так спокійно та байдуже, наче вийшов прогулятися. Капітан Ворфілд заскреготів зубами. То був Нарій Герінг.

— Агов, шкіпере! — гукнув Нарій, порівнявшися з ними. — Може, ви б запросили мене на сніданок?

Ворфілдові почало набрякати обличчя й шия. Він хотів щось сказати, але подавився словом.

— Хай вам… Хай би ви… — ото й усе, що зміг він вимовити.